

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет банківського бізнесу
Кафедра економічної теорії

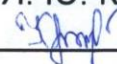
КОЛЕСНІК Яна Юріївна

**Депозитний ринок України: макро-,
мікротенденції та банківські стратегії / Deposit
market of Ukraine: macro, micro tendencies and
banking strategies**

спеціальність: 051 - Економіка
магістерська програма - Аналітична економіка

Магістерська робота

Виконала студентка групи
ЕАм-21
Я. Ю. Колеснік

Науковий керівник:
д.е.н., професор, В. В. Козюк

Магістерську роботу допущено
до захисту:

" 14 " грудня 20 18 р.

Завідувач кафедри
В. В. Козюк

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ	6
1.1. Базова теоретична модель депозитного ринку	6
1.2. Макро- та мікроекономічні фактори впливу на депозитний ринок	17
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ	33
2.1. Особливості типу ринкової структури депозитного ринку: аналіз концентрації	33
2.2. Криві доходності на депозитному ринку України	46
2.3. Зв'язок між обсягами депозитів і процентними ставками та рівнем доходів	57
Висновки до розділу 2	64
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ	66
3.1. Продуктові стратегії банків на депозитному ринку	66
3.2. Шляхи оптимізації депозитного ринку за умов економічної нестабільності	74
Висновки до розділу 3	85
ВИСНОВКИ	86
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ	95

ВСТУП

Ефективність банківської діяльності та можливості її здійснення в умовах жорсткого ринкового середовища залежать від ресурсної бази банків, одним із джерел формування якої є депозити фізичних та юридичних осіб. З огляду на те, що останні є важливою економічною основою діяльності банківських установ, виникає необхідність ґрунтовного аналізу депозитного ринку України в контексті визначення факторів, які на нього впливають, специфіки поведінки його суб'єктів, яка визначається, насамперед, рівнем доходності депозитів, а також з'ясування напрямів удосконалення функціонування депозитного ринку за умов економічної нестабільності. Саме ці аспекти й визначають *мету* даної дипломної роботи – комплексне теоретичне і практичне вивчення актуальних проблем, пов'язаних із залученням банківських депозитів задля визначення подальших перспектив розвитку депозитного ринку.

Дослідженню проблем ефективної діяльності банків, зокрема й в контексті формування депозитних ресурсів, присвячено чимало праць провідних зарубіжних вчених: Дж. Е. Доллана, Б. Едвардса, П. Роуза, Р. Міллера, Д. Ван-Хуза, Б. Крега, А. Деміргук-Кунти, В. Дінгера, А. Діка, Дж. Панзара, С. Соваго, В. Сав'єри та ін. Зазначена проблематика досліджується також у працях українських науковців: О. В. Абакуменко, Т. А. Васильєвої, О. Й. Гірної, І. Б. Івасіва, В. В. Козюка, О. С. Любуня, Л. Ф. Романенко, Т. Г. Савченко, С. В. Сиротян, І. О. Школьник та ін. Однак, незважаючи на широкий спектр наукових досліджень банківського сектору економіки, подальшого вивчення потребують проблеми функціонування депозитного ринку, пошуку ефективних продуктивних стратегій та шляхів його оптимізації в Україні за умов економічної нестабільності.

Вищезазначена мета дипломної роботи обумовила необхідність постановки та вирішення таких *завдань*:

– з'ясувати базову теоретичну модель депозитного ринку та обґрунтувати макро- й мікроекономічні фактори впливу на нього;

- виявити особливості типу ринкової структури депозитного ринку шляхом здійснення аналізу рівня його концентрації;
- обґрунтувати «траєкторії» кривих доходності на депозитному ринку України з урахуванням цінових і нецінових факторів їх специфікації;
- виявити характер взаємозв'язку між обсягами депозитів і процентними ставками та рівнем доходів населення;
- обґрунтувати підходи до побудови ефективних продуктових стратегій банків на депозитному ринку;
- виявити шляхи оптимізації депозитного ринку за умов економічної нестабільності.

Об'єктом дослідження є депозитний ринок України, а **предметом** – середовище, яке визначає умови його функціонування та пошук оптимальних стратегій щодо розширення ресурсної бази банків за рахунок приросту депозитів.

Методи дослідження. На основі методів наукового аналізу та синтезу виявлено вплив макро- та мікроекономічних факторів на функціонування депозитного ринку, а також характер взаємозв'язку між обсягами депозитів і процентними ставками та рівнем доходів населення України. З метою дослідження особливостей типу ринкової структури депозитного ринку та побудови кривих доходності використані статистичні, кількісні, економіко-математичні та економетричні методи. З використанням діалектичного методу визначені шляхи оптимізації депозитного ринку.

Науковою новизною представленої роботи є виявлення специфіки кривих доходності вітчизняного депозитного ринку, траєкторія руху яких не відповідає канонічним уявленням щодо взаємозв'язку між строковістю депозитних внесків та рівнем відсоткової ставки за депозитами. Із використанням відповідних статистичних даних НБУ та Державної служби статистики України здійснена побудова регресійних моделей, які відображають зв'язок між обсягами депозитів і процентними ставками та рівнем доходів населення.

Практична значущість отриманих результатів дослідження в тому, що отримані висновки та пропозиції можуть бути використані комерційними банками з метою побудови ефективних продуктових стратегій на депозитному ринку.

Деякі результати дипломної роботи пройшли **апробацію** під час Всеукраїнської та Міжнародної науково-практичних конференцій, що знайшло відображення у низці **публікацій**:

1. Колеснік Я. Ю. Фактори впливу на депозитний ринок в координатах забезпечення сталого розвитку в Україні. *Цілі сталого розвитку: проблеми і можливості досягнення в Україні та світі* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів та молодих вчених, м. Северодонецьк, 16 листопада 2018 р. Северодонецьк : [Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля], 2018. С. 272-274.

2. Колесник Я. Ю. Проблемы функционирования депозитного рынка в Украине. *Модернизация хозяйственного механизма сквозь призму экономических, правовых, социальных и инженерных подходов* : материалы XIII Международной научно-практической конференции (г. Минск, 22 ноября 2018 г.). Минск : БНТУ, 2018.

Структура та зміст роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатка.

Дипломна робота викладена на 98 сторінках, містить 12 таблиць, 30 рисунків. Список використаних джерел охоплює 72 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ

1.1. Базова теоретична модель депозитного ринку

Більшість науковців сьогодні позиціонують депозитний ринок як складову грошового ринку, на якому відбувається обіг грошей в готівковій та безготівковій формі, не виділяючи його в якості окремого сегменту фінансового ринку. Однак, зокрема Діденко І. В., окреслює депозитний ринок одним із «неофіційних сегментів фінансового ринку» [17,73]. З точки зору сучасних економічних реалій важливо не стільки конкретизувати суть депозитного ринку та його місце в системі ринків, скільки виявити його вплив на зростання рівня доходів населення та збільшення кредитних й інвестиційних ресурсів, які б забезпечили в подальшому можливість для економічного зростання.

У першому наближенні депозитний ринок є системою відносин, які складаються в процесі залучення депозитними установами фінансових ресурсів. Тобто депозитний ринок – це місце укладання угод з приводу купівлі-продажу депозитних послуг, де формуються коло споживачів, попит, пропозиція та ціна. Задля того, щоб з'ясувати зміст базової моделі депозитного ринку, необхідно визначити, насамперед, головні складові його функціонування [61]:

- об'єкт даного ринку;
- суб'єкти;
- інструменти, які використовуються на даному ринку;
- інституційну структуру депозитного ринку.

В ході подальшого аналізу депозитного ринку виходитимемо з того, що його об'єкт ототожнюватиметься з пропозицією депозитних ресурсів, а суб'єкти – з тими, хто формує на них попит. Вочевидь зрозуміло, що об'єктом даного ринку є депозит (в перекл. з лат. *depositum* – річ, віддана на зберігання), історично перше використання якого було зафіксоване у XVII ст. в період золотого стандарту. В якості об'єкта, який надавався в позику і повинен був

принести додатковий дохід його власнику, у той час виступало золото. Якщо особа мала бажання повернути частину золота, наданого на тимчасове зберігання ювеліру, вона зверталась до нього чи до посередника, який виступав між ними, отримуючи можливість повернення свого «вкладу» із певною відсотковою надбавкою [71].

Сучасні підходи до розуміння суті «депозиту» суттєво розширились. Зокрема, з економічної точки зору спостерігається:

по-перше, ототожнення депозиту лише з грошовими ресурсами та використанням послуг виключно банківських установ. Підтвердженням цього слугує низка визначень. Зокрема, на думку Васюренка О. В., депозит – це «сума грошових коштів клієнта, яка передається ним у розпорядження банку, незалежно від терміну й особливостей юридичного оформлення факту такої передачі» [6]. Котковський Б. С. вважає, що депозитом є «грошові кошти, які в готівковій або безготівковій формі передаються комерційному банку їх власником чи третьою особою (за дорученням і за рахунок власника) для зберігання на визначених умовах» [31]. Міщенко В. І. зауважує, що депозит репрезентує «кошти, які внесені у комерційний банк клієнтами (фізичними чи юридичними особами), зберігаються на їхніх рахунках і використовуються відповідно до режиму рахунка та банківського законодавства» [38]. Зарубіжний вчений Боллен Р. наголошує на тому, що депозит – це «незабезпечена грошова позика банку, яка використовується ним для здійснення його діяльності» [67];

по-друге, ототожнення депозиту з різними фінансовими ресурсами та використанням послуг різних фінансових установ. Відтак, на думку Орлюк О. П., депозитом є «грошові кошти, цінні папери, валютні цінності, які передані на зберігання до кредитних установ, які мають відповідні дозволи, та підлягають поверненню особі, котра їх внесла, на визначених умовах [62]. У словнику сучасної економіки Макміллана знаходимо наступне визначення депозиту – «сума грошей, надана в позику певному фінансовому інституту, наприклад, банку, будівельному товариству, фінансовому дому на умовах, що дозволяють

вилучити їх без повернення або таких, що передбачають повернення через конкретний проміжок часу» [43];

по-третє, відсутність ототожнення депозиту з конкретними фінансовими ресурсами та використанням послуг будь-яких фінансових установ. Підтвердженням такого варіанту підходу до трактування економічної природи депозиту слугує, зокрема, визначення Воронової Л. К., на думку якої, під депозитом необхідно розуміти «засоби, які надаються фізичними або юридичними особами, під управління резидентами або нерезидентами на чітко визначений термін і під відсоток, визначений відповідною угодою» [11]. Подібної думки дотримується Петрук О. М., зауважуючи, що депозит – це «засоби, які надаються фізичними і юридичними особами в управління резиденту певної фінансової організації відповідно до діючого законодавства України, або нерезиденту на чітко визначений термін і під відсоток та оформляється певною угодою [42].

Вищезазначені підходи до трактування економічної природи «депозиту», на нашу думку, містять певні недоліки. Зокрема, перший підхід не враховує того, що джерелами формування депозитів можуть бути не лише грошові кошти, а й інші фінансові цінності, які можуть залучатись не тільки банками, а й іншими фінансовими установами, котрі мають на це дозвіл. Другий підхід має своїм недоліком ототожнення депозиту (як врешті і перший) із вкладом, який репрезентується грошовими засобами, внесеними в банк задля зберігання на певних умовах. Третій підхід потребує конкретизації як самого поняття «депозит», так і фінансових інститутів, які можуть бути залучені до формування депозитів. При визначенні «депозиту», науковці здебільшого схильні застосовувати «ресурсний підхід», згідно з яким депозит розглядається або сукупністю коштів (фінансових ресурсів), або – як обсяг грошей в різних їх формах. У переважній більшості нормативно-правових актів також використовується вищезгаданий підхід до ідентифікації природи депозиту. Зокрема, у Законі України «Про банки і банківську діяльність» зазначається, що депозит – «це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України

або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору» [46]. У Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» міститься таке визначення депозиту (вкладу) – «кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти» [49].

Однак, загалом, депозит є системою відносин, пов'язаних з передачею фізичними чи юридичними особами тимчасово вільних фінансових ресурсів (грошових коштів, цінних паперів, валютних цінностей тощо) банкам, інвестиційним компаніям, кредитним спілкам у користування на різні терміни (коротко-, середньо-, довгостроковий період) з подальшим відшкодуванням відсотків, величина яких, як і їх одержувач, визначаються попиту і пропозицією на депозитному ринку. Відповідно, економічне підґрунтя депозиту визначається двома об'єктивними чинниками: для власників коштів – бажанням отримати додатковий дохід за рахунок надання власних ресурсів у користування іншим економічним суб'єктам; для їх позичальників – бажанням отримати додатковий дохід як різницю між вартістю залучених коштів та вартістю, яка сформувалася у результаті подальшого їх використання. Такі передумови є об'єктивними стимулюючими чинниками формування та розвитку депозитного ринку.

Варто зазначити, що депозити, як об'єкт депозитного ринку, можуть бути різними за видами, в залежності від ознаки, яка береться за основу для їх класифікації. В багатьох країнах світу, зазвичай, при класифікації депозитів зважають лише на дві ознаки, а саме: структуру вкладників і строки використання депозиту. Вітчизняний науковий підхід до визначення видів депозитів враховує принаймні п'ять ключових ознак їх класифікації: 1) за

характером вкладника (депозити фізичних/юридичних осіб, міжбанківські депозити); 2) за характером оформлення і розпорядження (іменні, анонімні/на пред'явника, заковані/захищені); 3) за строком використання (строкові депозити: коротко- (на 1 рік) і довгострокові (понад 1 рік); ощадні депозити (для нагромадження заощаджень); депозити до запитання (депозити НБУ та інших банків, кореспондентські рахунки, поточні рахунки і депозити суб'єктів господарської діяльності); 4) за способом нарахування відсотків (прості/складні відсотки); 5) за способом вилучення депозитів (без попереднього повідомлення фінансової установи про вилучення депозиту, з відповідним попереднім повідомленням про вилучення депозиту, зі встановленими обмеження на вилучення депозиту з боку фінансової установи). У таблиці 1.1 відображена класифікація банківських депозитів в Україні із врахуванням різних ознак.

Таблиця 1.1

Класифікація банківських депозитів в Україні [28,7]

№ з/п	Класифікаційна ознака	Види депозитів
1.	Тип клієнта	депозити фізичних осіб; депозити юридичних осіб; міжбанківські депозити
2.	Вид валюти	депозити в національній валюті; депозити в іноземній валюті; мультивалютні депозити
3.	Форма користування	депозити до запитання; строкові депозити; депозитні (ощадні) сертифікати
4.	Строк депозиту	депозити «овернайт»; короткострокові; довгострокові
5.	Рівень стабільності	найбільш стабільні; стабільні; нестабільні
6.	Форма оформлення	депозити оформлені: вкладною книжкою; платіжною карткою; договором; сертифікатом
7.	Методика нарахування процентів	депозити з: фіксованою процентною ставкою; плаваючою процентною ставкою; депозити, за якими нараховуються: «прості» проценти; «складні» проценти
8.	Терміни нарахування процентів	депозити із: щомісячним нарахуванням процентів; щоквартальним нарахуванням процентів; щорічним нарахуванням процентів; «авансові депозити»
9.	Режим функціонування	з правом поповнення; без права поповнення
10.	Регіональна ознака	депозити у: вітчизняних банках; зарубіжних банках
11.	Економічна сутність	активні; пасивні
12.	Величина депозиту	великі; середні; малі
13.	Порядок розпорядження депозитом	депозит, яким розпорядник користується: особисто; за дорученням розпорядника користуються інші особи.
14.	Форма депозиту	грошові; металеві
15.	Вид депозиту	будівельні; інвестиційні; за трастовими операціями; різдвяні; відпускні; пенсійні; присвячені життєвим подіям; депозити на дітей; інші депозити

Функціонування будь-якого ринку, в тому числі й депозитного, неможливе без з'ясування його суб'єктів – учасників ринку, які, з одного боку, є власниками та вкладниками (депонентами) тимчасово вільних фінансових ресурсів, а з іншого – позичальниками (депозитаріями). Система суб'єктів депозитного ринку представлена на рис. 1.1.

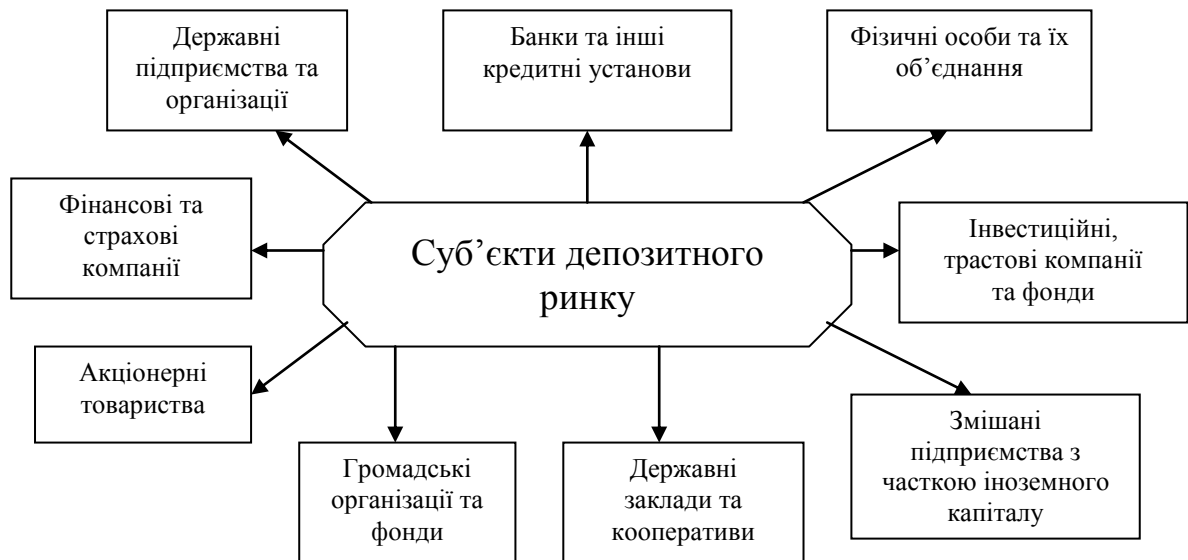

Рис. 1.1. Суб'єкти депозитного ринку (складено за [12])

Виходячи зі специфіки суб'єктів депозитного ринку, відображених на рис. 1.1, важливо зосередити увагу на тому, що одні з них репрезентують депозитні (depository institutions), а інші – недепозитні інститути (non-depository institutions). Особливість останніх полягає в їх активній ролі на досліджуваному ринку, оскільки вони розміщують власні тимчасово вільні фінансові ресурси в депозитних інститутах. Більш детальна структура суб'єктів депозитного ринку (із врахуванням взаємозв'язків між депозитними і недепозитними інститутами) відображена на рис. 1.2. Як бачимо, депозитний ринок характеризується взаємодією широкого спектру економічних суб'єктів, при цьому, власне депозитні установи можуть виступати в ролі клієнтів інших депозитних установ, користуючись їх послугами. Така ситуація беззаперечно ускладнює сприйняття моделі функціонування депозитного ринку.

Рис. 1.2. Суб'єкти депозитного ринку з урахуванням їх поділу на депозитні і недепозитні інститути (складено за [21])

Основними суб'єктами депозитних інститутів на досліджуваному ринку є комерційні банки, які виконують роль фінансових посередників між суб'єктами господарювання та контрагентами, котрі здійснюють пошук вільних інвестиційних ресурсів. Саме банки забезпечують приплив і розподіл грошових ресурсів суб'єктів національної економіки. Від ефективності їх функціонування у підсумку залежить результативність соціально-економічних перетворень в країні. Комерційний банк фактично є економічно самостійним, автономним та незалежним комерційним підприємством, що підтверджується основними принципами його діяльності (діяльність, що визначається обсягами ресурсів, які є у розпорядженні банку; повна економічна самостійність; партнерські стосунки з клієнтами на договірній основі; підбір висококваліфікованих фахівців, діяльність у полі зору центрального банку).

Основними клієнтами депозитних установ є:

1) домашні господарства (населення) – окремі фізичні особи, які акумулюють власні тимчасово вільні грошові кошти, що є результатом їх

заощадливої поведінки; у більшості розвинутих країн саме домогосподарства становлять основу процесу формування інвестиційного ресурсу для подальшого економічного розвитку;

2) підприємства (фірми), у результаті ефективної діяльності яких їх власники змогли отримати тимчасово вільні фінансові ресурси, вирішивши використати їх для формування доходів від фінансової діяльності;

3) держава (центральні органи державної влади та місцевого самоврядування, державні підприємства) – вагомий суб'єкт депозитного ринку, який позиціонується на ньому і як позичальник (через банківські та інші депозитні установи), і як клієнт, розміщуючи тимчасово вільні фінансові ресурси на рахунках депозитних установ, причому останні можуть бути як державними, так і приватними;

4) інші депозитні установи, які загалом можна було б віднести до другої групи суб'єктів, однак особливості їх функціонування у межах досліджуваного ринку дають підстави виділити їх в окрему групу внаслідок бінарної ролі на депозитному ринку (з одного боку, – це позичальники, які залучають кошти інших економічних суб'єктів, а з іншого, – клієнти, які частково надають фінансові ресурси у розпорядження депозитним установам).

В цілому структура ринку депозитних послуг в Україні включає небанківський ринок, представлений: депозитами небанківських фінансових підприємств, депозитами нефінансових державних підприємств, депозитами нефінансових недержавних підприємств, депозитами некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства, депозитами фізичних осіб, депозитами інших домашніх господарств, депозитами бюджету та позабюджетних фондів, рахунками за довірчими операціями, ощадними сертифікатами та міжбанківський ринок, репрезентований розміщеними та залученими депозитами [48].

Визначившись із об'єктом та суб'єктами депозитного ринку, важливо дослідити його інструментарій. З огляду на те, що ключовими учасниками депозитного ринку, зокрема в Україні, є банки, на наш погляд, варто,

насамперед, зосередити увагу на депозитних банківських операціях, якими є: залучення фінансових ресурсів [31], відкриття банківського рахунку та його реєстрація [31], укладання угоди про відкриття депозитного рахунку [31], вилучення коштів з депозиту [31], нарахування відсотків по депозиту [47], перерахування відсотків [48], прийом додаткових вкладів на депозит, пролонгація дії договору за банківським депозитом [48], закриття депозитного рахунку тощо. Виконуючи депозитні операції, комерційні банки вдаються до використання низки депозитних інструментів, серед яких найпоширенішими є депозитні договори, а також депозитні і ощадні сертифікати. На основі депозитного договору банк має право управляти залученими від фізичних і юридичних осіб коштами, а вкладники – отримувати суму депозитного внеску і відсотків за користування ним (у чітко визначений строк). Депозитні і ощадні сертифікати, на відміну від депозитного договору, є цінними паперами банку, які можуть виступати об'єктами купівлі-продажу на ринку цінних паперів та виконувати функцію засобу платежу. Найбільшої популярності депозитні і ощадні сертифікати набули у банківській системі США в 60-х рр. ХХ ст. Основна відмінність між ними в тому, що депозитний сертифікат – це документ, який видається юридичній особі у формі письмового свідоцтва банку про внесення фінансових ресурсів, згідно з яким власник сертифіката після закінчення встановленого терміну має право на отримання суми внеску та відповідних відсотків, а ощадний сертифікат є письмовим свідоцтвом, яке видається виключно фізичній особі про внесення нею фінансових ресурсів на банківський рахунок та надає їй право отримувати відповідну суму відсотків. Депозитні і ощадні сертифікати за видами можуть бути іменними, на пред'явника, строковими і до запитання, такими, що вільно обертаються, й такими, що не обертаються тощо.

Відповідно до українського законодавства депозитний і ощадний сертифікати є тотожними поняттями. За Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок», ощадний (депозитний) сертифікат є цінним папером, «який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника

сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав» [51]. В цьому законі також зазначено, що «ощадний (депозитний) сертифікат є неемісійним цінним папером, що видається на певний строк (під відсотки, передбачені умовами його видачі)» [51]. «Ощадні (депозитні) сертифікати можуть бути іменними або на пред'явника та існують виключно у документарній формі» [51]. Статтею 1065 Цивільного кодексу України визначено, що «ощадний (депозитний) сертифікат підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (володільця сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав» [65].

При з'ясуванні теоретичної моделі депозитного ринку важливо зосередити увагу на його функціях, які полягають у:

- мобілізації тимчасово вільних фінансових ресурсів, які фактично слугують відображенням заощаджень суб'єктів фінансового ринку;
- перерозподілі за допомогою депозитних інститутів закумуляованих фінансових ресурсів суб'єктів фінансового ринку між іншими суб'єктами ринку на взаємовигідних умовах з метою їх ефективного використання (наприклад, здатність депозитних інститутів через наявний обсяг залучених депозитів змінювати обсяги кредитування інших суб'єктів фінансового ринку);
- забезпеченні рівня ліквідності фінансових інститутів за рахунок встановленої залежності між кредитно-депозитною базою депозитних інститутів;
- впорядкуванні залучених тимчасово вільних фінансових ресурсів за такими основними ознаками, як: строковість, обсяги, сектори економіки тощо.

Функціонування депозитного ринку ґрунтується на певних принципах, а саме: прозорості (всі депозитні послуги, які надаються будь-яким депозитним інститутом, повинні бути прозорими і відкритими для обох сторін); захисту і забезпечення прав та інтересів суб'єктів фінансового ринку; уніфікації національної системи депозитних інструментів із міжнародними стандартами,

що сприяє економічній безпеці в діяльності депозитних інститутів; ефективності (забезпечення максимально вигідних умов для залучення і розміщення тимчасово вільних фінансових ресурсів); соціальної справедливості (усі суб'єкти господарювання мають рівні права щодо отримання депозиту та вибору депозитного інституту); правової впорядкованості (дотримання діючого нормативно-правового забезпечення на кожному етапі здійснення депозитних операцій); конкурентності (створення таких умов, які б забезпечували наявність конкурентного середовища функціонування депозитних інститутів щодо можливості залучення тимчасово вільних фінансових ресурсів); врегульованості (будь-які депозитні операції, починаючи від моменту залучення фінансових ресурсів і до їх вилучення, повинні ефективно і гнучко регулюватись); контрольованості (забезпечення надійного механізму проведення депозитних операцій шляхом мінімізації будь-яких порушень чи зловживань будь-якою стороною відносин).

Специфіка об'єкта, суб'єктів, інструментів, інституціональної структури депозитного ринку, зумовлює наступне його визначення: депозитний ринок – це складова фінансового ринку, де відбувається встановлення взаємовідносин між суб'єктами господарювання, депозитними і недепозитними інститутами з приводу мобілізації і розміщення тимчасово вільних фінансових ресурсів на певних умовах з метою отримання додаткового доходу у вигляді нарахованих відсотків чи інших виплат. Як відомо, будь-який ринок представляє собою взаємодію між попитом і пропозицією за умов конкурентного середовища. В даному випадку депозитний ринок не є виключенням (рис. 1.3).

Рівноважна ціна, яка встановлюється за такої взаємодії, забезпечує можливість встановлення «правильного діагнозу» стосовно поточного стану функціонування ринку. Як правило, ринок досягає рівноважного стану (у класичному його розумінні), коли величина попиту дорівнює величині пропозиції. Однак досягти такої ситуації вкрай складно, з огляду на вплив низки факторів, які не залежать виключно від ринку.

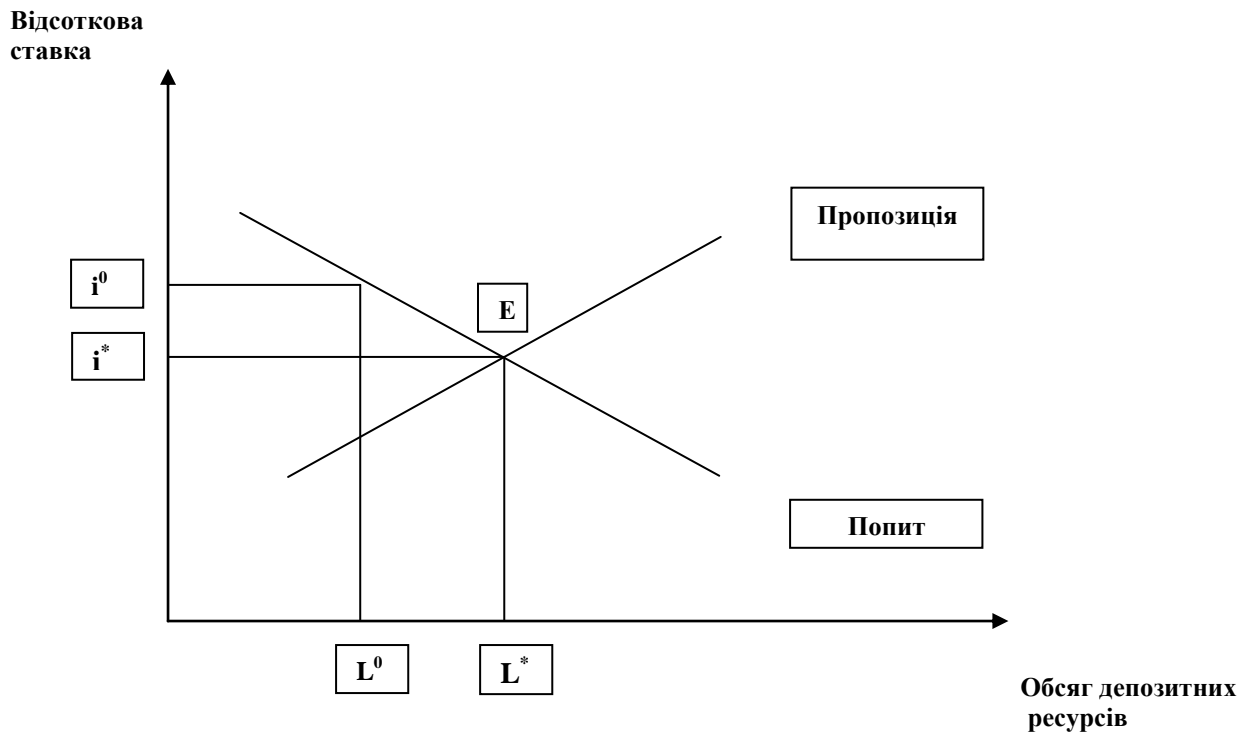

Рис. 1.3. Стан ринкової рівноваги депозитного ринку

Основним чинником, який впливає на стан депозитного ринку, є відсоткова ставка за депозитом (депозитна ставка) (deposit interest rate), яку банк (депозитарій) виплачує його власнику (депоненту). Розмір останньої визначається депозитним договором (угодою) і залежить від строку депозиту (терміновий, до запитання), виду валюти, суми депозиту та суми мінімального поповнення, виду вкладника (фізична особа, суб'єкт господарювання), а також від порядку виплати доходу [36]. Зважаючи на специфіку моделі депозитного ринку, попит на ньому репрезентується сукупним депозитним портфелем, а пропозиція акумулює в собі величину заощаджень фізичних і юридичних осіб, ринкова ж ціна слугує відображенням середньозваженої ставки відсотка за депозитами.

1.2. Макро- та мікроекономічні фактори впливу на депозитний ринок

Ефективне функціонування будь-якого ринку залежить від низки факторів, як на макро-, так і – мікрорівнях. Їх з'ясування є важливим у

контексті дослідження специфіки депозитного ринку, зокрема з точки зору необхідності вироблення виваженої депозитної політики з боку банківських установ, яка повинна забезпечувати стабільність, стійкість, рентабельність, ліквідність, надійність, а також адекватність їх діяльності потребам клієнтів.

На думку науковців, на формування депозитної політики банку впливає чимало факторів, які різняться за тривалістю дії, характером прояву, особливостями впливу та виникнення, можливістю регулювання тощо. Найпоширенішою в науковій літературі є класифікація факторів за джерелами походження. За цим критерієм вони поділяються на зовнішні (макроекономічні) та внутрішні (мікроекономічні). Зокрема до зовнішніх (макроекономічних) факторів, Васильченко З. М. [5] відносить: рівень конкуренції в банківській сфері; поточну кон'юнктуру ринку; регулювання з боку НБУ; стан грошово-кредитної системи; рівень інфляції; нормативно-правову базу оподаткування, валютних операцій, антимонопольного законодавства; рівень доходів населення; рівень розвитку окремих галузей та регіонів. На думку Дмитрієвої О. А. [18], ситуація на депозитному ринку значною мірою залежить від рівня доходів домашніх господарств, однак реальні зміни в структурі попиту на депозитні ресурси спостерігаються у випадку ощадної поведінки населення, яка визначається схильністю індивіда до ризику, обізнаністю щодо основних фінансових інструментів, поінформованістю про можливі варіанти здійснення вкладень, минулим досвідом фінансової поведінки, рівнем довіри до фінансових інститутів та інструментів їх захисту з боку держави, оцінкою поточної економічної ситуації в країні й уявленнями про її майбутні зміни. Гузов К. О. [14] наголошує, що на депозитний ринок (у контексті формування депозитних ресурсів банку) впливає не лише загальний стан економіки країни, а й регіону, в якому банк позиціонується. Йдеться про зовнішні ризики, які не залежать від банку чи клієнта. Цілком зрозуміло, що в умовах кризи банківська система, яка «випробовує» на собі увесь тягар інфляції, бюджетного дефіциту, кризи неплатежів, падіння ВВП тощо, не може бути сильною. Окрім цього кожен банк, визначаючи власну депозитну політику, зважає на економічну,

політичну та соціальну ситуацію в регіоні. Сукупний ризик діяльності банку підвищується в рази, якщо він не здійснює власної депозитної політики, або вона характеризується низькою якістю, або ж її основні положення не доведені до відома конкретних виконавців, що унеможлиблює її реалізацію.

Стрілець Т. М. [59] також серед зовнішніх факторів, які негативно впливають на депозитний ринок, виокремлює нестабільний розвиток економіки, несприятливу політичну ситуацію в країні, високий рівень інфляції, швидке знецінення грошей, зокрема й на строкових депозитах, постійне зниження рівня доходів переважної більшості населення, наявність привабливіших фінансових інструментів, високі ризики довгострокового вкладення коштів; постійні зміни у вітчизняному законодавстві, яке, зокрема, покликане регулювати депозитний ринок.

На думку Трегуба Д. В. [60], на депозитний ринок впливають такі зовнішні фактори, як рівень відсоткових ставок, універсалізація банку, розвиток банківських технологій (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Структура і характеристика зовнішніх факторів формування банківських депозитних ресурсів (складено за [60])

№ з/п	Фактор	Характеристика
1	Рівень відсоткових ставок	Більш вигідні відсоткові ставки провокують міграцію депозитів з одного банку в інший
2	Універсалізація банку	Зорієнтованість банку на пропозицію широкого спектру банківських послуг
3	Розвиток банківських технологій	Комп'ютеризація, дистанційне обслуговування глобальні комунікації нівелюють територіальну ув'язку «клієнт-банк»

Окрім цього на функціонування депозитного ринку впливають такі зовнішні фактори, як: державна політика, спрямована на стабілізацію політичної ситуації, запобігання кризовим явищам, забезпечення сталого розвитку національної економіки; процентні ставки на депозитні послуги та рівень інфляції; безробіття; розвиток банківської системи; рівень довіри населення до банківської системи і ступінь його поінформованості щодо

діяльності банків; демографічна ситуація в країні; економічний розвиток та інфраструктура регіонів [7; 9; 19; 24; 27; 30; 53].

В цілому зовнішні (макроекономічні) фактори впливу на депозитний ринок можна згрупувати в чотири групи: економічні, політичні, технологічні, соціокультурні (рис. 1.4).

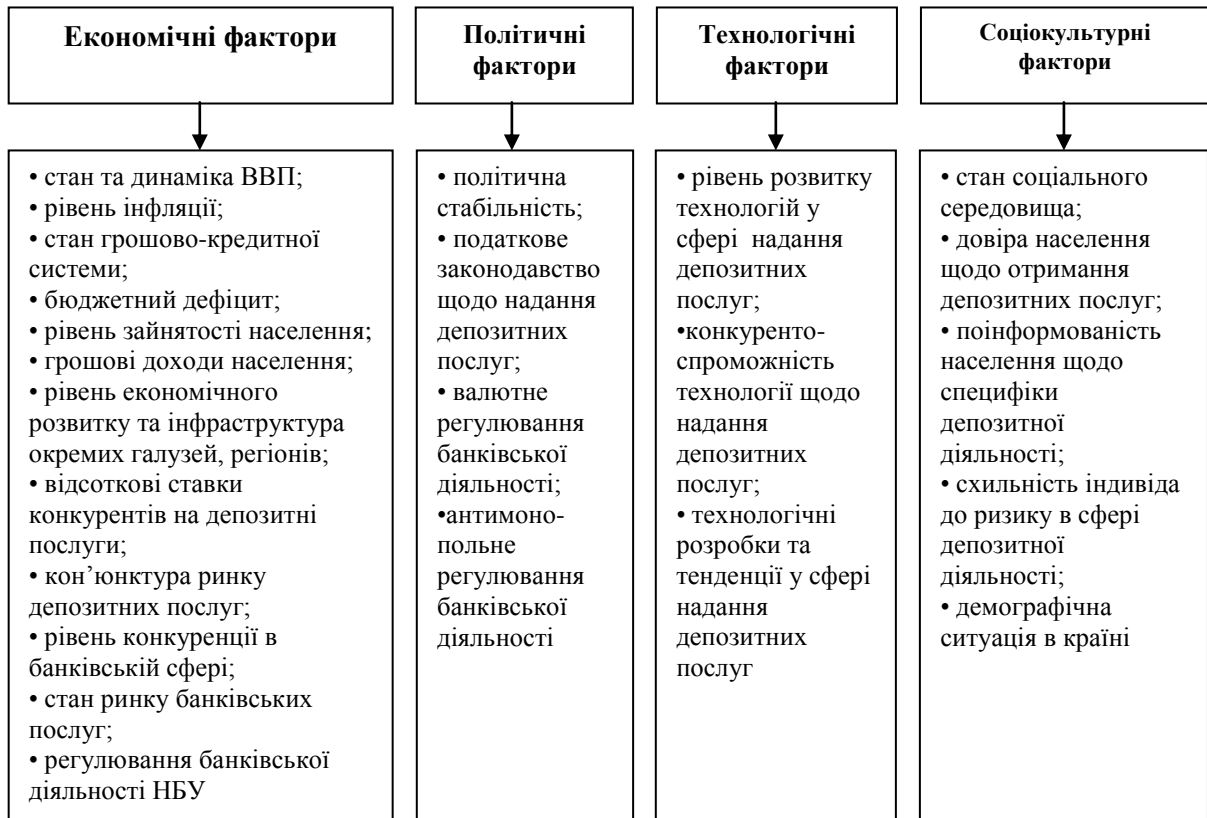

Рис. 1.4. Структура зовнішніх (макроекономічних) факторів впливу на депозитний ринок (складено за [10,314-315])

У контексті з'ясування впливу макроекономічних факторів на депозитний ринок важливо сконцентрувати увагу на тому, що загальна ситуація, яка складається на цьому ринку впродовж певного періоду часу, а також розгалужена система взаємовідносин між його учасниками, набір індикаторів, які визначають ефективність діяльності суб'єктів депозитного ринку, та багато інших його складових визначають кон'юнктуру даного ринку. Тобто остання відображає систему поточних умов і динамічних змін у функціонуванні депозитного ринку, які під впливом мікро- та макроекономічних факторів

формують співвідношення між попитом і пропозицією, рівноважну ціну та визначають конкурентне середовище взаємодії між його суб'єктами.

З огляду на те, що об'єктом депозитного ринку є тимчасово вільні фінансові ресурси фізичних та юридичних осіб, а також недепозитних інститутів, то при розгляді кон'юнктури даного ринку саме ці ресурси слугують основою для визначення пропозиції, попиту, рівноважної ціни та конкурентного середовища. Тимчасово вільні фінансові ресурси суб'єктів депозитного ринку – це та частина доходу, яка залишається у їх розпорядженні після усіх поточних витрат і яку вони погоджуються надати у користування іншим фінансовим інститутам з метою одержання вигоди. У даному випадку фактично йдеться про «заощадження», які є активатором депозитного ринку і, з точки зору характеру мобілізації, можуть бути організованими і неорганізованими. Організовані – це заощадження, які мобілізуються та розміщуються в банківській системі або небанківському секторі фінансово-економічними установами, які мають на це дозвіл, закріплений у законодавчому порядку [58]. Відповідно, неорганізовані – це заощадження, які зберігаються суб'єктами господарювання в готівковій (у національній / іноземній валюті) або натуральній (товари тривалого вжитку) формах. Особливість неорганізованих заощаджень у тому, що вони згодом можуть трансформуватися в організовані, набуваючи форм депозитів (вкладів у банках), вкладів у небанківських депозитних установах, цінних паперів тощо. Схематичне відображення процесу формування пропозиції на депозитному ринку представлено на рис. 1.5.

Зазвичай, при формуванні заощаджень домашні господарства (населення) керуються певними мотивами (життєвого циклу, міжчасового заміщення, незалежності, підвищення життєвого рівня, захищеності у випадку виникнення непередбачуваних витрат, наживи, акумулювання спадку тощо). Однак, оскільки джерелом формування депозитних ресурсів є не лише заощадження домашніх господарств, а й інших суб'єктів депозитного ринку (юридичних осіб, недепозитних і депозитних інститутів, держави), тому в якості мотивів до

заощаджень, які визначають обсяги пропозиції на депозитному ринку, варто визначити дохідність, схильність до ризику, ліквідність (ступінь легкості переведення заощаджень в готівку).

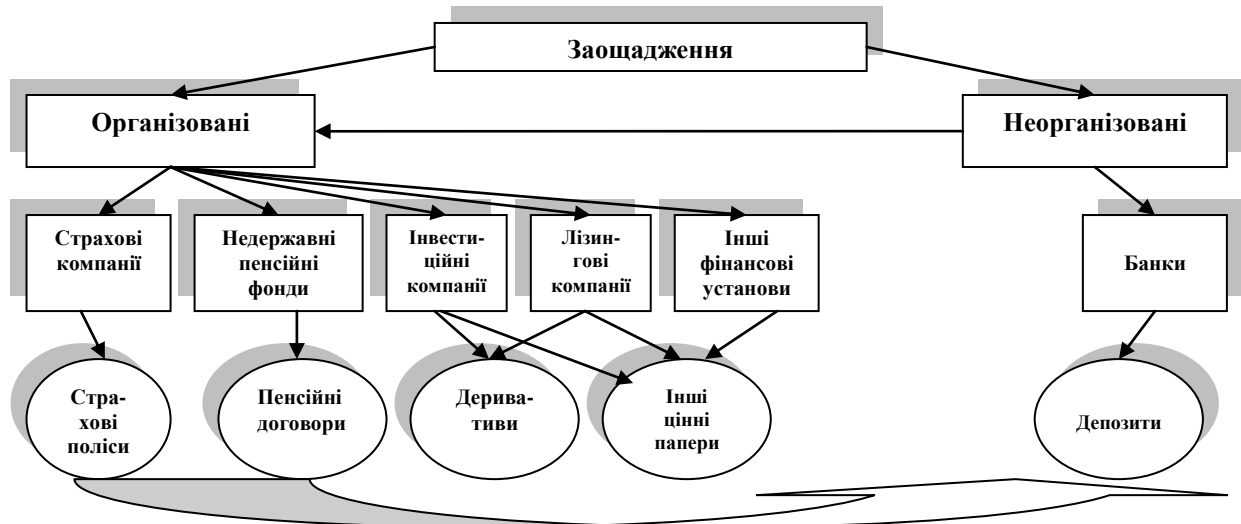

Рис. 1.5. Формування пропозиції на депозитному ринку (складено за [58])

Зазначимо, що обсяги заощаджень українських сімей сьогодні не дозволяють забезпечити їм стабільність прийняттого життєвого рівня. У структурі фінансових активів, за оцінками експертів, населення надає перевагу готівці. Саме цей запас ліквідних грошей можна вважати джерелом депозитів, яке, за сприятливих макроекономічних умов і зростання довіри до банківської системи, може набути організованих форм заощаджень, насамперед, банківських депозитів. З огляду на це, одним із важливих завдань для банківського сектора є створення сприятливого середовища для максимального розміщення готівкових коштів на депозитних рахунках з їх подальшим перетворенням в інвестиційні ресурси. У масштабах держави обсяги заощаджень визначаються, насамперед, рівнем розвитку виробництва, оскільки за умови підвищення його ефективності збільшується дохід, а відтак, розширюються можливості як для споживання, так і збереження частини доходу.

Як відомо, неодмінним атрибутом будь-якого ринку, окрім пропозиції товару, є попит на нього, який у загальноекономічному контексті репрезентує форму прояву платоспроможної потреби споживача у певних товарах / послугах.

На депозитному ринку попит на тимчасово вільні фінансові ресурси формують депозитні інститути, зокрема банки. Ефективна діяльність останніх, насамперед, залежить від ресурсної бази, яка є у їх розпорядженні. Джерелами її забезпечення є власні кошти, а також залучені (запозичені) від домашніх господарств й інших суб'єктів фінансового ринку. Незалежно від економічної ситуації в країні в загальній структурі ресурсної бази переважають, зазвичай, залучені (депозитні) ресурси, між обсягами яких і активізацією банківської діяльності існує прямий зв'язок. Саме тому банки вдаються до використання комплексу заходів щодо формування депозитного портфеля (портфеля депозитних ресурсів), а також визначення конкурентної позиції в даному сегменті ринку, забезпечення стійкості і надійності ресурсної бази. В цьому криється суть депозитної політики в широкому розумінні. Розширення спектру депозитних продуктів, які пропонує банк, відіграє вагомий роль в питанні залучення депозитних ресурсів, оскільки в такий спосіб відбувається розширення кола потенційних клієнтів.

Як правило, співвідношення попиту і пропозиції на ринку будь-якого товару прагне до рівноважного стану. У випадку порушення такого балансу виникає несприятлива ринкова ситуація із негативними наслідками для суб'єктів ринку. Ціна ринкової рівноваги є тим індикатором, який характеризує ступінь залежності між пропозицією і попитом. При розгляді депозитного ринку роль рівноважної ціни відіграє відсоткова ставка за депозитами – ціна, яку, з одного боку, банк готовий сплачувати суб'єктам депозитного ринку за використання залучених від них фінансових ресурсів, а з іншого – це ціна, за якою суб'єкти депозитного ринку погоджуються розмістити в банку власні кошти. Визначення рівноважної ціни за депозитами є першочерговим завданням для банку під час формування депозитного портфеля. На

встановлення ціни на депозити впливають, насамперед, такі фактори, як: 1) загальний економічний і політичний стан в країні; 2) ринковий рівень цін на депозити; 3) структура депозитної бази банку. При визначенні ціни на депозити банки постійно вдаються до маневрування між підвищенням власних вигод та вигодами вкладників фінансових ресурсів. Нарощування виключно «дорогих» депозитних ресурсів (із заохочувальними відсотковими ставками для вкладників) може призвести до втрати ліквідності депозитного портфеля. Однак така ж ситуація може спостерігатися й у випадку «дешевих» депозитних ресурсів, які залучаються на короткий термін часу. Тому під час формування депозитного портфеля банки, зазвичай, вдаються до використання формули 50% на 50% співвідношення між «дорогими» і «дешевими» депозитами.

З вищезазначеного випливає той факт, що кон'юнктура депозитного ринку формується на основі дії, з одного боку, статичних структурних елементів (на певну дату або в межах періоду кон'юнктурного циклу), якими є попит, пропозиція, рівноважна ставка відсотка за депозитними вкладками, конкурентне середовище, а з іншого, – динамічних макро- та мікроекономічних факторів впливу на якісні та кількісні характеристики кожного структурного елемента досліджуваного ринку.

Доволі вагомий науково-практичний інтерес має дискусія вчених щодо внутрішніх (мікроекономічних) факторів впливу на депозитний ринок. Останні пов'язані власне з діяльністю депозитних установ (банків), тоді як макроекономічні обумовлюються макросередовищем, визначаючи в цілому кон'юнктуру даного ринку. З-поміж внутрішніх факторів, які впливають на формування депозитних ресурсів банку, зокрема Білик О. І. [2], виділяє: фактичний розмір капіталу; імідж банку на депозитному ринку; ефективність маркетингової, особливо конкурентної політики банку; кваліфікацію персоналу (із врахуванням культури обслуговування клієнтів); технології, які використовуються банком, та їх відповідність потребам наявних і потенційних клієнтів; широту номенклатури послуг, які надаються клієнтам під час обслуговування їх поточних, депозитних та інших рахунків; фінансові

можливості щодо оплати залучених коштів, обумовлені ефективністю їх подальшого розміщення; цінову політику банку; маркетингову стратегію банку; стабільність клієнтської бази. На думку Неізвєстної О. В. [41], формування депозитних ресурсів банку, насамперед, визначається наявністю у нього чітко визначеної стратегії поведінки на депозитному ринку; рівнем маркетингових досліджень цього сегмента ринку банківських послуг і рівнем кваліфікації менеджменту банку; досконалістю політики збуту депозитних послуг, комунікаційної політики їх просування на ринку, організаційної структури банківської установи тощо. Власенко О. О. [8] серед найвагоміших внутрішніх факторів формування депозитних ресурсів банку визначає: конкуренцію банків; облікову ставку НБУ; норму обов'язкових банківських резервів; економічні нормативи діяльності банків; податкове законодавство; систему гарантування вкладів; стан і тенденції розвитку фінансового ринку; збільшення доходів населення (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Структура і характеристика внутрішніх (мікроекономічних) факторів формування банківських депозитних ресурсів (складено за [8])

№ з/п	Фактор	Характеристика
1	Конкуренція банків	Спонукає банки до запровадження нових схем, методів і підходів у роботі з клієнтами щодо залучення депозитів
2	Облікова ставка НБУ	Орієнтир для встановлення відсоткової ставки за депозитами
3	Норма обов'язкових банківських резервів	Здійснює вплив на обсяги залучених ресурсів за видами і за валютами
4	Економічні нормативи діяльності банків	Величина депозитів впливає на розрахунок ліквідності банку (миттєвої, короткострокової, загальної)
5	Податкове законодавство	Зниження з 1 січня 2016 року ставки податку на доходи від депозитів з 20% до 18% уможливило збільшення обсягів строкових депозитів
6	Система гарантування вкладів	За умови неплатоспроможності банку гарантує компенсацію депозиту у визначеній сумі, водночас сприяючи підвищенню довіри до банку з боку населення
7	Стан і тенденції розвитку фінансового ринку	Впливають як у випадку залучення коштів, так і їх розміщення
8	Збільшення доходів населення	У випадку відсутності альтернативи інвестування коштів слугує збільшенню депозитних вкладень

Данилова Т. Н. [15] до мікроекономічних факторів впливу на депозитний ринок відносить: недовіру населення до банківського сектору країни; недобросовісну рекламу банківських депозитів; неякісний банківський менеджмент; наявність шахрайства з боку банківських працівників. На думку Зайцева О. [22], формування депозитних ресурсів банку залежить від спектру банківських послуг; стабільності депозитів; цінової політики; клієнтської бази банку; кваліфікації і досвіду персоналу банку; обсягу витрат банку, спрямованих на реалізацію депозитної політики. Задля конкретизації проблем, які виникають на депозитному ринку, а також з'ясування чітких напрямів підвищення його ефективності, Волохата Є. В. пропонує певним чином згрупувати внутрішні (мікроекономічні) фактори, впливу на нього. Відтак, до першої групи («Фінансова стійкість») віднести: фактичний розмір капіталу, відповідність фактичних показників банківської діяльності економічним нормативам, якість банківського менеджменту; до другої групи «Депозитна політика» – номенклатуру депозитних послуг, цінову політику та витрати щодо їх надання, облікову ставку НБУ; норматив обов'язкового резервування депозитів, стабільність клієнтської бази стосовно збереження грошових коштів, маркетингову політику та стратегію залучення депозитів, технології, які використовуються в банківській діяльності щодо надання депозитних послуг [10,312]. У табл. 1.4 відображено узагальнення наукових підходів щодо внутрішніх факторів впливу на депозитний ринок.

Таблиця 1.4

Внутрішні (мікроекономічні) фактори впливу на депозитний ринок [10,312-313]

№ з/п	Фактор	Джерело інформації
1	2	3
1	Кваліфікація персоналу банку	[2; 41; 22]
2	Фінансова стійкість банку	[2; 8; 15]
2.1	Фактичний розмір капіталу банку	[2]
2.2	Відповідність фактичних показників банківської діяльності економічним нормативами	[8]
2.3	Якість банківського менеджменту	[15]
3	Імідж банку на ринку депозитних послуг	[2]

1	2	3
4	Система гарантування вкладів клієнтів банку	[2; 8; 15; 22]
5	Депозитна політика банку	[41]
5.1	Номенклатура депозитних послуг банку	[2; 22]
5.2	Цінова політика банку щодо надання депозитних послуг	[2; 22]
5.3	Облікова ставка НБУ	[8]
5.4	Витрати банку щодо надання депозитних послуг	[22]
5.5	Норматив обов'язкового резервування депозитів	[8]
5.6	Маркетингова політика банку щодо залучення депозитів	[2; 8]
5.6.1	Маркетингова стратегія банку	[2; 41; 15]
5.6.2	Стабільність клієнтської бази банку щодо збереження грошових коштів	[2; 22]
5.7	Технології, які використовуються в банківській діяльності щодо надання депозитних послуг	[2]
6	Організаційна структура банку	[41]
7	Збутова політика депозитних послуг банку	[41]

З огляду на те, що такі фактори, як доходи населення [8]; рівень його довіри до депозитних установ [15]; податок з нарахованих доходів за депозитами [8]; стан і тенденції розвитку банківського ринку [8] є зовнішніми по відношенню до формування депозитних ресурсів комерційних банків, останні не можуть керувати їх впливом. Вони здатні лише прогнозувати поведінку цих факторів та до певної міри за умов мінливості та невизначеності ринкового середовища адаптуватися до їх проявів.

Визначивши загалом основні фактори впливу на депозитний ринок, доцільно стверджувати, що макроекономічні (зовнішні) фактори, у порівнянні з мікроекономічними (внутрішніми), стосовно нього відіграють визначальну роль, зокрема в контексті впливу:

– кон'юнктури ринку, достеменний аналіз якої забезпечує можливість визначення «вектору» ресурсної політики банку із врахуванням стану й перспектив розвитку окремих сфер економічної діяльності та можливостей залучення вільних грошових коштів на депозитні рахунки від суб'єктів господарювання;

– рівня конкуренції в банківській сфері, який охоплює увесь спектр надання депозитних послуг. Задля утримання провідних позицій у

конкурентній боротьбі за клієнта та успішної реалізації депозитної політики банківські установи повинні бути обізнані зі специфікою усіх депозитних послуг, які пропонуються з боку конкурентних фінансово-кредитних установ;

– рівня інфляції, який позначається на рівні залучення депозитних ресурсів. Найімовірніше рівень інфляції пов'язаний з терміном дії депозитного договору. Нестабільність цін негативно впливатиме на здійснення банком депозитних та кредитних операцій, а високі інфляційні очікування позбавлятимуть бажання з боку домашніх господарств (населення) зберігати кошти в банках, спрямовуючи їх на споживання. Таким чином, інфляція є тим фактором, який зумовлює звуження ресурсної бази банку [27].

– рівня доходів населення, який або звужує, або розширює можливості банку щодо залучення депозитних ресурсів. Будь-який банк зацікавлений у розширенні клієнтської бази. Однак досягнення цієї мети, як і збільшення залишків на депозитних рахунках, можливе лише за умови активізації підприємницької діяльності, зумовленої стійким економічним зростанням. Безумовно у такий спосіб можна впливати на загальну величину постійної частини поточних пасивів банківських установ;

– стану економіки, який виконує роль орієнтиру у випадку визначення спрямованості ресурсної політики у бік депозитних вкладів. Цілком очевидно, що економічна ситуація в країні впливає на рівень доходу населення: чим стабільнішою вона є, тим більшою буде величина постійного доходу домашніх господарств (населення). Депозитні установи в цілому зацікавлені в такому розгортанні подій, оскільки чим вищими ставатимуть доходи населення, тим більшою мірою вільні грошові кошти спрямовуватимуться, зокрема, на відкриття депозитних рахунків.

Стосовно мікроекономічних (внутрішніх) факторів, які впливають на депозитний ринок, одним із ключових є маркетингова політика банку. Цей фактор відображає увесь діапазон послуг, рівень самообслуговування, презентує можливості отримання комплексного обслуговування, умови

отримання безкоштовних послуг, наявність реклами, просування банківських продуктів тощо.

Окрім цього вагомим чинником впливу на депозитний ринок з боку мікроекономічних факторів є репутація (імідж) банку. Для клієнта вкрай важливо володіти інформацією щодо надійності банку та спроможності виконання ним своїх зобов'язань. Науковці, які ототожнюють надійність банку з його фінансовою стійкістю, характеризують її такими ознаками як ліквідність, достатність капіталу, якість активів. При цьому використовують низку індикаторів, а саме: коефіцієнт миттєвої ліквідності (можливість погашення зобов'язань за усіма депозитами «живими» грошми з каси та кореспондентських рахунків); співвідношення власного капіталу до дохідних активів, який характеризує рівень захисту останніх (за чутливості їх зміни до відсоткових ставок) власним капіталом; співвідношення кредитного портфеля до резервів під знецінення кредитів. Водночас потенційний клієнт, в аспекті виявлення рівня надійності банку та спроможності виконання ним своїх зобов'язань, зважає на інформацію щодо: терміну функціонування банку на ринку, його репутаційних характеристик, рейтингових оцінок, відгуків клієнтів про нього, досвіду діяльності на депозитному ринку, а також інформацію, яка знаходить відображення у засобах масової інформації. Окрім цього на репутацію та імідж банківської установи впливає такий фактор, як рівень фаховості персоналу, який слугує відображенням практичних можливостей банку щодо реалізації його завдань та досягнення цілей. Лише висококваліфікований персонал здатний забезпечити належну організацію депозитної діяльності банку, ефективність якої залежить від його вміння проаналізувати та спрогнозувати розвиток економічної ситуації на макро- і мікрорівнях, правильно оцінити рівень депозитного ризику та перспективи господарської діяльності клієнтів [27].

Конкурентні переваги банку, зокрема стосовно розширення можливостей залучення депозитних ресурсів, сьогодні здебільшого визначаються рівнем технологічного супроводу його операцій по залученню коштів депозитного

походження з метою управління депозитними рахунками за допомогою Інтернету, телефону, мережі POS-терміналів, банкоматів тощо.

Одним із важливих мікроекономічних факторів, який впливає на розширення депозитів, є стратегія банку на ринку депозитних ресурсів, насамперед у контексті здійснення ним цінової політики. Її особливостями є відсутність чіткого взаємозв'язку між споживною вартістю банківських послуг та їх ціною. На депозитному ринку, як і на будь-якому іншому, ключовим є ціновий фактор (відсоток за депозитом). При цьому банк самостійно обирає рівень відсоткової ставки в залежності від потреби в залученні коштів: якщо потреба у депозитних ресурсах є відчутною, рівень відсоткової ставки підвищуватиметься, якщо ж ні, відсоток за депозитом залишатиметься на тому ж рівні, або ж знижуватиметься, що призводитиме до зменшення притоку депозитних ресурсів. Необхідно також зауважити, що відсоткові ставки можуть відрізнятися як у розрізі банків, так і у випадку якогось конкретного банку, де їх рівень може коливатись залежно від величини вкладу, терміну залучення коштів, виду депозитного рахунка, системи виплати відсотків тощо. На рівень відсоткової ставки впливає економічна ситуація в країні, рівень інфляції, попит на грошові кошти та їх пропозиція на депозитному ринку, рівень конкуренції у банківському секторі та величина середньої ринкової відсоткової ставки. Окрім цього вагомими факторами, що визначають розмір відсотка, є внутрішні показники діяльності банку, зокрема, ліквідність чи спроможність відповідати перед клієнтами за взяті на себе зобов'язання. З огляду на це, при визначенні рівня відсоткових ставок кожен банк повинен зважати на усі фактороутворюючі індикатори, тим самим оптимізуючи процес залучення депозитних ресурсів. Зокрема задля досягнення конкурентних переваг, банки постійно аналізують потреби населення, підвищують рівень обслуговування, вдосконалюють депозитні продукти тощо. Ціни на останні повинні реагувати на ринкові зміни, що зумовлюються дією конкурентного середовища, яке вимагає гнучкості від цінових параметрів депозитного ринку.

Щодо клієнтської бази банку, основна задача криється в системі управління ресурсами, суть якої полягає у максимальному зниженні рівня невизначеності, за якого приймаються рішення стосовно акумулювання та використання ресурсів банку в цілому та поточних пасивів зокрема. Банку важливо оцінити величину можливого залишку на рахунку клієнта, також необхідно визначити значущість клієнта з точки зору підтримання ним постійного незнижуваного залишку на рахунку тощо.

Лише за умови проведення ретельного аналізу усіх вищезазначених факторів впливу на депозитний ринок, як на макро-, так і на мікрорівні, банки зможуть адекватно визначати потенційні обсяги депозитних ресурсів, які слугуватимуть підґрунтям для проведення майбутніх активних операцій.

Висновки до розділу 1

Депозитний ринок, який є складовою фінансового ринку, відображає систему взаємовідносин між його суб'єктами (вкладниками та депозитними установами) з приводу мобілізації і розміщення (на певних умовах) тимчасово вільних грошових коштів з метою отримання доходу у формі відсотків чи інших виплат. Досліджуваний ринок, як і будь-який інший, характеризується специфікою взаємодії неодмінних його атрибутів – попиту на депозити, їх пропозиції та ціни (ставки відсотка за депозитами). Об'єктом досліджуваного ринку є депозит як система відносин, пов'язаних з передачею вкладниками тимчасово вільних фінансових ресурсів (грошей, цінних паперів, валютних цінностей) банкам, інвестиційним компаніям, кредитним спілкам у користування на різні терміни (коротко-, середньо-, довгостроковий) з подальшим відшкодуванням відсотків, величина яких залежить від попиту на депозитні ресурси та їх пропозиції. Суб'єктами депозитного ринку є власники та вкладники (депоненти) тимчасово вільних фінансових ресурсів (населення, підприємства, держава) та їх позичальники (депозитарії): депозитні (універсальні та спеціалізовані комерційні банки, кредитні спілки, ощадно-

кредитні асоціації) й недепозитні інститути (страхові компанії, пенсійні фонди, лізингові компанії, інвестиційні фінансові інститути, інвестиційні компанії). Основним чинником впливу на депозитний ринок є ціновий – відсоткова ставка за депозитом (deposit interest rate), розмір якої визначається депозитною угодою і залежить від строку депозиту (терміновий, до запитання), виду валюти, суми депозиту, виду вкладника тощо. На функціонування депозитного ринку впливають й нецінові фактори, які за джерелами походження поділяються на зовнішні (макро-) та внутрішні (мікроекономічні). Вагомими макроекономічними факторами впливу є стан та динаміка ВВП, рівень інфляції, стан грошово-кредитної системи, бюджетний дефіцит, рівень зайнятості та грошових доходів населення тощо. З-поміж найважливіших мікроекономічних факторів варто виділити: фінансову стійкість банку, його імідж, рівень кваліфікації персоналу, депозитну політику банку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ

2.1. Особливості типу ринкової структури депозитного ринку: аналіз концентрації

Євроінтеграційний вектор розвитку України та процеси глобалізації у світовій економіці обумовлюють жорсткі вимоги щодо ведення вітчизняного бізнесу. За таких умов мають значення не стільки кількісні показники діяльності економічних агентів, скільки якість продуктів та послуг, які вони оферують ринку. Це призводить до загострення конкурентної боротьби у будь-якій сфері економіки, у тому числі й банківському секторі. Для депозитного ринку, який є його невід'ємною складовою, також властиві конкурентні процеси, як з боку банків, так і їх клієнтів. Окрім цього, володіння поточною інформацією щодо стану досліджуваного ринку, забезпечує можливість вибору тих чи інших регуляторних заходів з боку зовнішнього та внутрішнього регуляторів.

Як відомо, іманентною формою ринкової економіки є конкуренція («боротьба за виживання на ринку»), в якій проявляються економічні відносини взаємодіючих суб'єктів. Однак, незважаючи на специфіку національної економіки, її структуру, умови розвитку ринку, конкуренція практично завжди у різних співвідношеннях співіснує з монополією. Комбінація конкуренції та монополії, що репрезентує різні умови перебігу ринкових процесів, демонструє ту чи іншу модель ринку (ринкової структури), яка характеризується певним набором критеріальних ознак (кількістю та розмірами продуцентів у визначеному сегменті ринку, типом продукту, здатністю впливати на ціну, легкістю входу в галузь та виходу з неї, мірою доступності до джерел інформації). Виходячи з цих ознак, науковці виокремили чотири типи ринкових структур (моделей ринку): досконалу (чисту, вільну) конкуренцію, чисту монополію, монополістичну конкуренцію та олігополістичну модель ринку.

Доволі спрощений їх аналіз дозволяє виявити найбільш загальні ознаки, властиві кожній з вищезазначених моделей ринку, а саме:

– за умов досконалої конкуренції в галузі функціонує безліч фірм, які спеціалізуються на виробництві стандартизованого (однотипного, без будь-яких відмінних особливостей) продукту, який має безліч заміників на ринку; не існує жодних перешкод на шляху проникнення в галузь нових фірм;

– чиста монополія – такий тип ринкової структури, за якої одна фірма позиціонує себе як єдиний продуцент товару чи послуги (наприклад, місцева енергетична компанія). З огляду на те, що поява іншої фірми в галузі блокована, монополіст репрезентує усю галузь. Внаслідок того, що галузь спеціалізується на виготовленні виключно одного (унікального) продукту, який немає заміників, диференціація останнього відсутня;

– монополістична конкуренція – це модель ринку, для якої властива доволі значна кількість виробників, які продукують різноманітну за призначенням продукцію (книги, жіноче взуття, предмети побутової хімії тощо). Диференціація продукту забезпечує можливості успішного просування товарів на ринку та оновлення їх асортименту. Вхідження в галузь за умов монополістичної конкуренції вважається доволі легким [34,70];

– олігополія відрізняється невеликою кількістю продавців, внаслідок чого прийняття рішення окремих фірм щодо встановлення ціни та визначення обсягів виробництва є взаємозалежними. Кожна фірма в аспекті ціноутворення та планування обсягів власного виробництва зіштовхується з необхідністю врахування рішень конкурентів. Для таких галузей властивим є випуск як диференційованого (автомобілі, комп'ютери, оргтехніка), так і стандартизованого продукту (алюміній, сталь). Проникнення на олігополістичний ринок доволі утруднений.

Кожна з представлених моделей ринку відрізняється рівнем конкуренції (або її відсутності – за умови чистої монополії), тобто здатністю фірми впливати на ринкові процеси: чим цей вплив більший, тим більшою виявляється ринкова влада і тим менш конкурентним стає ринок [20,260]. У

табл. 2.1 у більш деталізований спосіб відображена специфіка вищезазначених типів ринкових структур (моделей ринку).

Таблиця 2.1

Характерні риси основних моделей ринку [34,70]

Ознаки	Моделі ринку			
	Чиста конкуренція	Монополістична конкуренція	Олігополія	Чиста монополія
Кількість фірм	Дуже велика кількість	Багато	Декілька	Одна
Тип продукту	Стандартизований	Диференційований	Стандартизований / Диференційований	Унікальний, відсутні близькі замітники
Контроль над ціною	Відсутній	Можливий, але у доволі вузьких межах	Обмежений взаємною залежністю, яка є значною за умов таємної змови	Значний
Умови вступу в галузь	Легкі, перешкоди відсутні	Порівняно легкі	Суттєво утруднені	Блоковані
Нецінова конкуренція	Відсутня	Значне використання реклами, товарних знаків, торговельних марок	Типова, особливо за умов диференціації продукту	Зазвичай реклама та зв'язки з громадськістю
Приклади	Сільське господарство	Роздрібна торгівля, виробництво одягу, взуття	Виробництво сталі, автомобілів, сільськогосподарського інвентаря, побутових приладів	Місцеві підприємства комунального господарства

За даними табл. 2.1 видно, що моделі чистої конкуренції та чистої монополії характеризуються високим рівнем припущення і, швидше за все, не відповідають реальним ринковим процесам взаємодії контрагентів в процесі економічної діяльності. Неодмінним атрибутом ринкової економіки завжди була і буде конкуренція, граничною формою прояву якої є досконала конкуренція. Водночас всередині конкурентного середовища об'єктивно визрівають умови для посилення монопольності, граничною формою якої, відповідно, є чиста монополія. На відміну від досконалої конкуренції і чистої

монополії, які слугують відображенням полюсних моделей ринку, реальній економічній дійсності властиві ринкові моделі, які обіймають проміжне становище, та, поєднуючи риси як досконалої конкуренції, так і монополії, репрезентують «недосконалу конкуренцію» – тип ринкової структури, за якого продуценти продукту (у широкому розумінні) до певної міри володіють ринковою владою, яка все ж не є абсолютною. Проявами недосконалої конкуренції є монополістична конкуренція та олігополія. Недосконала конкуренція переважає в галузях, де окремі продавці володіють певним ступенем контролю над ціноутворенням у них. Інтервал свободи дій стосовно контролю над ціною створюваного продукту у кожній фірмі різний. У деяких галузях монополна влада вкрай незначна (роздрібна торгівля, побутове обслуговування тощо), а в інших, навпаки, доволі відчутна (автомобільна промисловість, металургія, машинобудування). Перший випадок слугує відображенням монополістичної конкуренції, а другий – олігополії.

Сучасні тенденції у вітчизняній банківській системі позначаються скороченням кількості банків на ринку, зокрема упродовж останніх п'яти років (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Кількість банків на кінець відповідного періоду [40,2]

Банки, поділені на групи, згідно з класифікацією НБУ	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Березень 2018 р.	Червень 2018 р.	Вересень 2018 р.
Платоспроможні	147	117	96	82	82	82	81
- зміна	-33	-30	-21	-14	0	0	-1
Державні*	7	7	6	5	5	5	5
- зміна	0	0	0	0	0	0	0
Іноземні	25	25	25	23	23	23	23
- зміна	0	0	0	-2	0	0	0
Приватні	115	85	65	54	54	54	53
- зміна	-33	-30	-20	-11	0	0	-1
Неплатоспроможні	16	3	4	2	2	1	1
- зміна	16	-13	1	-2	0	-1	0
У стадії ліквідації	21	64	84	95	95	96	96
- зміна	19	43	20	11	0	1	0

Примітка. *В позицію державних банків, відповідно до класифікації НБУ, включено «Приватбанк»

Тенденція стосовно зменшення кількості банків ймовірно може засвідчувати зростання рівня монополізації банківського сектору з боку потужних його гравців. Однак в цьому контексті не варто нівелювати поняття «системно важливий банк», оскільки, внаслідок зростання концентрації обсягів діяльності, банкам властиво розширювати систему інституціональних зв'язків, набуваючи вищого статусу. Така ситуація засвідчує не лише особливу роль «системно важливого банку» для банківського сектора економіки, а й для фінансової системи країни загалом. У випадку настання краху такого інституту внаслідок економічної кризи, або впливу інших макро- та мікроекономічних факторів, може відбутися погіршення стану усього фінансового сектора. З огляду на це, науковці приводять такі аргументи [13]:

по-перше, у випадку наявності високого рівня монополізації у банківській системі (у розпорядженні 1/5 частини банків, які функціонують у даній банківській системі, знаходиться 80% усіх банківських активів), відбувається зосередження всіх ресурсів у кількох суб'єктів-монополістів даного ринку. Це уможливорює процес нагромадження у них надприбутків за рахунок клієнтів, які позбавлені права вибору банківської установи внаслідок монополізації ринку. Окрім цього найнебезпечнішим в цій ситуації є те, що банки-монополісти автоматично перетворюються на «системно важливих» суб'єктів ринку, діяльність яких накладає відбиток на банківську систему загалом. Кризові явища в діяльності такого монополіста зумовлять колапс як у банківському секторі економіки, так і на фінансовому ринку в цілому;

по-друге, якщо на ринку спостерігатиметься високий рівень міжбанківської конкуренції, це також до певної міри зумовлюватиме його дестабілізаційний стан внаслідок постійної активної діяльності конкуруючих між собою суб'єктів. За наявності великої кількості конкурентів може спостерігатися перегрів кон'юнктури через продукування з боку кожного гравця так званих «фінансових бульбашок» – як наслідків використання неринкових методів покращення власного фінансового стану.

Якщо розглядати проблему ефективного функціонування вітчизняного депозитного ринку, то необхідно розуміти, що йдеться про такий його стан, який відображає позитивну динаміку залучення вільних грошових ресурсів (як фізичних, так і юридичних осіб) з рівномірним їх розміщенням на рахунках усіх комерційних банків за оптимального рівня відсоткової депозитної ставки. Лише за таких умов ринок тяжітиме до моделі вільної конкуренції. Зокрема, на рис. 2.1 відображено розподіл депозитів фізичних осіб за групами банків у грудні 2014-2017 рр. (позиції 1, 2, 3, 4) та березні, червні, вересні 2018 р. (позиції 5, 6, 7, відповідно).

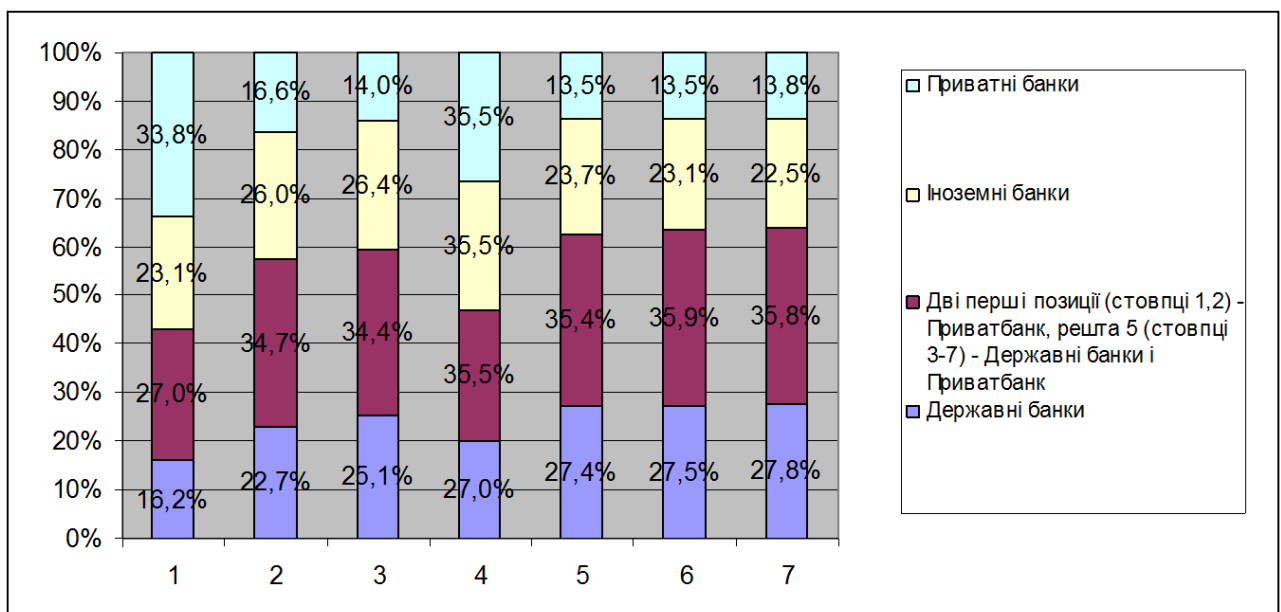

Рис. 2.1. Розподіл депозитів фізичних осіб в Україні за групами банків [40,2]

Як бачимо з рис. 2.1, державні банки відзначаються суттєвим нарощенням частки депозитів населення. Зокрема, у вересні 2018 року вони разом з Приватбанком склали 63,6% сектору за депозитами фізичних осіб (позиція 7). Приватні банки також у цей період збільшили частку депозитних вкладів населення.

При визначенні особливостей типу ринкової структури депозитного ринку необхідно враховувати, насамперед, те, що «продуценти» (банки) пропонують близькі за змістом або й однотипні послуги (у розрізі набору депозитних продуктів), використовуючи широкий спектр інструментів щодо

залучення клієнтів. Окрім цього відбувається постійне оновлення застосовуваних інструментів внаслідок їх модернізації з боку конкурентів. Однак, незважаючи на вищезазначене, досліджуваний ринок не є однорідним і стандартизованим, так само як і не відповідає олігополістичній формі конкуренції і, тим більше, – чистій монополії.

Задля проведення аналізу концентрації депозитного ринку доцільно використовувати методику визначення рівня ринкової влади, яка, насамперед, ґрунтується на використанні індексу Херфіндаля-Хіршмана:

$$HHI = \sum_{i=1}^n X_i^2, \quad (2.1)$$

де

HHI – індекс Херфіндаля-Хіршмана;

$i = 1, 2, 3, \dots, n$ (кількість банків);

X_i – частка банку на депозитному ринку.

Цей показник слугує відображенням розподілу «ринкової влади» між усіма суб'єктами досліджуваного ринку. У випадку, якщо ринок виявиться повністю монополізованим одним його суб'єктом, цей індикатор набере максимального свого значення:

$$HHI = 100^2 = 10000.$$

Якщо кількість суб'єктів ринку перевищує 1, то показник може набувати різних значень, які обумовлюватимуться ринковими частками банків на депозитному ринку.

Індекс Херфіндаля-Хіршмана, починаючи з 1982 року, став основним орієнтиром провадження антимонопольної політики у США, зокрема в аспекті оцінки необхідності різного роду злиттів. В залежності від його значення здійснюється класифікація злиттів, а саме:

1) якщо $HHI < 1000$, ринок оцінюється як «неконцентрований», при цьому допускається безперешкодне злиття;

2) якщо $1000 < HHI < 1800$, ринок класифікується як «помірно концентрований». Водночас значення показника $HHI > 1400$ «сигналізує» про

необхідність проведення додаткової перевірки ринку з боку Департаменту юстиції щодо необхідності злиття;

3) якщо $\text{HHI} > 1800$, ринок вважається «висококонцентрованим», причому у діапазоні значень індексу (1800-10000) діють три норми: а) якщо в результаті злиття HHI збільшується на 50 пунктів, злиття, зазвичай, дозволяється; б) якщо значення показника збільшується більше, ніж на 100 пунктів, злиття забороняється; в) зростання HHI на 51-99 пунктів стає підґрунтям для здійснення додаткової перевірки необхідності злиття [63,100].

Для точного обрахунку індексу Херфіндаля-Хіршмана для сегменту банківських депозитів вітчизняного досліджуваного ринку необхідно знати ринкові частки зобов'язань усіх банків за депозитами фізичних і юридичних осіб. Джерелом отримання інформації для проведення нами відповідних розрахунків стали дані НБУ. Зокрема, станом на 1.09.2018 р. в Україні функціонували 82 комерційних банки, з яких: 5 – з державною часткою; 23 – банки іноземних банківських груп; 53 – з приватним капіталом; 1 – неплатоспроможний банк. У додатку А відображені показники фінансової діяльності українських банків у розрізі їх зобов'язань за депозитами станом на 01.09.2018 р., та відповідні розрахунки, за якими визначено значення індексу Херфіндаля-Хіршмана ($\text{HHI} = 1106,5$). Значення показника знаходиться в діапазоні $1000 < \text{HHI} < 1800$. Відтак депозитний ринок в Україні, виходячи із проведених розрахунків, є помірно концентрованим, і таким, що не потребує додаткової перевірки щодо необхідності злиття.

З метою забезпечення ґрунтовнішого аналізу конкурентного середовища на ринку, індекс Херфіндаля-Хіршмана прийнято доповнювати показниками концентрації, які відображають сумарну частку кількох найбільших його суб'єктів. Зазвичай на практиці вдаються до обчислення показника концентрації, який враховує частки трьох (CR-3), або п'яти (CR-5) конкурентів.

При обрахунку відповідних показників концентрації використовують формулу:

$$CRn = \sum_{i=1}^n x_i, \quad (2.2)$$

де

x_i – частка i -того банку у загальному обсязі наданої послуги, %;

n – кількість операторів на ринку, процентні частки яких беруться до уваги при розрахунку показника концентрації (CR-3 або CR-5) за досліджуваний період.

Досліджувані ринки, залежно від значення показника концентрації (CR-3/CR-5) можуть характеризуватись як:

- слабоконцентрований ринок ($CR-3/CR-5 < 45\%$);
- ринок із помірною концентрацією ($45\% < CR-3/CR-5 < 70\%$);
- висококонцентрований ринок ($70\% < CR-3/CR-5 < 100\%$).

У табл. 2.3 відображені показники концентрації ринку банківських послуг в Україні в розрізі депозитних операцій за період 2000-01.09.2018 рр.

Таблиця 2.3

Показники концентрації ринку банківських послуг в Україні в розрізі депозитних операцій

Рік	Депозитні операції	
	CR-3	CR-5
2000	29,9%	44,8%
2001	31,8%	45,3%
2002	33,7%	48,3%
2003	31,2%	47,8%
2004	31,9%	45,6%
2005	31,6%	42,6%
2006	30,6%	42,0%
2007	28,3%	37,9%
2008	25,8%	35,2%
2009	25,8%	34,4%
2010	29,3%	39,8%
2011	31,2%	42,1%
2012	31,6%	40,1%
2013	31,9%	40,9%
2014	32,9%	41,8%
2015	39,7%	47,7%
2016	48,5%	59,1%
2017	50,1%	62,1%
01.09.2018	48,4%	60,6%

Примітка. Обраховано автором на основі статистичних даних НБУ, які відображають показники фінансової звітності банків. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208

За даними табл. 2.3, за період 2000-01.09.2018 рр. український ринок банківських послуг у розрізі задоволення потреб клієнтів (фізичних і юридичних осіб) щодо розміщення коштів на депозитних рахунках здебільшого засвідчував слабкий рівень концентрації за показниками CR-3 та CR-5. Лише у період 2016-01.09.2018 рр. вітчизняний депозитний ринок за обома вищезазначеними показниками відображав помірну концентрацію. Такою ж була ситуація на досліджуваному ринку (виключно за показником CR-5) у період 2001-2004 рр. та у 2015 році. Стосовно обсягу залучених банками коштів, сумарна частка як трьох, так і п'яти найбільших банків максимального значення набула у 2017 р. (50,1% і 62,1%, відповідно). Найменша питома вага трьох і п'яти найбільших банків у загальному обсязі депозитів спостерігалась у 2008-2009 рр. (25,8% та 34,4% і 35,2%, відповідно), що, найімовірніше, обумовлено розгортанням економічної кризи (рис. 2.2).

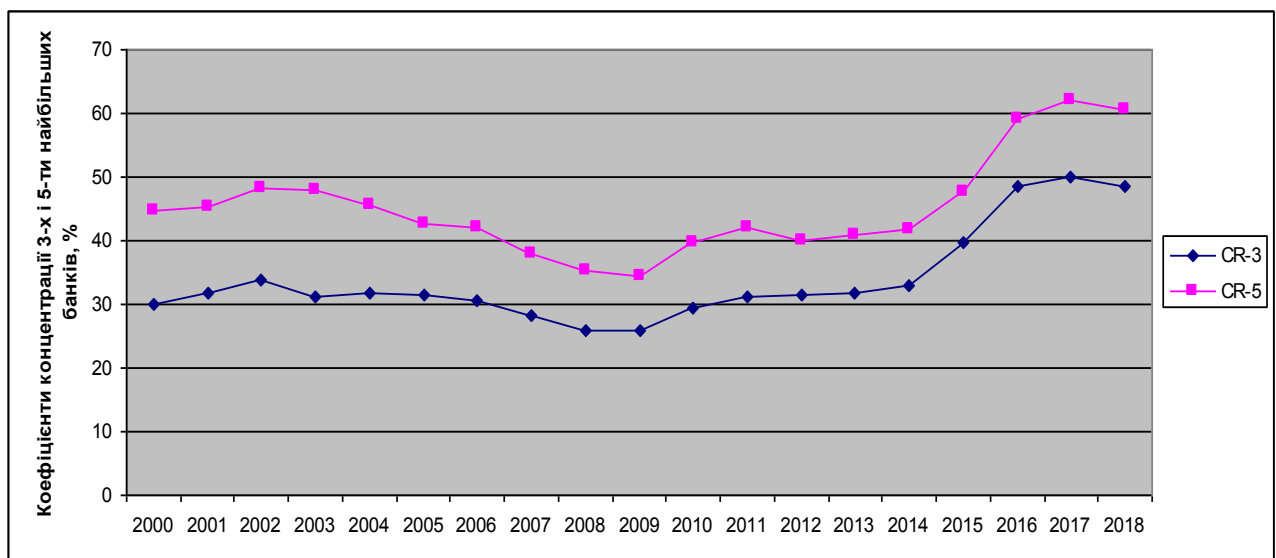

Рис. 2.2. Динаміка показників концентрації депозитного ринку (CR-3, CR-5) України за період 2000-01.09.2018рр. (побудовано автором)

Найскладнішим при аналізі концентрації депозитного ринку, як і будь-якого іншого, є не вибір індексу, який слугує вимірником її рівня, а визначення меж ринку у просторі пропонованих послуг. Чи варто обмежити ринок лише певним набором наявних депозитних продуктів, чи розширювати межі ринку за рахунок пропозиції нових їх видів – власне це ті питання, які покликані

вирішувати антимонопольні служби будь-якої країни. Зазвичай, варто починати з дослідження ринку даного товару, згодом здійснювати аналіз попиту на продукти-замінники, надалі розширювати аналіз, включивши до нього субститути наявних замінників і т.д. Цей процес необхідно продовжувати доти, поки не з'явиться певний розрив у відносинах замінності, який утворює межі ринку.

На депозитну діяльність банків сьогодні в цілому негативно впливає складна економічна ситуація в країні, що позначилося скороченням обсягів депозитних вкладів у банківській системі України, зокрема станом на 01.01.2018 р. у порівнянні з періодом 01.01.2014-01.01.2017 рр. (табл. 2.4). У наступному параграфі даної роботи ми намагатимемося проаналізувати зв'язок між обсягами депозитів, процентними ставками за депозитами та рівнем доходів населення.

Таблиця 2.4

Зобов'язання банків України за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб у 01.01.2014-01.01.2018 рр.

Показники	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Сукупні зобов'язання банків, тис. грн.	702914233	718205962	761295392	854832098	499457597
у т.ч. строкові, тис. грн.	482944472	447023643	415606464	438791561	216925800
у т.ч. на вимогу, тис. грн.	219969761	271182319	345688928	416040537	282531797
Зобов'язання банків за коштами суб'єктів господарювання, тис. грн.	261021859	295472612	360453818	423317676	264557415
у т.ч. строкові, тис. грн.	123580568	121547990	122320089	122098147	81995972
у т.ч. на вимогу, тис. грн.	137441291	173 924 622	238133729	301219529	182561443
Зобов'язання банків за коштами фізичних осіб, тис. грн.	441892374	422733350	399841574	431514422	234900182
у т.ч. строкові, тис. грн.	359363904	325475653	292286375	316693414	134929828
у т.ч. на вимогу, тис. грн.	82528470	97257697	107555199	114821008	99970354

Примітка. Обраховано автором на основі даних НБУ, які відображають показники банківської системи. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208

За даними табл. 2.4, за період 01.01.2014-01.01.2017 рр. сукупні зобов'язання комерційних банків України загалом зросли у 1,2 рази, причому строкові вклади збільшилися у 0,9 рази, а грошові кошти на вимогу – у 1,9 рази.

На рис. 2.3 наведено динаміку обсягів депозитів суб'єктів господарювання та фізичних осіб за вищезгаданий період. Як бачимо, обсяг депозитів юридичних осіб упродовж 01.01.2014-01.01.2017 рр. суттєво збільшився (з 261021859 грн. у 2014 р. до 423317676 грн. відповідно). Динаміка фактичних значень цього показника апроксимується експоненціальною функцією $y = 2 \times 10^8 e^{0.1649x}$ ($R^2 = 0,993$) (рис. 2.4).

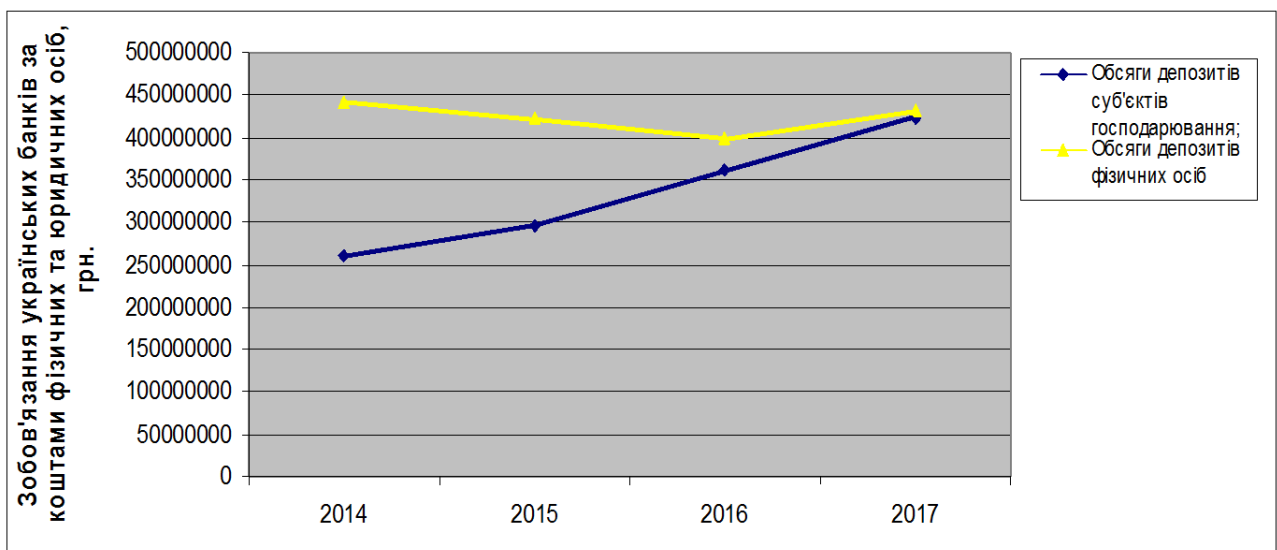

Рис. 2.3. Динаміка зобов'язань банків України за коштами на рахунках суб'єктів господарювання та фізичних осіб за період 01.01.2014-01.01.2017 рр. (побудовано автором)

Динаміка обсягів депозитів фізичних осіб характеризується іншою тенденцією: за офіційними даними НБУ з 01.01.2014 по 01.01.2016 рр. цей показник незначно знизився: відповідно зі 441892374 грн. до 399841574 грн., а у 2017 р. не суттєво зріс – до 431514422 грн (див. табл. 2.4). Така закономірність ілюструється поліноміальною функцією другого ступеня $y = 1 \times 10^7 x^2 - 7 \times 10^7 x + 5 \times 10^8$ ($R^2 = 0,8233$) (див. рис. 2.4).

Станом на 01.01.2018 р. структура зобов'язань українських банків виглядала наступним чином: 43,4% становили строкові зобов'язання клієнтів, а 56,6% – зобов'язання на вимогу.

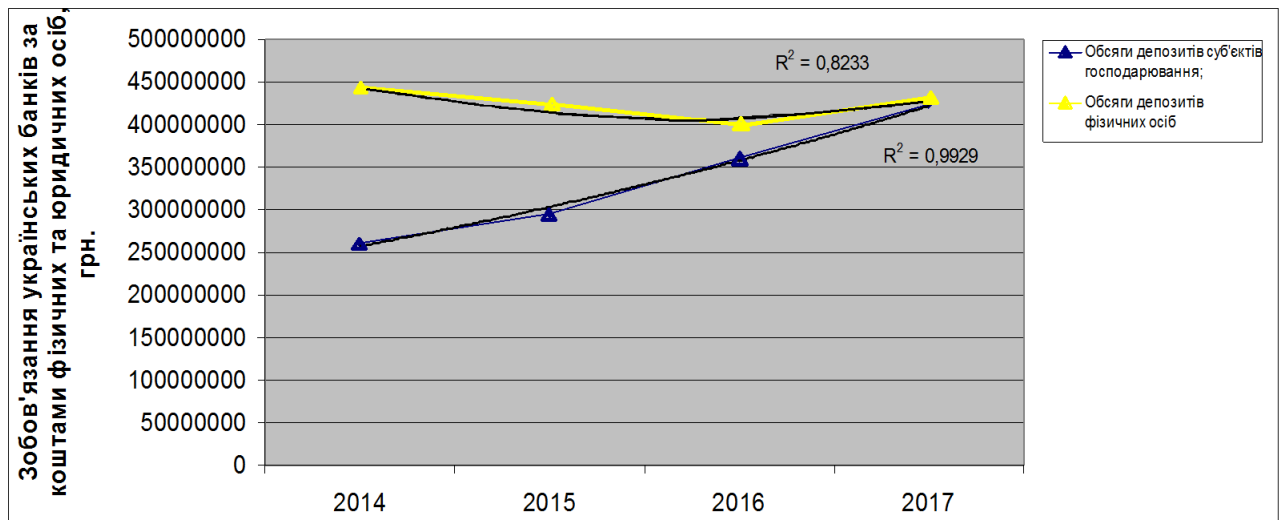

Рис. 2.4. Лінії трендів депозитів фізичних і юридичних осіб в українських банках (01.01.2014-01.01.2017 рр.) (побудовано автором)

На наш погляд, одним із важливих аспектів банківської діяльності на вітчизняному депозитному ринку є активізація зусиль щодо збільшення строкових депозитів, які характеризуються доволі високою стійкістю з-поміж інших способів акумулювання грошових коштів. Саме завдяки цьому банки могли б підтримувати належний рівень фінансової стійкості, забезпечувати фінансування активів, підвищувати платоспроможність та ліквідність, активізувати кредитно-інвестиційну діяльність. З метою забезпечення очікуваних обсягів, структури, рівня витрат за зобов'язаннями по депозитах банки можуть вдаватися до використання як цінових, так і нецінових методів залучення коштів. Перші передбачають застосування відсоткової ставки за депозитними вкладками в якості першочергового важеля залучення вільних грошових ресурсів фізичних і юридичних осіб, який діє у конкурентному середовищі. Її підвищення забезпечуватиме можливість їх приросту. І навпаки, якщо в банку спостерігається надлишок ресурсів, і він обмежений прибутковими напрямками їх розміщення, доцільним вважається збереження відсоткових ставок на тому ж рівні, або ж їх зниження.

2.2. Криві доходності на депозитному ринку України

Важливим аспектом аналізу основних тенденцій функціонування депозитного ринку в Україні є відсоткова ставка за депозитами, яка слугує відображенням важливого цінового фактору впливу на доходність депозитних вкладів клієнтів. Вибір оптимального рівня відсоткової ставки за депозитами за умов посилення конкуренції на депозитному ринку визначається певними правилами, а саме: 1) надмірно низький рівень відсоткової ставки спричинить відплив депозитів, що у підсумку негативно позначиться на можливостях здійснення банком активних операцій (зокрема у розрізі кредитування приватного сектору економіки) та можливостях отримання ним доходів; 2) необґрунтоване завищення відсоткової ставки, навпаки, позначиться збільшенням відсоткових виплат за депозитами, що, за відсутності прибуткових напрямів розміщення ресурсів, призведе до збитків в діяльності банку.

З огляду на те, що основою формування ресурсної бази банку слугують залучені кошти клієнтів, відсоткова ставка за депозитами виконує роль «заохочувального сигналу», який відображає можливості отримання певної величини прибутку від депозитних вкладів. Цілком очевидно, що доходність будь-якої інвестиції в інструмент з фіксованим доходом, яким у тому числі є й депозит, залежить від рівнів відсоткових ставок. Упродовж тривалого періоду часу відсоткові ставки за кожним інструментом змінюються, що позначається змінами доходності даного інструменту. Співвідношення відсоткових ставок і терміну їх нарахувань називають тимчасовою структурою відсоткових ставок, яка може відображатись у вигляді графіка – «кривої доходності» (yield curve). Остання відображає усі доходності інструменту, у нашому випадку банківського депозиту, на всі доступні терміни розміщення коштів. Кожна процентна ставка розташовується на кривій відповідно до терміну закінчення дії депозитного договору. Вигляд «кривої доходності» може змінюватися, в залежності від зміни ситуації на ринку, а саме в залежності від зростання або падіння відсоткових ставок, що залежить від безлічі факторів.

За визначенням НБУ, «крива доходності» – це графічне відображення залежності між рівнем відсоткової ставки та терміном дії фінансових інструментів [32]. Її нахил на окремому часовому проміжку відображає очікування інвесторів щодо майбутнього рівня відсоткових ставок за фінансовими інструментами з різним терміном дії, а тому її використання є важливим методом аналізу ринкової кон'юнктури та оцінки перспектив розвитку економіки в цілому [32].

В економічній літературі «криву доходності», зазвичай, інтерпретують як відношення доходу з цінних паперів до терміну їх погашення [16,90]. З математичної точки зору, це функція, яка залежить від часу та повертає розмір відсоткової ставки. Важливим є той факт, що «крива доходності» характеризується безліччю варіантів застосувань у банківській практиці, зокрема, задля аналізу прибутковості та розрахунку ризику різного роду цінних паперів. Зазвичай «крива доходності» відображає цілком закономірну властивість, яка репрезентується прямо пропорційною залежністю між терміном вкладу та його доходністю, тобто: чим більший час, тим вища доходність. Наприклад, якщо клієнт банку вносить кошти на депозит на довший термін часу, він сподівається на отримання більшого доходу. Такий принцип, вочевидь, має спрацьовувати й відносно інших банківських продуктів. Однак, як засвідчує практика, в реальній дійсності виникають різні ситуації, зумовлені специфікою функціонування фінансового ринку. У зв'язку з цим розрізняють кілька варіантів «кривої доходності»:

– «нормальна» крива доходності, яка відображає вищезгадану властивість («довший термін – вищий відсоток»), засвідчує сприятливу ситуацію щодо майбутнього економічного розвитку, характерна для розвинутих та стабільних економічних систем (рис. 2.5). Ринок очікує нормальних темпів економічного зростання (на рівні 2-5%), відсутні значні зміни в інфляції чи наявному капіталі, тому інвестори, які ризикують своїми грошима у більш довготривалій перспективі, очікують на більшу доходність.

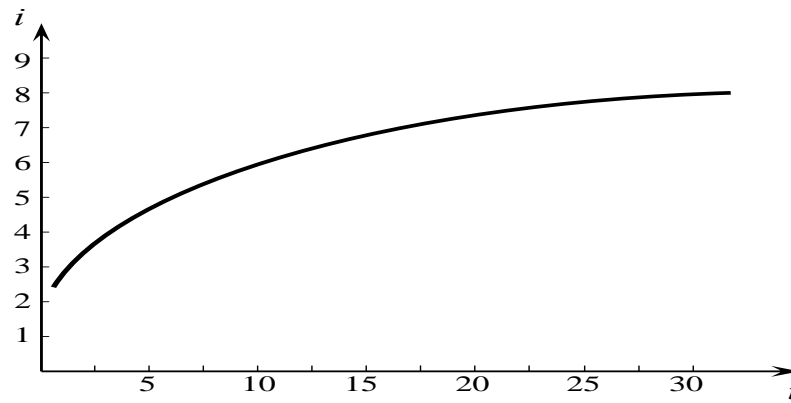

Рис. 2.5. «Нормальна» крива доходності

– «пласка» (рис. 2.6), або «горбата» (рис. 2.7) «криві доходності», які, відповідно, репрезентують або однаковість відсоткових ставок для усіх часових періодів, або той факт, що середньострокові відсоткові ставки є вищими, аніж коротко- та довгострокові. «Пласка» крива доходності є можливою за умови, коли ринок знаходиться в ситуації, яка передуює рецесії, або – економічному піднесенню.

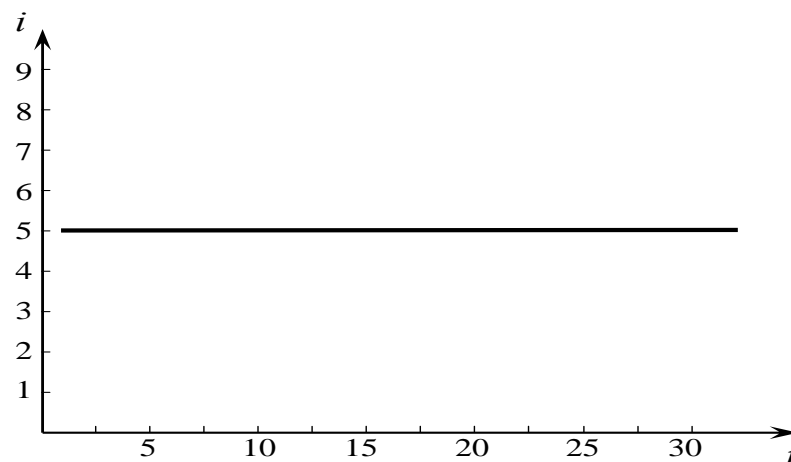

Рис. 2.6. «Пласка» крива доходності

Ті, хто вкладають кошти на довший термін часу, очікують невдовзі на покращення економічної ситуації. З огляду на це, такі інвестори не бажають бути обмеженими низькими процентними ставками, тому вимагають більшої компенсації швидше, ніж ті, хто отримують процентні виплати у коротші терміни часу.

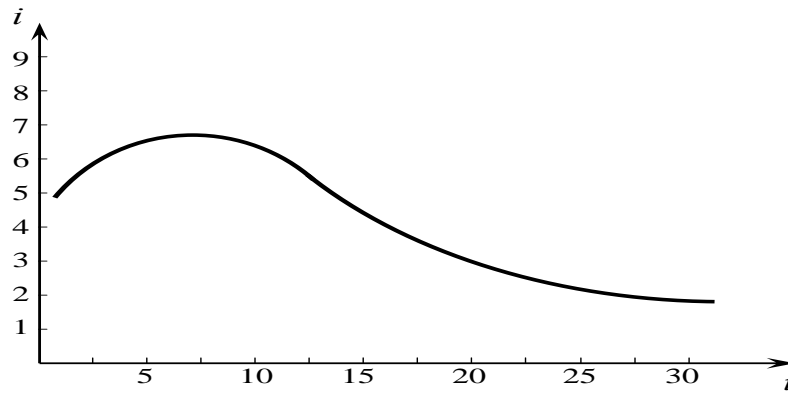

Рис. 2.7. «Горбата» крива доходності

Вигляд «кривих доходностей» на рис. 2.6 і 2.7 засвідчує непевний перебіг економічних процесів;

– «обернена» крива доходності, яка відображає обернену залежність між терміном вкладу та його доходністю: чим довший термін, тим менша відсоткова ставка (рис. 2.8). Найімовірніше така ситуація засвідчує очікування погіршення економічної ситуації в майбутньому, за якої економіка сповільниться, а процентні ставки знизяться. Інвестори якнайдовше хочуть скористатися можливістю «зафіксувати» відсоткові ставки, перш ніж останні продовжуватимуть знижуватись.

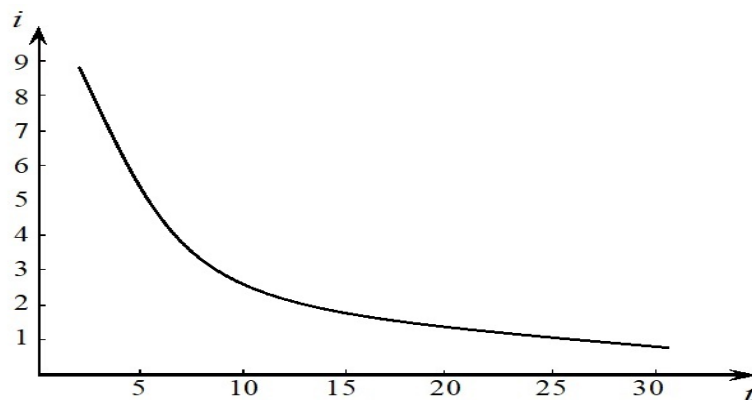

Рис. 2.8. «Обернена» крива доходності

Варіант «кривої доходності», який відображений на рис. 2.5, вважається типовим її різновидом. У даному випадку вона має додатній нахил, який означає, що чим довший період часу, тим вища доходність фінансового інструменту. Однак в реальній економічній дійсності конфігурація «кривої

доходності» рідко відповідає якомусь одному із вищезазначених типів, зазвичай поєднуючи різні сегменти «нормального», «плоского», «горбатого» чи «оберненого» варіантів графічного відображення. Це доволі аргументовано пояснюється Р. Міллером і Д. Ван-Хузом на прикладі ринку облігацій з різними термінами погашення, які повністю відокремлені та сегментовані («гіпотеза сегментованих ринків») [37,166]. Відповідно, покупці та продавці облігацій спеціалізуються на визначених термінах їх погашення. Для цих суб'єктів ринку облігації є взаємозамінними. Комерційні банки, які надають перевагу короткостроковим борговим зобов'язанням, намагаються купувати короткострокові активи. Водночас компанії, які спеціалізуються на страхуванні життя, достеменно володіючи передбачуваними довгостроковими борговими зобов'язаннями (страховими виплатами), надають перевагу придбанню довгострокових облігацій. Оскільки облігації, які різняться за термінами погашення, купуються і продаються на сегментованому ринку, «крива доходності» може набувати різної форми. Тому «гіпотеза сегментованих ринків» цілком переконливо доводить, чому в різні моменти часу «криві доходності» різних облігацій можуть мати додатній, нульовий або від'ємний нахил. Різна конфігурація кривих пояснюється різним співвідношенням попиту і пропозиції на кожному (ізолюваному) ринку в конкретний момент часу [37,166]. Однак «гіпотеза сегментованих ринків» в тлумаченні неоднорідності конфігурації «кривої доходності» не є достеменно досконалою, оскільки, по-перше, не може пояснити відомий на практиці факт, що відсоткові ставки за облігаціями з різними термінами погашення демонструють одночасно тенденцію до піднесення і зниження; по-друге, «крива доходності», зокрема для казначейських векселів, зазвичай, має додатній нахил. Уявляється неправдоподібним, що перевищення пропозиції довгострокових облігацій над попитом на них, зазвичай, є більшим, аніж перевищення пропозиції над попитом на облігації з короткостроковим терміном погашення; по-третє, існує певна кількість інвесторів, для яких абсолютно байдуже, на якому ринку (за термінами погашення) купувати і / або продавати облігації. Такі маржинальні

інвестори можуть отримувати прибуток, здійснюючи торгівлю на ринку облігацій з різними термінами їх погашення, і, у підсумку, ринкова ціна облігації (а відтак і ринкова відсоткова ставка), відобразатиме поведінку не середніх, а маржинальних інвесторів, які не позиціонують себе на конкретному ринку. Таким чином, відсоткові ставки за облігаціями з різними термінами погашення визначатимуться особами, для яких ці облігації є цілком взаємозамінними [37,166].

На конфігурацію «кривої доходності» впливає ще один ефект («чистих очікувань»), обґрунтований тими ж Р. Міллером і Д. Ван-Хузом на основі досліджень Т. Роу, Т. Лоулера та Т. Кука [72]. «Гіпотеза чистих очікувань» передбачає, що ринок облігацій представлений великою кількістю покупців і продавців, для яких останні (з різними термінами погашення) сприймаються як абсолютно взаємозамінні. Ідея цієї гіпотези полягає в тому, що відсоткова ставка довгострокової облігації дорівнює середній із короткострокових відсоткових ставок, яку власники довгострокових облігацій очікують отримати за період їх зберігання [37,167]. З цієї ідеї випливають певні висновки, а саме: якщо маржинальні інвестори очікуватимуть, що майбутні короткострокові відсоткові ставки збігатимуться з поточними (тобто ніяких змін у рівнях відсоткових ставок не передбачається), то їх зусилля стосовно максимізації прибутку призведуть до появи «плоскої кривої доходності»; якщо ж маржинальні інвестори очікуватимуть зростання короткострокових відсоткових ставок, тоді «крива доходності» матиме додатній нахил; якщо ж у майбутньому передбачатиметься зниження короткострокових процентних ставок, то «крива доходності» матиме від'ємний нахил. «Гіпотеза чистих очікувань» може слугувати поясненням, чому відсоткові ставки за облігаціями з різними строками погашення з часом змінюються в одному і тому ж напрямку. Якщо ситуація складається так, що короткострокові відсоткові ставки зростають, власники облігацій й в майбутньому очікуватимуть їх зростання. А, якщо це так, то за їхніми очікуваннями ставки за довгостроковими облігаціями також зростатимуть, відображаючи динаміку короткострокових ставок [37,168].

Дані статистичної звітності банків України щодо вартості строкових депозитів дозволили з'ясувати динаміку відсоткових ставок за короткостроковими та довгостроковими депозитами на вітчизняному досліджуваному ринку за період 2010-31.10.2018 рр. як загалом, так і у розрізі вкладів фізичних осіб та суб'єктів господарювання, що відображено на рис. 2.9 – 2.14.

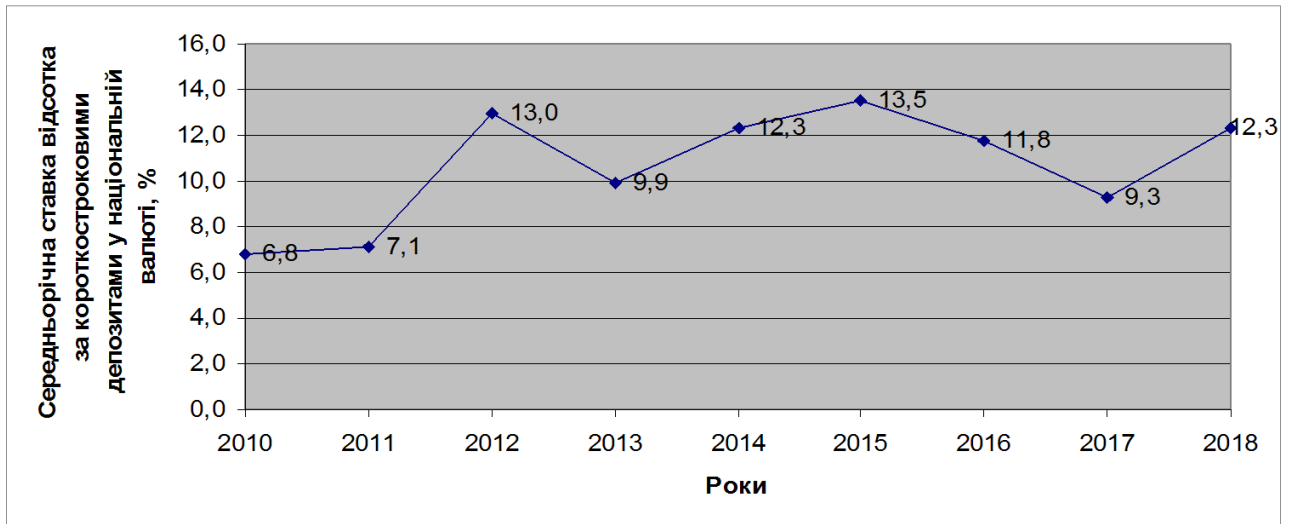

Рис. 2.9. Динаміка %-х ставок за короткостроковими депозитами у національній валюті за період 2010-31.10.2018 рр. (побудовано автором за [45])

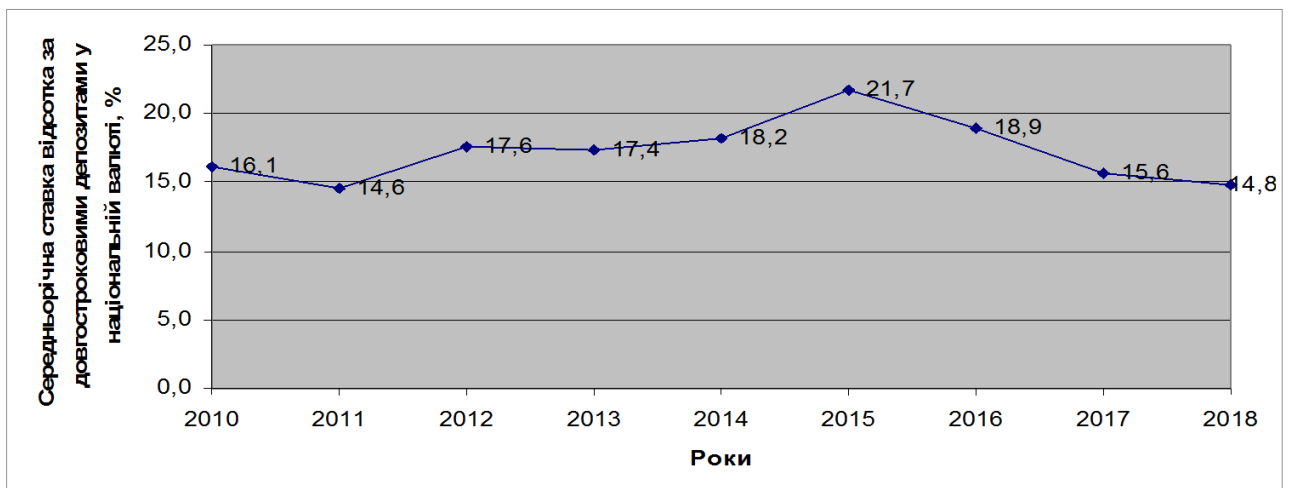

Рис. 2.10. Динаміка %-х ставок за довгостроковими депозитами у національній валюті за період 2010-31.10.2018 рр. (побудовано автором за [45])

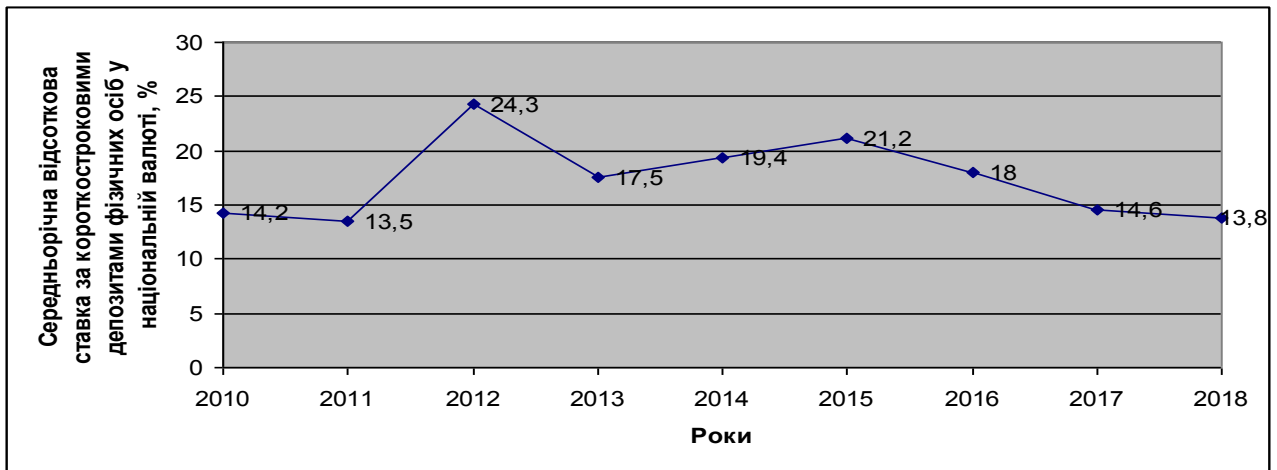

Рис. 2.11. Динаміка %-х ставок за короткостроковими депозитами фізичних осіб у національній валюті за період 2010-31.10.2018 рр. (побудовано за [45])

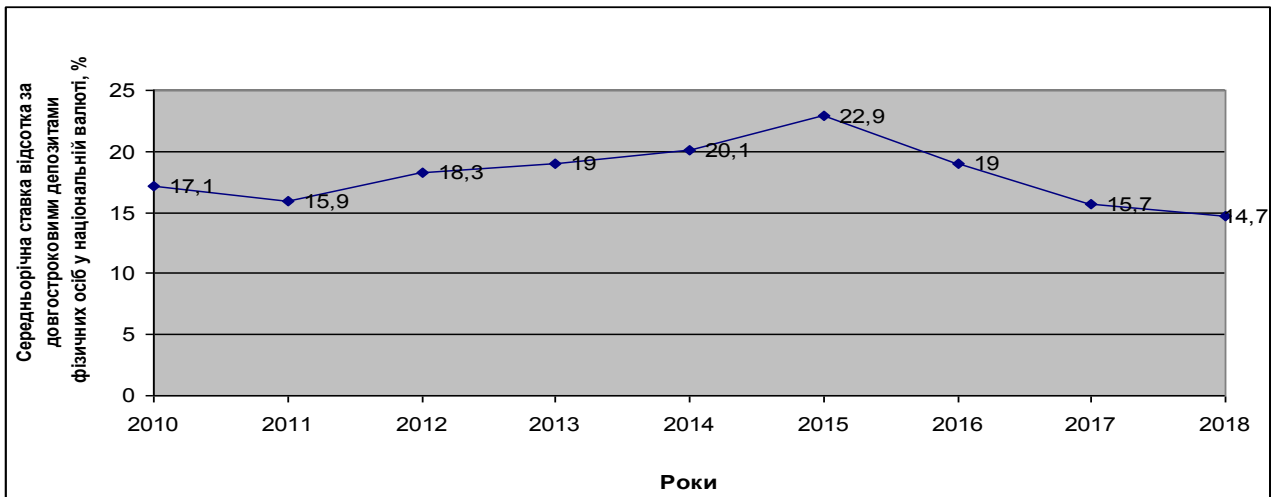

Рис. 2.12. Динаміка %-х ставок за довгостроковими депозитами фізичних осіб у національній валюті за період 2010-31.10.2018 рр. (побудовано за [45])

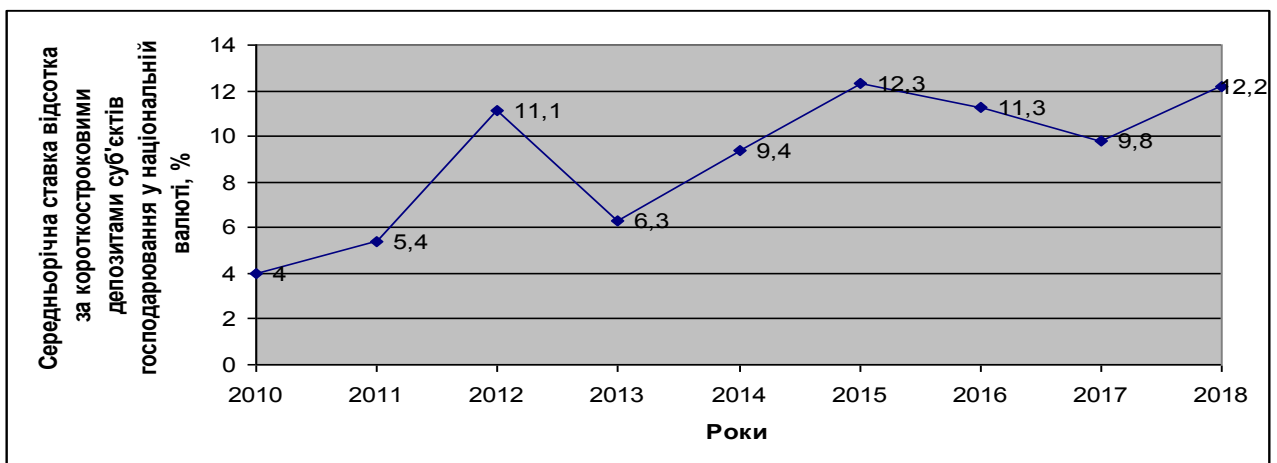

Рис. 2.13. Динаміка %-х ставок за короткостроковими депозитами суб'єктів господарювання у національній валюті за період 2010-31.10.2018 рр. (побудовано автором за [45])

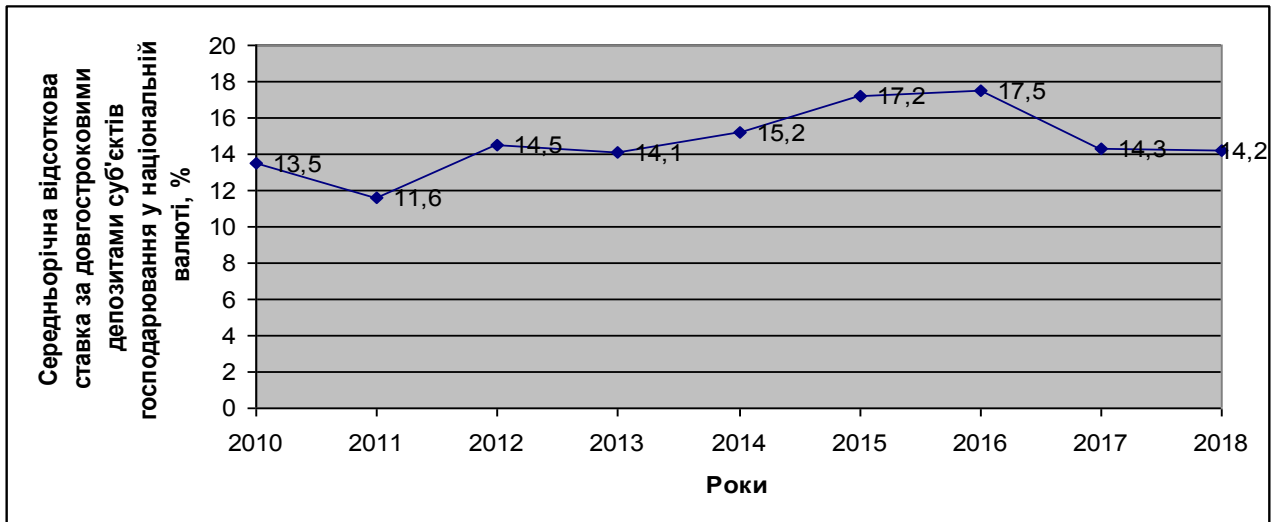

Рис. 2.14. Динаміка %-х ставок за довгостроковими депозитами суб'єктів господарювання у національній валюті за період 2010-31.10.2018 рр.

(побудовано автором за [45])

Виходячи із вищезазначених інтерпретацій класичних варіантів відображення «кривих доходностей», а також відстеження динаміки відсоткових ставок за короткостроковими і довгостроковими депозитами фізичних осіб і суб'єктів господарювання на вітчизняному депозитному ринку, перед нами виникло цілком закономірне завдання емпіричної перевірки та інтерпретації «кривих доходностей» на українському депозитному ринку (рис. 2.15, 2.16).

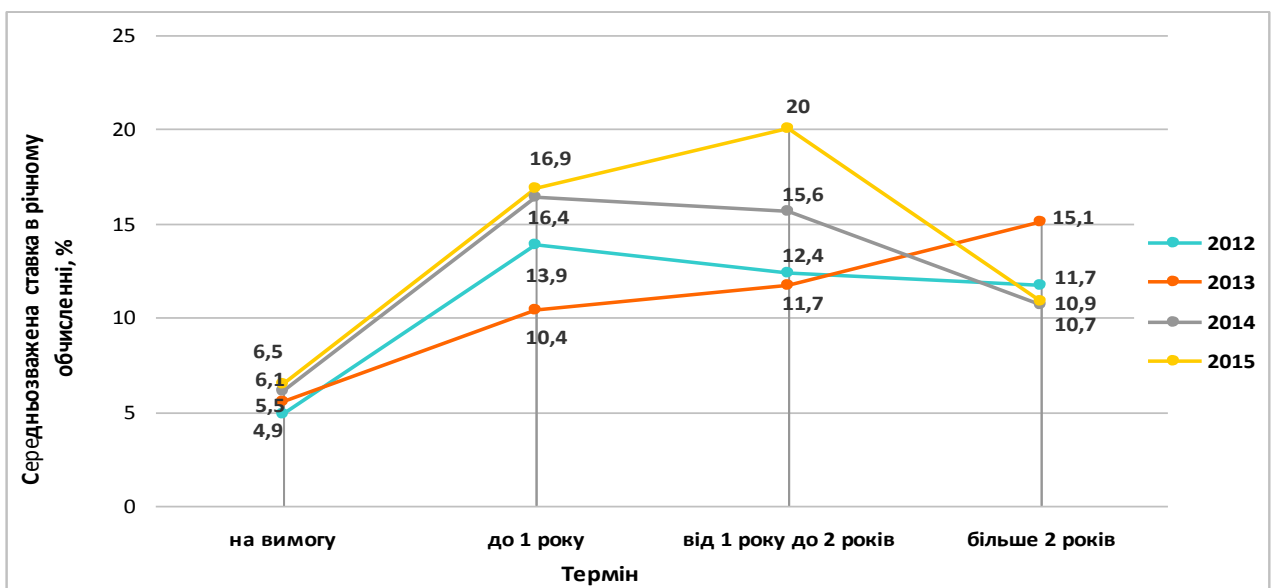

Рис. 2.15. «Криві доходності» на депозитному ринку України за 2012-2015 рр.

(побудовано автором за [50])

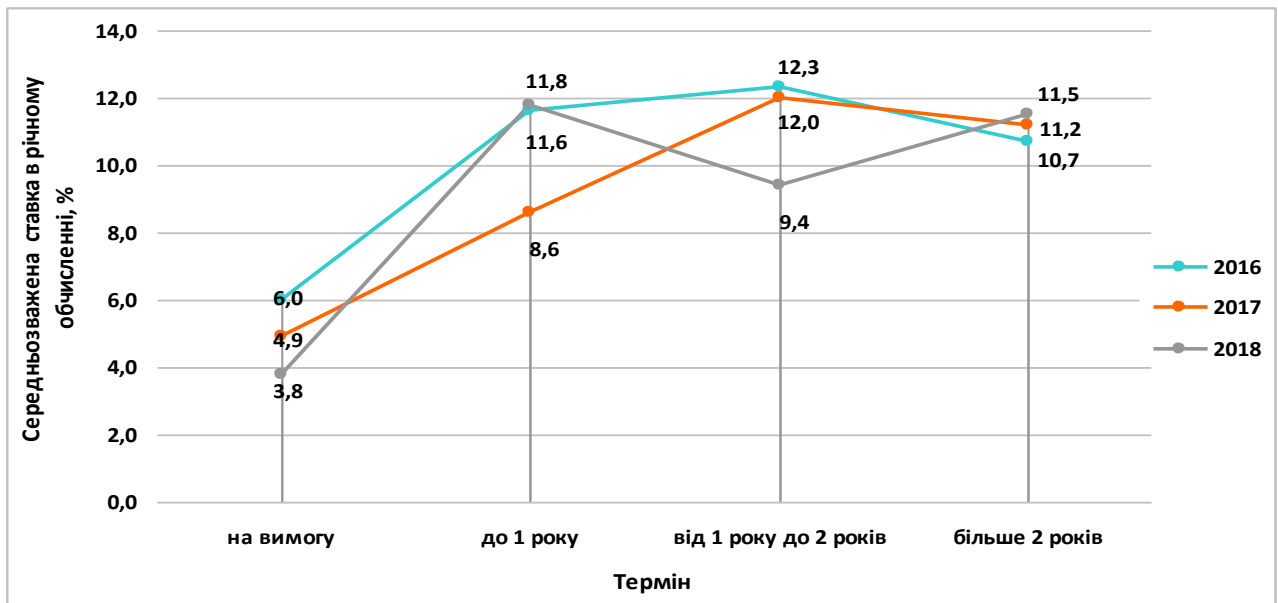

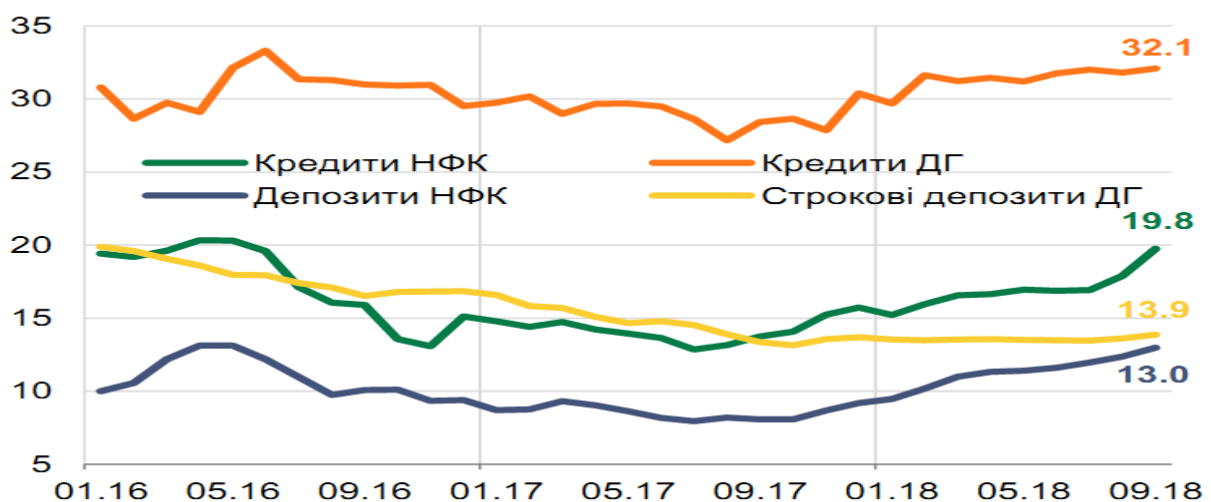
Рис. 2.16. «Криві доходності» на депозитному ринку України за 2016-31.10.2018рр. (побудовано автором за [50])

З точки зору теорії, цілком природно вважати, що чим довший строк дії депозитного договору, тим відсоткові ставки за депозитами повинні бути вищими, оскільки довший термін передбачає більшу ризикованість вкладення коштів. Водночас вищий ризик породжує у вкладників коштів бажання отримати відповідну компенсацію за нього. З огляду на це, останній може бути компенсований за рахунок вищих відсоткових ставок. Однак, зазвичай, не завжди довші за терміном дії строкові операції характеризуються вищими відсотковими ставками. Це підтверджується «горбатою», нестандартною прибутковістю, яка відображена на рис. 2.15, 2.16. Вочевидь, у даному випадку варто припустити вплив додаткового фактора, яким може бути, зокрема, феномен «інфляційних очікувань». Найімовірніше його дія вплинула на рух кривої доходності у 2013 році (див. рис. 2.15), коли усі суб'єкти національної економіки очікували суттєвого прискорення інфляції в майбутньому (за рахунок «ефективної» політики уряду). Якщо розглянути реакцію відсоткових ставок у 2014 і 2015 рр., то вона слугує чітким віддзеркаленням кризових подій 2014-2015 років. Якщо ж перейти до розгляду доходності у 2016, 2017 і 2018 роках (див. рис. 2.16), можна відстежити, що «гравці» депозитного ринку не

очікують на покращення інфляційної ситуації в майбутньому. Тому «крива доходності» хоча й стає менш «горбатою», однак відображає незначний нахил. Це слугує підтвердженням збереження потенціалу інфляційних очікувань.

Якщо аналізувати рух «кривих доходності», зокрема, за кредитами та депозитами в Україні за період 2016-31.10.2018 рр., то лінія строкових депозитів домашніх господарств (рис. 2.17) є єдиною з-поміж представлених, яка «гальмує» у своєму підвищенні, залишаючись, фактично «flat» (з англ. – рівнинна, пласка), на відміну від інших, які демонструють тенденцію «steep» (з англ. – стрімкий).

Середньозважені процентні ставки в національній валюті за новими кредитами (без овердрафту) і депозитами, % річних

Джерело: НБУ.

Рис. 2.17. «Криві доходності» на депозитному та кредитному ринках України

Таким чином, зважений аналіз адекватних даних забезпечує можливість для потенційного вкладника тимчасово вільних грошових коштів прийняти правильний вибір щодо вкладень, а, у підсумку, вплинути на покращення власного добробуту.

2.3. Зв'язок між обсягами депозитів і процентними ставками та рівнем доходів

Як з'ясувалося у першому розділі роботи (§ 1.2), на функціонування депозитного ринку впливає низка факторів цінового характеру (рівень відсоткової ставки за депозитами) та нецінового (фактори макро- та мікрорівня), які, у підсумку, визначають специфіку продуктивних стратегій банків на депозитному ринку, а також шляхи його оптимізації за умов економічної нестабільності. З огляду на це, на наш погляд, важливо з'ясувати, зокрема, характер взаємозв'язку між обсягами депозитів і процентними ставками та рівнем доходів населення.

На рис. 2.18 відображена динаміка обсягів зобов'язань українських банків за депозитами у співвідношенні до процентних ставок за період з 01.01.2012 до 31.10.2018 рр.

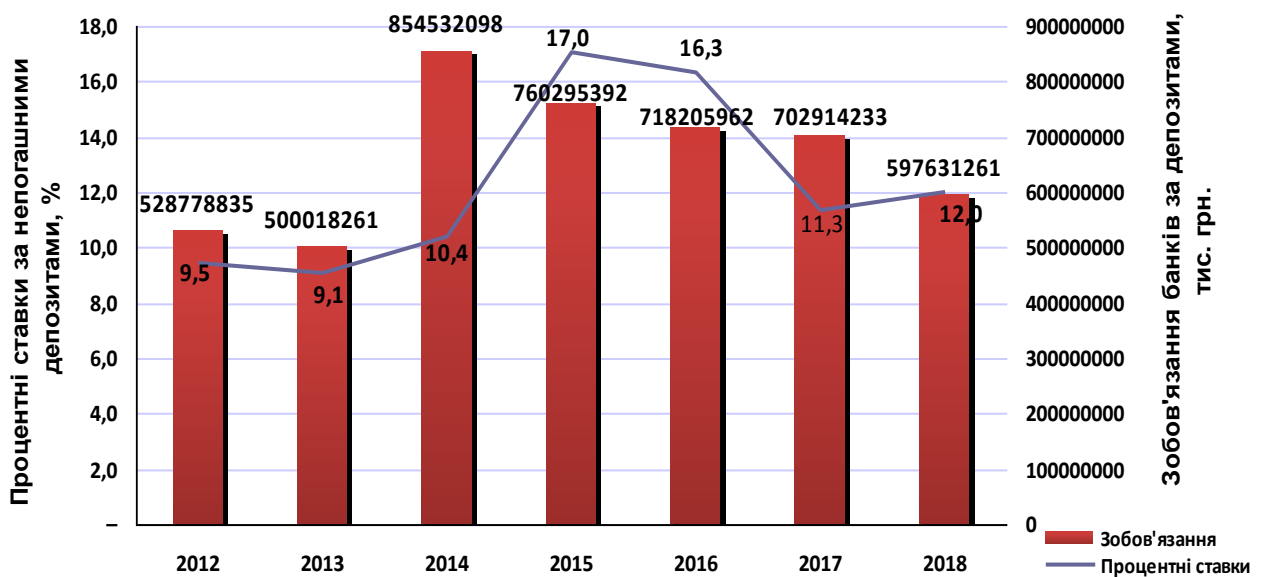

Рис. 2.18. Динаміка обсягів зобов'язань українських банків за депозитами у співвідношенні до процентних ставок за період 01.01.2012-31.10.2018 рр.

(побудовано автором за [45])

Тенденція, яка відображена на рисунку 2.18, загалом підтверджує той факт, що зниження відсоткової ставки позначається зменшенням обсягів зобов'язань банків за депозитними вкладками. Зокрема, це можна побачити на

прикладі 2012-2013 рр., коли зниження середньорічної ставки за депозитами з 9,5% до 9,1% призвело до зменшення обсягів банківських зобов'язань у національній валюті з 528 778 835 тис. грн. до 500 018 261 тис. грн. відповідно. Така ж ситуація мала місце у 2015-2017 рр., за якої зниження середньорічних відсоткових ставок за непогашеними депозитами з 17,0% у 2015 р. до 16,3% у 2016 р., а згодом – до 11,3% у 2017 р., позначилось відповідно зменшенням обсягів банківських зобов'язань у гривні з 760 295 392 тис. – у 2015 р., до 718 205 962 тис. – у 2016 р. та 702 914 233 тис. – у 2017 р. І навпаки, зростання середньорічної відсоткової ставки за депозитами, зокрема у 2014 р. (до 10,4%) у порівнянні з 2013 р. (9,1%) зумовило збільшення зобов'язань українських банків за депозитами у національній валюті з 500 018 261 тис. грн. до 854 532 098 тис. грн. відповідно. Таке вагоме зростання рівня відсоткової ставки у 2014 р. (у порівнянні з 2013 р.) було зумовлене необхідністю мінімізації впливу вкладів фізичних осіб та суб'єктів господарювання з українських банків внаслідок ускладнення політичної та економічної ситуації в країні. Як відомо, виплата депозитних внесків банками здійснюється за рахунок погашення активів, збільшення інших видів запозичень та капіталу, а за умов економічної кризи та скорочення економічних потужностей рівень позичальників кредитних ресурсів різко знижується, що призводить до збільшення обсягів проблемних кредитів та кризи неплатежів [56]. За таких обставин для здійснення виплат коштів вкладникам банки змушені залучати депозитні ресурси за високими відсотковими ставками. Адже за умов економічної кризи можливості більшості банків щодо значного нарощення капіталу є досить обмеженими [56]. З іншого боку, зростання відсоткової ставки за депозитами слугує своєрідною «подушкою безпеки» для відтоку депозитних вкладів з банківської системи. Вищеописані тенденції є цілком закономірними з точки зору як теорії, так і практики функціонування депозитного ринку, оскільки чим вищими є відсоткові ставки за депозитними вкладками, тим, відповідно, зобов'язання банків перед клієнтами зростають («вищий відсоток – вища сума нарахувань»), і навпаки. Однак, у 2018 р. за

зростання середньорічної відсоткової ставки до 12,0% (у порівнянні з 11,3% у попередньому році) зростання зобов'язань за депозитами не спостерігається, зокрема, через відсутність повної бази даних на кінець досліджуваного періоду. Винятком із проведеного аналізу динаміки обсягів зобов'язань українських банків за депозитами у співвідношенні до процентних ставок за період 01.01.2012-31.10.2018 рр. слугує ситуація, за якої при зростанні середньорічної відсоткової ставки з 10,4% у 2014 р. до 17,0% у 2015 р. спостерігалось зменшення обсягів зобов'язань банків за депозитами у гривні – з 854 532 098 тис. до 760 295 392 тис. відповідно (див. рис. 2.18). На думку фахівців, економіка України на початку 2015 р. хоча й пройшла найнижчу «точку падіння», однак недовіра вкладників до банків, які були визнані неплатоспроможними, позначилась скороченням депозитних внесків, а, відтак, й зобов'язань вітчизняних банків.

На рис. 2.19 відображена лінія тренду, яка характеризує прямий взаємозв'язок між зобов'язаннями українських банків за депозитами фізичних осіб і суб'єктів господарювання у національній валюті та рівнем їх відсоткових ставок за період 01.01.2012-31.10.2018 рр.

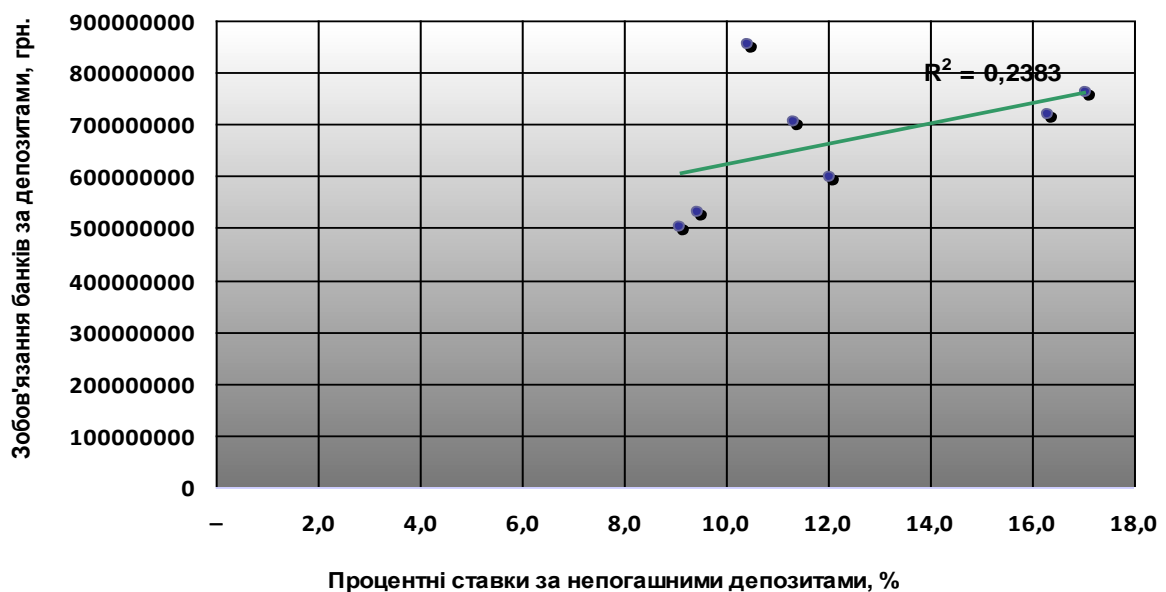

Рис. 2.19. Співвідношення зобов'язань українських банків за депозитами та процентними ставками за період 01.01.2012-31.10.2018 рр. (лінійний тренд)
(побудовано автором)

Дана закономірність, яка репрезентована лінійною функцією: $\delta = 2 \times 10^7 \bar{\delta} + 4 \times 10^8$, в даному випадку хоча й ілюструє незначну щільність взаємозв'язку між вищезазначеними змінними (величина достовірності апроксимації $R^2 = 0,2383$), однак підтверджує цілком логічну їх поведінку: чим вищими є відсоткові ставки за депозитами, тим вищі обсяги банківських зобов'язань. Тобто, за таких умов можна стверджувати про наявність позитивного «відгуку» депозитів (їх приросту) на зростання рівня відсоткової ставки (ціни депозитних вкладень). З іншого боку, низька щільність взаємозв'язку між банківськими депозитами та відсотковими ставками може зумовлюватись впливом чинників нецінового характеру на досліджуваному ринку. Рис. 2.20 дозволяє провести порівняння динаміки темпів приросту зобов'язань банків за депозитами та динаміки приросту доходів населення впродовж 01.01.2012-31.10.2018 рр. Як і перший, так і другий показник демонструє певні флуктуації впродовж цього семирічного часового горизонту. Як бачимо, коливання відносних приростів зобов'язань банків за депозитами добре апроксимується поліноміальною функцією п'ятого ступеня ($R^2 = 0,976$). Такою ж функцією (поліномом п'ятого ступеня) також адекватно ($R^2 = 0,826$) відображаються зміни у прирості доходів населення.

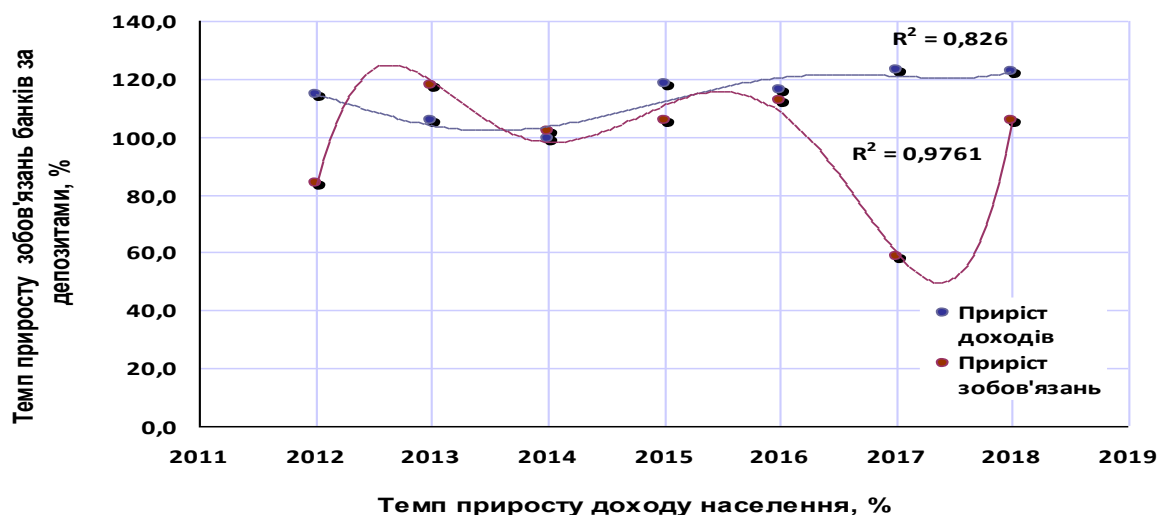

Рис. 2.20. Співвідношення темпів приросту доходів населення України та зобов'язань банків за депозитами (фізичних осіб та суб'єктів господарювання) за період 01.01.2012-31.10.2018 рр.

Порівняння характеру флуктуацій обох показників дозволило зробити певне припущення щодо їх взаємозалежності, а саме – за невисоких темпів приросту доходів населення спостерігається пряма залежність між досліджуваними показниками, в той же час значні прирости доходів супроводжуються зниженням обсягів приросту депозитів у банках. Такий характер співвідношення між вищезгаданими показниками підтверджується конфігурацією графіка поліноміальної функції 2-го ступеня ($R^2 = 0,315$) на рис. 2.21.

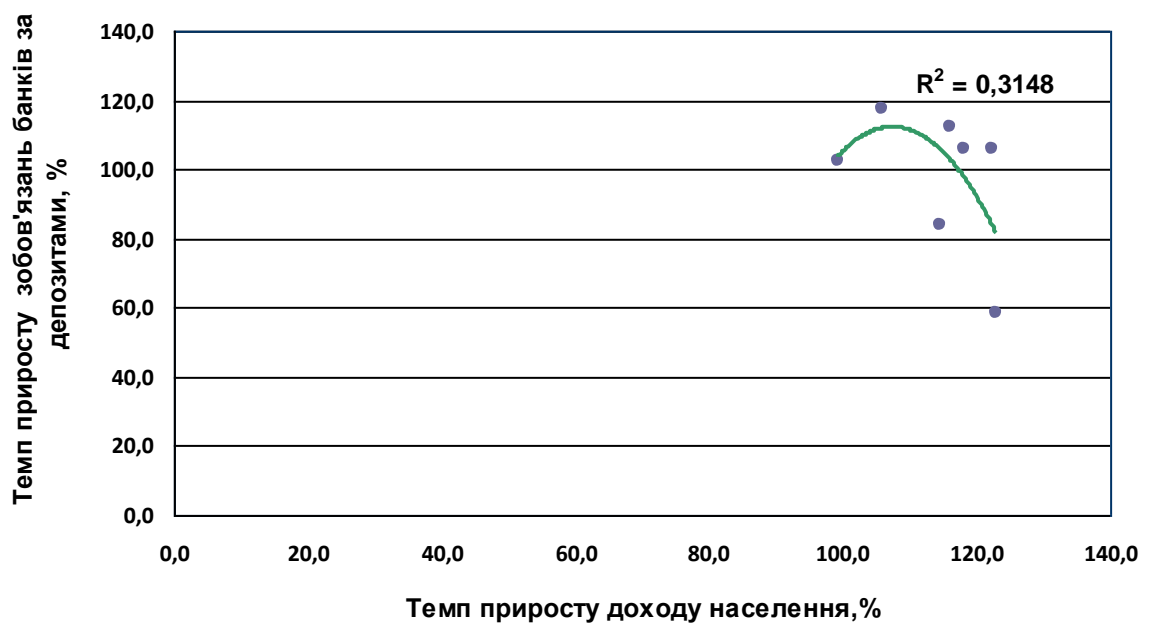

Рис. 2.21. Крива взаємозалежності темпів приросту доходів населення України та зобов'язань банків за депозитами (фізичних осіб та суб'єктів господарювання) за період 01.01.2012-31.10.2018 рр. (побудовано автором)

Причиною такого характеру співвідношення між темпами приросту доходів населення і темпами зміни обсягів банківських депозитів є, на наш погляд, різна сила ефекту заміщення поточного споживання майбутнім та ефекту доходу, який спричиняє зростання поточного споживання і зменшення заощаджень. За низьких темпів приросту доходів населення ефект заміщення домінує над ефектом доходу, а за високих – навпаки, ефект доходу переважає направлений в протилежний бік ефект заміщення.

Згідно з кейнсіанською теорією, однією з найважливіших у макроекономіці є функція споживання, яка слугує відображенням безпосереднього взаємозв'язку між обсягами споживання та доходу в особистому використанні домашніх господарств (населення). На думку Дж. М. Кейнса, існує стабільний емпіричний взаємозв'язок між споживанням і доходом [57,161], насамперед, зростає дохід – зростає споживання, що позначається зменшенням заощаджень. Цілком очевидно, що на обсяги споживання впливає не лише величина фактичного використовуваного особистого доходу населення, а й обсяг постійного доходу, соціальні фактори, інфляційні очікування тощо. Зокрема, на думку проф. М. Фельдстейна, розвинена система соціального захисту зменшує особисті заощадження, оскільки очікуване отримання значної за розмірами державної пенсії за віком зумовлює зменшення заощаджень, призначених для використання у старості [57,168]. Дж. М. Кейнс окремо виділив об'єктивні та суб'єктивні фактори, які впливають на обсяги споживання. В якості перших ним визначені, зокрема, зміни у співвідношенні між поточним і майбутнім доходами, рівні заробітної плати, податковій політиці, зниження рівня відсоткової ставки тощо. До суб'єктивних факторів вченим, відповідно, віднесені – намагання домогосподарств (населення) сформувати грошові резерви на випадок непередбачуваних обставин, нагромадити грошові кошти для забезпечення себе у похилому віці, бажання залишити спадок тощо. У підсумку, Дж. М. Кейнс дійшов висновку, що незважаючи на велику кількість факторів, які впливають на споживання, усі вони реалізуються через основний психологічний закон, суть якого полягає в тому, що «люди схильні, зазвичай, збільшувати своє споживання у зв'язку зі зростанням доходу, але повільніше, ніж зростає дохід». Це означає, що у випадку зростання доходу на одиницю, споживання також збільшується, але меншою мірою, ніж зростає дохід, оскільки решту приросту доходу домогосподарства спрямовують на заощадження [25]. Однак, ряд економістів вважає, що негативний вплив на заощадження справляє низька норма доходу на них [57,168]. Відтак, з огляду на досліджуваний нами ринок,

одним із дієвих важелів стимулювання приросту заощаджень на депозитних рахунках, які слугують джерелом майбутнього кредитування суб'єктів господарювання, є очевидно підвищення рівня відсоткової ставки за депозитами, що, на наш погляд, потребує емпіричної перевірки. Рис. 2.22 ілюструє співвідношення між темпом приросту доходу населення та рівнем процентної ставки за депозитами.

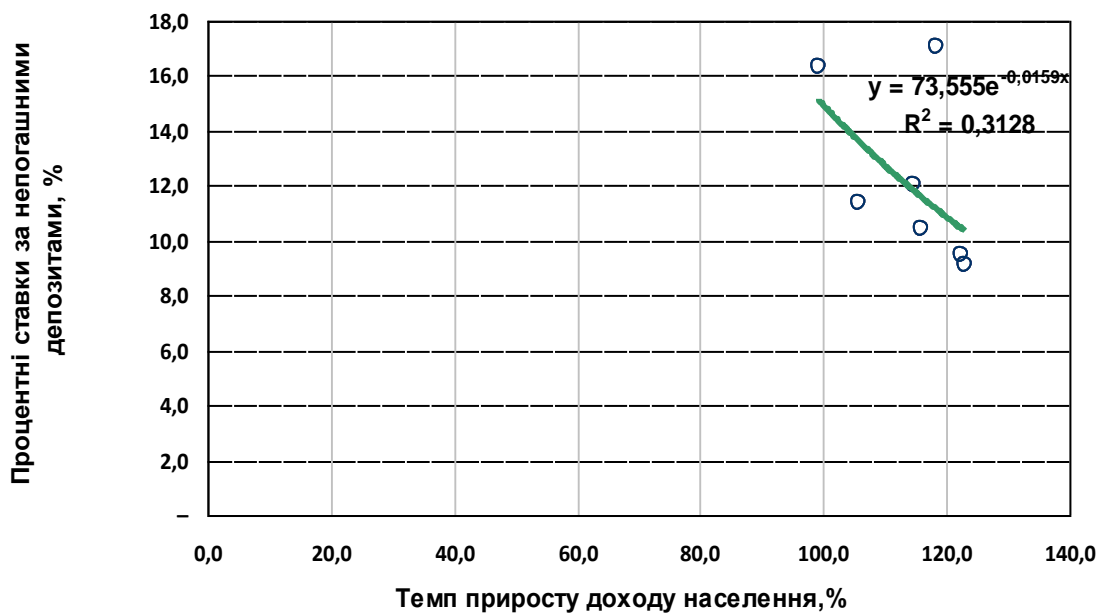

Рис. 2.22. Крива співвідношення темпів приросту доходів населення України у відсотках до процентних ставок за депозитами (фізичних осіб та суб'єктів господарювання) за період 01.01.2012-31.10.2018 рр. (побудовано автором)

Як бачимо з рис. 2.22, між цими показниками впродовж останніх семи років спостерігалася обернена залежність, яка формалізується експоненціальною функцією $\hat{y} = 73,6\hat{a}^{-0,016\hat{x}}$ ($R^2 = 0,313$). Тобто, за високих темпів приросту доходів населення банки знижували депозитні відсоткові ставки, і, навпаки, за низьких – підвищували. Очевидно, українські банки задля стимулювання надходжень внесків на депозитні рахунки впродовж досліджуваного періоду навпаки вдавались не до підвищення відсоткових ставок за депозитами, а до їх зниження (див. рис. 2.22), внаслідок того, що під

впливом низки зовнішніх факторів, зокрема таких, як високий рівень інфляції, низька купівельна спроможність населення, політична нестабільність, низький ступінь довіри до банківської системи та ін., прирости доходів населення спрямовувалися більшою мірою на споживання, а не на заощадження.

Висновки до розділу 2

При визначенні особливостей типу ринкової структури депозитного ринку, нами з'ясовано, що, незважаючи на використання широкого спектру інструментів задля розширення клієнтської бази, банки у розрізі набору депозитних продуктів схиляються до пропонування близьких за змістом послуг. З іншого боку, має місце процес модернізації останніх з боку конкурентів. З огляду на це, досліджуваний ринок не є монопольним утворенням, ані таким, що відповідає моделі досконалої конкуренції, тим більше – олігополії. Депозитний ринок України, виходячи з проведених нами розрахунків із застосуванням індексу Херфіндала-Хіршмана, (значення якого станом на 01.09.2018 р. відповідає 1106,5) є помірно концентрованим і не потребує додаткової перевірки щодо необхідності злиттів.

В результаті емпіричної перевірки залежності між строковістю депозитів (на вимогу, до 1 року, від 1 до 2 років, понад 2 роки) та між рівнями середньозважених відсоткових ставок (в річному обчисленні) за період 01.01.2012-31.10.2018 рр. виявлена невідповідність «кривих доходностей» на українському депозитному ринку виключно якомусь одному із класичних варіантів їх відображення («нормальній», «плоскій», «горбатій» чи «оберненій» кривій доходності) з відповідною інтерпретацією факторів «спотворення».

Зроблена спроба виявлення зв'язку між обсягами депозитів і процентними ставками та рівнем доходів населення із використанням регресійних моделей. Такий підхід дозволив емпірично перевірити низку теоретичних висновків знаних науковців, зокрема: чим вищий рівень процентної ставки за депозитами, тим вищі обсяги банківських зобов'язань. З

іншого боку з'ясовано, що низька щільність взаємозв'язку між банківськими депозитами та відсотковими ставками ($R^2 = 0,2383$) зумовлюється впливом чинників нецінового характеру (високий рівень інфляції, низька купівельна спроможність населення, політична нестабільність, низький ступінь довіри до банківської системи тощо).

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ

3.1. Продуктові стратегії банків на депозитному ринку

З огляду на те, що депозитний ринок України функціонує в умовах конкурентного середовища, про що засвідчив, зокрема, проведений нами аналіз його концентрації із використанням методики визначення рівня ринкової влади з використанням індексу Херфіндаля-Хіршмана у другому розділі даної роботи (див. §2.1), а також слабкого рівня розвитку вітчизняної економіки та нестійкої політичної ситуації в країні, які негативно впливають на процес залучення вільних грошових коштів економічних суб'єктів на депозитні рахунки банків, вбачаємо за необхідне, насамперед, провести аналіз депозитної політики комерційних банків, яка у підсумку визначає специфіку їх продуктивних стратегій на депозитному ринку України.

Як відомо, депозитні операції клієнтів характеризуються активною роллю вкладників, оскільки саме вони визначають величину власних заощаджень, спрямованих на відкриття депозитних рахунків. З огляду на це, процес управління депозитними операціями повинен ґрунтуватись на довірі до банківської установи, яка визначається порядністю і чесністю стосовно клієнтів, особливо за умов економічної нестабільності.

Відтак, політика банку на депозитному ринку визначається сукупністю стратегічних і тактичних дій, спрямованих як на розширення обсягів депозитів, так і зміну їх якісного складу. Фактично, – це слугує відображенням розуміння продуктової стратегії, як набору важелів та заходів впливу банківської установи на поведінку існуючих та потенційних клієнтів. У підсумку від обраної банком продуктової стратегії, яка визначається набором тих чи інших інструментів та заходів впливу на клієнтів, залежатиме успіх

здійснення депозитної політики. У загальному вигляді модель формування депозитної політики відображена на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Модель формування депозитної політики [26,40]

Виходячи з рис. 3.1, напрашується цілком очевидний висновок щодо наявності певних суперечностей у взаємовідносинах між суб'єктами депозитного ринку стосовно залучення депозитних ресурсів. Зокрема, це стосується інтересів клієнтів в аспекті отримання вищих відсотків за депозитними вкладами, в той час як банки зацікавлені у зниженні їх ціни. Окрім цього, як засвідчив попередній аналіз «кривих доходностей» строкових депозитів на вітчизняному депозитному ринку (рис. 2.15, 2.16), не завжди довші за терміном дії строкові депозитні операції характеризуються бажаними для клієнтів високими відсотковими ставками (як плата за більшу ризикованість вкладення грошових коштів). На противагу цьому, банки зацікавлені у пропонуванні депозитних продуктів із більш довгостроковим терміном дії. Водночас, доволі суперечливою є поведінка держави у моделі формування депозитної політики в Україні, зокрема, в контексті введення свого часу

заборони на дострокове зняття коштів з депозитних рахунків (до моменту скасування останньої з боку НБУ у серпні 2017 р.), або запровадження системи оподаткування доходів, отриманих від розміщення депозитних вкладів. З 1 квітня 2014 р. українські банки розпочали нарахування прибуткового податку на депозити в розмірі 15% річних [44]. На початку 2015 р. його величина збільшилась з 15 до 20%. З паралельним введенням «військового збору» на потреби армії у розмірі 1,5% загальні втрати вкладників у 2015 р. зросли до 21,5% [44]. У 2016 році відбулося зниження величини податку на нараховані відсотки за депозитами з 20 до 18% (за незмінного відсотка «військового збору»). Станом на сьогоднішній день нарахування податку на депозит відбувається за правилами 2016 р. (в сукупності з «військовим збором» у розмірі 1,5% його величина становить 19,5%). Відтак реальний дохід дорівнює 0,805 від оголошеної відсоткової ставки за депозитним продуктом [44].

Варто зазначити, що оподаткування банківських вкладів, яке є одним із методів наповнення державного бюджету, практикується в багатьох країнах світу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Ставки оподаткування депозитних вкладів у низці країн Європи та світу
(2013 р.)

Країна	Ставка оподаткування за депозитами
Японія	15%
Швейцарія	15%
Німеччина	25%
Франція	25%
Іспанія	25%
Кіпр	30%
Польща, Литва, Латвія, Угорщина, Болгарія, Ліхтенштейн, Монако, Андорра, Віргінські острови	15-35%
Ірландія	41%
Нідерланди	52%

Примітка. Складено за [69]

Як відомо, депозитні кошти для банків слугують одним із основних джерел формування їх дохідних активів. Саме тому банки зацікавлені у якомога

більшому припливі обсягів депозитних вкладень. Незважаючи на те, що у структурі ресурсної бази банків переважають депозитні кошти юридичних осіб, які становлять близько 80-90% від усього обсягу пасивних банківських операцій в Україні, кількість укладених депозитних угод з фізичними особами перевищує відповідний показник у випадку із суб'єктами господарювання. Відтак, банки задля побудови ефективних продуктивних стратегій в напрямку залучення депозитів фізичних осіб вдаються до визначення ступеня задоволення клієнтів через систему показників оцінки фінансового стану банку, якості обслуговування клієнтів, часу та швидкості здійснення операцій, їх прозорості (що стосується руху коштів вкладників), компетентності персоналу, який повинен володіти високим рівнем знань та вміннями і навичками спілкування з клієнтами, спектру послуг для різних категорій населення з метою пропозиції найбільш привабливого для клієнта банківського продукту.

При прийнятті рішення щодо розміщення тимчасово вільних грошових коштів на депозитних рахунках клієнтам необхідно звертати увагу на рейтинг банківської установи, який слугує відображенням його конкурентної позиції та фінансової стійкості на ринку банківських послуг. Задля його визначення у світовій практиці застосовують різні методики, зокрема, CAMELS, RATE, оцінку рейтингових агентств Moody's, Fitch, S&P, які забезпечують можливості визначення фінансового стану банків, якості менеджменту, прозорості операцій, ефективності внутрішнього контролю, способів управління ризиками. Подібні рейтинги дозволяють потенційним вкладникам здійснити вибір банку щодо доцільності відкриття у ньому депозитного рахунку, або ж у випадку закінчення терміну дії депозитної угоди прийняти рішення щодо його пролонгації [52]. Якість депозитних продуктів, які пропонуються банками для потенційних вкладників, опосередковано залежить від низки важливих факторів, репрезентованих, насамперед, ліквідністю банку, структурою, концентрацією та стабільністю його ресурсної бази, якістю активів та ступенем їх диверсифікації, мірою чутливості банку до несприятливої економічної ситуації та політичних потрясінь, наявністю підтримки та можливостей

залучення ресурсів. При складанні рейтингу банківської установи в контексті забезпечення якості депозитів враховується також черговість і пріоритетність виконання нею зобов'язань.

12 березня 2018 року українське Рейтингове агентство «Стандарт-Рейтинг» оприлюднило підсумки двадцятого «Рейтингу надійності (привабливості) банківських депозитів». За результатами проведеного аналізу, фахівцями вищезгаданого агентства зроблено висновок щодо «практичного зведення нанівець» кризових явищ у банківському секторі економіки та відновлення прибутковості операцій у приватному його сегменті в розрізі ключових «гравців». З 65 банків, які взяли участь у рейтингуванні депозитів, лише 10 завершили 2017 р. зі збитками, а 14 не змогли наростити чистий процентний дохід [66]. У табл. 3.2 відображено рейтинг Топ-18 українських банків із найнадійнішими депозитами за 2017 р.

Таблиця 3.2

Топ-18 українських банків із найнадійнішими депозитами (2017 р.)

Місце в рейтингу	Назва банку
1	«Райффайзен Банк Аваль»
2	«Альфа-банк»
3	«Таскомбанк»
4	«Кредобанк»
5	«Піреус Банк МКБ»
6	«Укрсиббанк»
7	«Приватбанк»
8	«Укрсоцбанк»
9	«Укргазбанк»
10	«Форвард»
11	«Ідея Банк»
12	«Банк «Глобус»
13	«Ощадбанк»
14	«Індустріалбанк»
15	«Правексбанк»
16	«Укрексімбанк»
17	«Мотор-Банк»
18	«Мегабанк»

Примітка. Складено за [66]

Як видно з табл. 3.2, першу позицію в рейтингу обійняв «Райффайзен Банк Аваль», чистий прибуток якого у 2017 р. склав 4,469 млрд. грн., причому

рентабельність його власного капіталу склала близько 41%. За даними НБУ, чистий прибуток «Альфа-банку», який є другим у рейтингу, цього ж року становив 654,723 млн. грн. Третє місце, відповідно, обійняв «Таксомбанк», прибуток якого на кінець 2017 р. склав 153,159 млн. грн. [66].

На сьогодні українські банки вдаються до пошуку найбільш оптимального набору продуктивних стратегій стосовно залучення тимчасово вільних грошових коштів клієнтів на депозитні рахунки. З позицій стабільності ресурсної бази, як і всієї діяльності, банки демонструють бажання володіти такими обсягами строкових вкладів, які б становили найбільшу частку їх ресурсів. Зростання відсоткових ставок за депозитами, суттєво підвищуючи процентні виплати, загострює проблему прибутковості банків. Підвищення відсоткової ставки за депозитами фізичних осіб на 1% призводить, за підрахунками фахівців, до збільшення річного обсягу банківських витрат майже на 3 млрд. грн. [39,20]. З вітчизняного депозитного ринку масово зникають депозити з правом поповнення суми першого внеску та можливістю дострокового розірвання депозитної угоди. Виходячи з цього, можна зробити висновок стосовно того, що депозитний ринок прямує у бік спрощення, акцентуючись виключно на двох видах депозитів – строкових без права зняття та ощадних з вільним рухом коштів. Ще більш рідкісним явищем сьогодні є можливість відкриття накопичувального депозиту з правом дострокового розірвання угоди. Загалом банківські депозити користуються попитом серед населення, оскільки вирізняються меншою ризикованістю у порівнянні з іншими способами інвестування, що пояснюється, зокрема, існуванням фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО).

У ході проведення різного роду опитувань клієнтів з боку банківських установ з метою подальшого вироблення продуктивних стратегій на депозитному ринку, працівники банків зауважували, що клієнти, насамперед, при прийнятті рішень щодо відкриття депозитних рахунків, звертають увагу на ставку відсотка за депозитами, мінімальний розмір внеску, термін вкладання коштів, і лише згодом оцінюють рейтинг банку, його репутацію, імідж, час

перебування на ринку, розмір, надійність, якість обслуговування та організаційну структуру.

Вироблення продуктивних стратегій банків на депозитному ринку спрямоване загалом на максимізацію їх прибутку, забезпечення стійкості ресурсної бази та рівня ліквідності, гнучкості в «асортименті» пропонованих депозитних продуктів, врахування вимог клієнтів. Розробці ефективної депозитної стратегії будь-якої банківської установи сприяє проведення ґрунтовних маркетингових досліджень ринку депозитних послуг та оцінка впливу політики НБУ на його стан і тенденції розвитку. Окрім цього вагоме значення має аналіз продуктової, цінової, збутової та комунікаційної політики конкурентів на досліджуваному ринку, здійснення SWOT-аналізу діяльності банку на депозитному ринку.

Одним із важливих аспектів вдалої реалізації банками продуктивних стратегій є використання комплексу заходів стосовно залучення та утримання заможних клієнтів як з-поміж суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб (рис. 3.2).

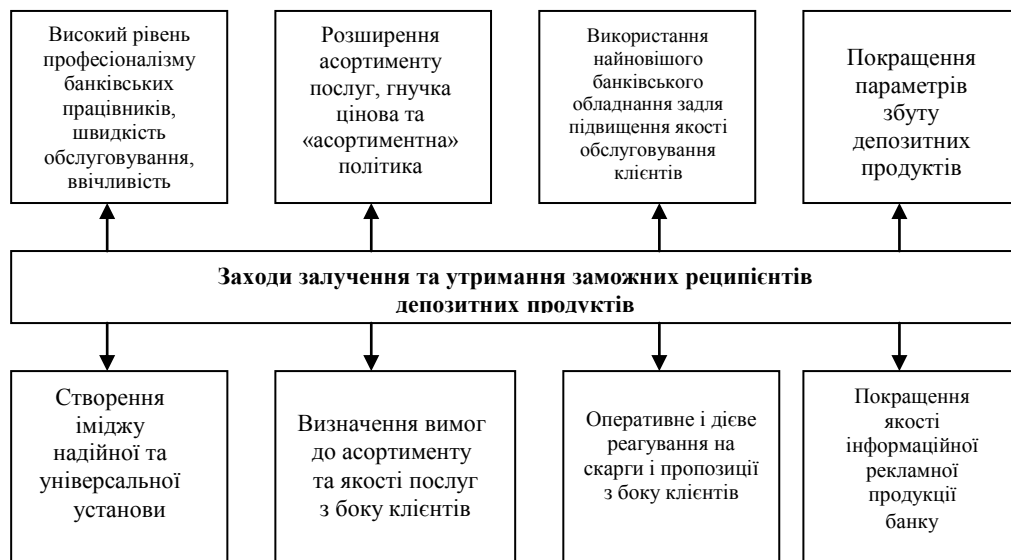

Рис. 3.2. Комплекс заходів залучення та утримання заможних реципієнтів депозитних продуктів [19,129]

На сьогоднішній день найрейтинговіші банки із найнадійнішими

депозитами пропонують різні депозитні продукти, кожен з яких характеризується певними перевагами для клієнтів, забезпечуючи широкі можливості для їх вибору. Зокрема, «Райффайзен Банк Аваль» пропонує такі види депозитів для населення, як: «Бонус», «Класичний», «Ощадний». У таблиці 3.3 відображена інформація щодо умов відкриття рахунків за вищезгаданими депозитними продуктами.

Таблиця 3.3

Деякі види депозитів для фізичних осіб ПАТ «Райффайзен банк Аваль»

№ з/п	Назва депозитного продукту	Вид валюти	Термін вкладу	Відсоткова ставка, %	Мінімальна сума внеску	Виплата відсотків	
1	«Бонус»	гривня	1 міс.	10,0	2000,0	по закінченні терміну	
			2 міс.	10,0	2000,0	щомісячно / капіталізація	
			3 міс.	10,0	2000,0	щомісячно / капіталізація	
			4 міс.	10,75	2000,0	щомісячно / капіталізація	
			6 міс.	13,0	2000,0	щомісячно / капіталізація	
2	«Класичний»	гривня	1 міс.	6,55	2000,0	по закінченні терміну	
				6,8	100000,0	по закінченні терміну	
			2 міс.	6,55	2000,0	по закінченні терміну	
				6,8	100000,0	по закінченні терміну	
			3 міс.	8,65	2000,0	по закінченні терміну	
				8,9	100000,0	по закінченні терміну	
		6 міс.	9,75	2000,0	по закінченні терміну		
			10,0	100000,0	по закінченні терміну		
		дол. США	1 рік	10,25	2000,0	по закінченні терміну	
				10,5	100000,0	по закінченні терміну	
				2 міс.	0,01	500,0	по закінченні терміну
				3 міс.	0,01	500,0	по закінченні терміну
		3	«Ощадний»	гривня	3 міс.	7,65	500,0
7,9	100000,0					щомісячно / капіталізація	
6 міс.	8,75				500,0	щомісячно / капіталізація	
	9,0				100000,0	щомісячно / капіталізація	
1 рік	9,25			500,0	щомісячно / капіталізація		
	9,5			100000,0	щомісячно / капіталізація		
дол. США	3 міс.			0,01	100,0	щомісячно / капіталізація	
	6 міс.	0,01	100,0	щомісячно / капіталізація			
	1 рік	0,01	100,0	щомісячно / капіталізація			

Примітка. Складено автором за даними сайту: <http://www.prostobank.ua/depozity/tarify/org/216>

3.2. Шляхи оптимізації депозитного ринку за умов економічної нестабільності

За умов економічної нестабільності банківські установи в Україні повинні приділяти особливу увагу оптимізації своєї діяльності в напрямку залучення тимчасово вільних грошових ресурсів суб'єктів ринку, оскільки депозитні продукти банків, у порівнянні з іншими формами інвестування тимчасово вільних грошових коштів, є одним із найпростіших способів їх розміщення. З огляду на те, що позиціонування, наприклад, на ринку нерухомості чи на фондовому ринку, вимагає особливих вмінь розпоряджатися значними за обсягами грошовими ресурсами, проблема оптимізації діяльності банківських установ в напрямку залучення коштів фізичних осіб та суб'єктів господарювання на банківські депозити є доволі актуальною, особливо під впливом мінливого ринкового середовища.

Дієвими напрямками оптимізації депозитного ринку є:

- врахування розмірів капіталу банків, які залучають кошти на депозитні строкові рахунки;
- рекламування депозитних програм з акцентом на їх перевагах та можливостях;
- ознайомлення потенційних вкладників зі специфікою депозитної політики банку задля формування у них довіри до пропонованих депозитних програм;
- розробка та запровадження нових депозитних продуктів на основі моніторингу доходів і витрат клієнтів банку з боку банківських працівників задля вироблення спільних узгоджених дій щодо управління їх активами;
- залучення до роботи з клієнтами менеджерів зі знанням психології задля забезпечення вищого рівня ефективності залучення коштів на депозитні рахунки.

Певні кроки у напрямку оптимізації депозитного ринку вже зроблені українськими банками, зокрема в контексті формування оптимальної структури

банківських пасивів. Це проявляється, наприклад, через проведення банками окремих акцій, диференціацію відсотків за різними видами вкладів щодо їх строковості та виду валюти, стимулювання клієнтів з використанням системи маркетингових послуг, аукціони, інші форми заохочення клієнтів щодо акумулювання заощаджень на вигідних умовах.

Активізації процесів залучення коштів фізичних та юридичних осіб сприяє запровадження нових видів банківських депозитів, які характеризуються зручністю для їх реципієнтів (now-рахунки, supernow-рахунки, депозитні рахунки, нарахування доходу за якими відбувається за методикою складних відсотків, різного роду заохочувальні відпускні, інвестиційні, святкові та інші депозити), залучення коштів в іноземній валюті, реалізація цілісної автоматизованої програми безготівкових розрахунків.

Показовим у сенсі оптимізації депозитного ринку є приклад інших країн. Зокрема, у США комерційні банки забезпечують можливості для відкриття домогосподарствам (населенню) «перевідних» (або звичайних чекових) рахунків, як таких, що «супроводжують» переважно незначний за обсягом рахунок до запитання. Реципієнти таких «депозитних продуктів» щомісяця оплачують послуги за ведення рахунка, опрацювання кожного чека, за спеціальні запити (наприклад, припинення платежів). Вищезазначені платежі не стягуються у випадку, коли клієнт (за домовленістю з банком) зобов'язується залишати на рахунку визначену мінімальну суму коштів. Витрати банку складаються з витрат, пов'язаних з обслуговуванням внесків, виписування рахунків до оплати, опрацюванням чеків. Іншим, доволі поширеним, видом вкладів грошових коштів є спеціальні чекові рахунки, які позбавляють вкладника зобов'язань здійснювати значну кількість щомісячних платежів, оскільки останній рідко використовує чекову книжку. За таких умов встановлюється спеціальна оплата за «опрацювання» кожного окремого випадку. Статті витрат банку залишаються такими ж, що й у випадку обслуговування звичайних чекових рахунків.

Ще одним видом вигідного розміщення коштів є депозитні рахунки, які не мають обмежень стосовно розміру відсоткової ставки, однак передбачають

наявність бар'єрів щодо можливостей зняття грошей (до трьох разів на місяць за чеком і тричі на місяць за попередньою вимогою).

У розвинутих країнах Заходу усталеним явищем стало використання клієнтами банків pow-рахунків, які слугують відображенням своєрідного синтезу принципів зберігання і використання строкових вкладів та – вкладів на вимогу (у випадку, якщо залишок на депозиті перевищує певну величину, остання слугує підґрунтям для нараховування на неї відсотків). Такий вид депозитного продукту доволі вигідний для клієнтів, оскільки, як і вклад на вимогу, дозволяє здійснювати розрахунки за допомогою документа, що виконує функцію засобу платежу, а також, як і строкові вклади, забезпечує можливість отримання доходу. Окрім цього, клієнт банку може скористатися можливістю отримання кредиту у розмірі 50% від залишку на внеску. Зиск для банку від pow-рахунків також очевидний, з огляду на те, що кошти на таких рахунках зберігаються упродовж чітко визначеного терміну, а, відтак, можуть використовуватись для довгострокових вкладень.

Ще одним вагомим засобом оптимізації депозитного ринку є перетворення заощаджень у superpow-рахунки, специфіка яких передбачає нарахування доходу за плаваючою відсотковою ставкою. Відкриття банківських депозитних рахунків у такій формі фактично за своєю структурою охоплює витратно-прибуткову та строково-накопичувальну складові. Витратно-прибуткова частина внеску через певний проміжок часу (зазвичай через місяць) автоматично трансформується у строково-накопичувальну, за якою розпочинається нарахування відсотків. Останні відразу зараховуються до витратно-прибуткової частини внеску. Клієнт може будь-коли зняти нараховану суму відсотків (повністю або частково), або ж поповнити внесок будь-якою сумою коштів. Станом на певну визначену дату щомісяця всі не зняті клієнтами superpow-рахунків відсотки та додатково внесені кошти зараховуються до витратно-накопичувальної складової внеску.

Окрім цього практикується відкриття рахунків так званих «зв'язаних коштів», які слугують своєрідним об'єднуючим профілем, який включає низку

рахунків, а саме: виписування чеків та безкоштовне їх обслуговування, відкриття кредитних ліній, скорочення розміру відсотків за окремими видами споживчих кредитів тощо. Клієнт банку за користування таким видом рахунку, зобов'язаний здійснювати щомісячну оплату у вигляді незначної фіксованої суми коштів. Окрім цього банк може встановлювати певну величину середнього або мінімального вкладу, за яким плата не стягується.

У практиці функціонування депозитного ринку доволі поширеним явищем є пропонування клієнтам відкриття депозитних рахунків у випадку оформлення ними поточних. Величина і термін дії такого депозиту, який носить обов'язковий характер, визначаються банком. У випадку невиконання клієнтом згаданих умов, банк залишає за собою право відмовити йому в обслуговуванні. За традиційними ознаками даний вид вкладень лише умовно є депозитом, оскільки вилучити кошти з такого рахунку можливо лише у випадку закриття клієнтом його поточного рахунку. Однак позитивним аспектом запровадження такого «депозитного» продукту є те, що він фактично є безстроковим, а, відтак, може використовуватись банківською установою для надання довгострокових кредитів. Банки часто використовують такий депозит як «заставу», надаючи вкладнику (за необхідності) кредит у сумі депозиту (без додаткового забезпечення). У цьому випадку депозит виступає гарантією повернення позики. Для клієнта банку такий депозитний продукт на період його обслуговування носить доволі примусовий характер. З огляду на це вдаватись до його запровадження можуть виключно ті банки, які здатні запропонувати своїм вкладникам спектр додаткових послуг або ж, наприклад, забезпечити пільгове розрахунково-касове обслуговування. Якщо ж до подібних поведінкових взаємодій з клієнтом банк не вдається, він не лише втрачає можливості для розширення клієнтської бази, а й може втратити набуту.

З метою оптимізації депозитного ринку комерційні банки вдаються до доволі дієвого способу залучення коштів, за яким передбачається встановлення взаємозв'язку між кредитуванням клієнтів і нагромадженням коштів на їх

депозитних рахунках. Такий характер взаємодії в моделі «банк-клієнт» фіксується певною угодою, згідно з якою банк зобов'язується надати клієнтові кредит, однак лише за умови відкриття ним депозитного рахунку із визначеною сумою внеску і терміном його зберігання. За досягнення такої згоди, кошти на депозитному рахунку можуть акумулюватися у різний спосіб (або на основі здійснення планомірних і систематичних внесків, або, виходячи з можливостей клієнта). Така депозитна пропозиція є вигідною як для клієнта, так і для банківської установи. Зокрема клієнт, який зацікавлений отримати кредит, матиме можливість зробити це безперешкодно, причому, зазвичай, чим менша величина розриву між сумами депозиту та кредиту, тим меншим є розмір відсоткової ставки за наданою позикою. Вигода для банку (у випадку досягнення такої моделі взаємодії з клієнтом) криється у тому, що, отримуючи право на використання депозитних коштів для погашення кредиту, він суттєво знижує ризики його неповернення. Однак позитивний ефект від застосування такого способу залучення коштів спостерігатиметься лише тоді, коли банк застосовуватиме гнучку процентну політику стосовно кредитів. Якщо ж дохід клієнта від депозитного вкладу буде відчутно меншим за величиною, ніж сума відсотка, яку він зобов'язаний буде сплатити за позикою (з урахуванням витрат, пов'язаних із касово-розрахунковим обслуговуванням), клієнт відмовиться від подібної угоди, що для банку, у підсумку, позначиться звуженням клієнтської бази.

Однією з важливих умов оптимізації депозитного ринку, на наш погляд, є постійний моніторинг з боку банків конкурентних переваг інших суб'єктів досліджуваного ринку щодо пропонування ними нових депозитних продуктів. Маркетингові та технологічні інновації у банківському секторі з'являються доволі часто, оскільки банки постійно намагаються оновлювати депозитні пропозиції, які були б адекватними нинішнім фінансовим вимогам. Як приклад можна навести брокерські депозити, індексні депозитні сертифікати тощо.

Перспективним напрямом удосконалення депозитного ринку є відкриття рахунків, які відрізняються за режимом функціонування. Це розширить

можливості для клієнтів банківських установ щодо розміщення тимчасово вільних грошових коштів на депозитних рахунках. У даному випадку йдеться про відкриття депозитних рахунків зі змішаним режимом функціонування. Показовим у цьому сенсі є досвід іноземних комерційних банків, які спеціалізуються на відкритті вищезгаданих pow-рахунків.

Оптимізація депозитного ринку також передбачає спрощення режиму функціонування депозитних рахунків як у випадку зарахування коштів, видачі готівки, так і здійснення перерахунків з депозитних вкладів.

Ефективним методом розширення обсягів депозитних ресурсів може стати комплексне обслуговування вкладників комерційних банків. Постійне розширення діапазону послуг, їх здешевлення, покращення якості обслуговування, консультування клієнтів лише сприятимуть зростанню обсягів депозитних ресурсів банку, забезпечуючи належний рівень його прибутковості, який слугуватиме основою для майбутніх активних операцій. Забезпеченню максимально комфортних умов обслуговування клієнтів сприяє невпинний розвиток сучасних технологій, які уможлиблюють надання широкого спектру послуг фізичним і юридичним особам через банкомати, банкінг (управління рахунком) із використанням мобільних телефонів, інтернет-мережі тощо. Технологія дистанційного керування дозволяє клієнтам надавати розпорядження банку стосовно можливих дій, пов'язаних з його власним рахунком.

Конкуренція на ринку депозитів спонукає до постійного пошуку і запровадження нових видів депозитних продуктів, що, з одного боку, репрезентує боротьбу за виживання, а, з іншого, дозволяє зайняти лідерські позиції на досліджуваному ринку. Одним із таких нововведень є створення дебетової картки, яка використовується як при проведенні електронних комерційних операцій, так і у банкоматах.

Вищезазначені шляхи оптимізації депозитного ринку, на наш погляд, сприятимуть забезпеченню можливостей для розширення сфери діяльності українських комерційних банків в аспекті задоволення постійно зростаючих

потреб клієнтів у високоякісному комплексі послуг. Задля досягнення цієї мети комерційні банки повинні стимулювати бажання суб'єктів економіки (фізичних і юридичних осіб) розміщувати кошти на депозитних рахунках. В якості ключових стимулів доцільно виокремити, насамперед, цінові чинники:

- розмір нарахувань відсотків за депозитами;
- порядок виплати відсотків;
- капіталізацію нарахованих відсотків;
- умови зміни процентної ставки.

Зазвичай, з-поміж усіх методів стимулювання залучення вільних грошових коштів на різного роду депозитні рахунки, визначальну роль відіграє процентна політика банку, яка не здійснюється за чітко визначеними стійкими схемами. Для банківського сектору відсотки за депозитами слугують як інструментом управління процесами акумулювання і використання тимчасово вільних грошових коштів підприємницького сектору та домогосподарств, так і ефективним засобом у конкурентній боротьбі за клієнтів. Варто зазначити, що ціна депозитних продуктів формується під впливом попиту і пропозиції на ринку кредитних ресурсів. Однак темпи приросту інфляції в країні знижують ефективність цього стимулюючого фактора, знецінюючи депозити юридичних та фізичних осіб. Задля утримання коштів клієнтів, банки змушені вдаватись до підвищення відсоткових ставок за депозитами, що, водночас, призводить до скорочення банківської маржі, оскільки зростати повинні не лише відсотки за пасивними, а й за активними операціями. Якщо ж це не відбувається, знижуватиметься величина банківського прибутку та рівень його рентабельності. Однак підвищення відсотків за кредитами може зумовити зниження попиту на них. Відтак, процес зростання відсоткових ставок як за пасивними, так і активними операціями, має певні об'єктивні межі, які зумовлені впливом низки зовнішніх (макроекономічних) факторів (загальним станом економіки, фінансів, грошового обігу в країні).

Одним зі способів стимулювання попиту на депозитні продукти є застосування прогресивно зростаючої відсоткової ставки залежно від

фактичного терміну зберігання коштів на депозитному рахунку. З метою компенсації втрат від інфляції, комерційні банки можуть запропонувати вкладнику виплату відсотків наперед. І навпаки, у випадку дострокового припинення дії депозитної угоди (за вимогою клієнта), банк залишає за собою право утримання відсотків від основної суми внеску. З огляду на те, що на шляху забезпечення приросту банківських депозитів виключно ціновими методами існують доволі вагомі обмеження, банки повинні максимізувати кількість депозитних продуктів для тих суб'єктів ринку, з якими взаємодіють їх клієнти у процесі своєї діяльності.

Ще однією вагомою перешкодою на шляху оптимізації депозитного ринку за умов економічної нестабільності в Україні є вплив широкого спектру банківських ризиків, які негативно позначаються як на надійності банків, так і рівні довіри населення до банківської системи в цілому. Така ситуація у кращому випадку може спровокувати спрямування депозитного рахунку клієнта до іншої банківської установи, а у гіршому – дострокове його закриття. Специфіка банківської діяльності на перетині різного роду потоків (інформаційних, фінансових, матеріальних) зумовлює необхідність розробки ефективної системи регулювання ризиків депозитних операцій із врахуванням усіх можливих негативних наслідків від їх настання як для клієнта, банків, так і для економіки країни в цілому. З-поміж розмаїття нині діючих систем захисту, основну роль відіграють програми страхування депозитів, які здатні протидіяти банківським кризам як на зовнішньому (макро-), так і внутрішньому (мікро-) рівнях. Українські науковці визначають два напрями захисту власників депозитних вкладів (внутрішній і зовнішній) [35,26]. Внутрішній захист передбачає здійснення банком такої політики, яка спрямована на довгострокову перспективу, а не на одержання вигоди у короткостроковому періоді. В даному випадку банк спрямовує свою діяльність на розробку довгострокових маркетингових стратегій, бізнес-концепцій, оптимізацію витрат, розширення інновацій, удосконалення системи менеджменту. Окрім цього, надійний захист заощаджень населення може бути забезпечений лише за умови поєднання

раціональної організації системи управління ризиками із системою захисту прав кредитора.

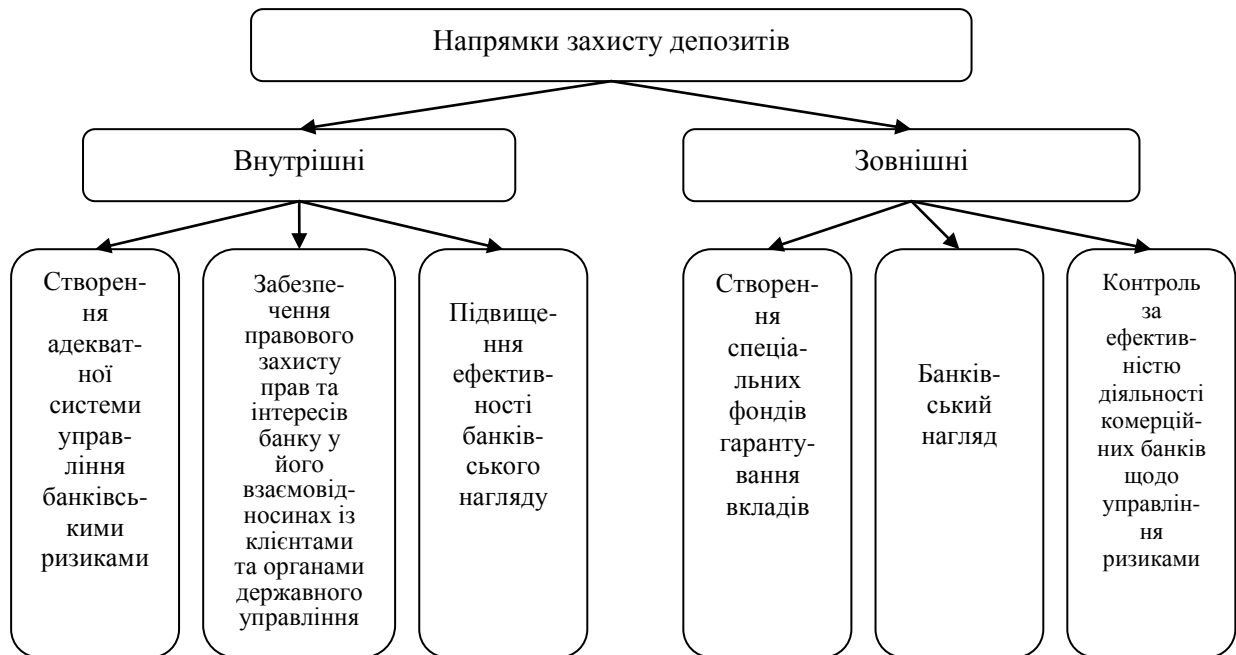

Рис. 3.3. Напрямки захисту депозитів [35,27]

Зовнішній захист передбачає створення спеціальних фондів гарантування вкладів на випадок банкрутства банків або ж настання кризових явищ у банківській системі. Необхідність їх виникнення пояснюється низкою причин, а саме: зниженням рівня довіри до банків, потребою стабілізації фінансових ресурсів, зобов'язаннями перед клієнтами щодо захисту їх заощаджень тощо. Показовим щодо забезпечення зовнішнього захисту вкладників є досвід ЄС, де створено окремий інститут, покликаний забезпечувати вирішення проблем гарантування повернення вкладів. Його діяльність регламентується Директивою Європейського Парламенту та Ради ЄС 94/19/ЄС від 30 травня 1994 р. щодо схем гарантування депозитів.

Усі діючі у світі системи гарантування вкладів, зазвичай, функціонують або за прикладом США, або – країн Західної Європи. У першому випадку створюється державний, або підконтрольний державі, орган із особливими повноваженнями, фінансування діяльності якого забезпечується спільними зусиллями банків та держави (Канада, Велика Британія, Японія). За такої

системи усі без виключення банки беруть участь у гарантуванні вкладів. Інший варіант системи ґрунтується на досвіді Німеччини, згідно з яким функції нагляду за системою гарантування вкладів виконують асоціації банків. Участь у такій системі з боку останніх є добровільною, причому дана система не передбачає державного фінансування (Швейцарія, Нідерланди, Франція).

Щодо страхування депозитів, на думку проф. Козюка В. В., за умов наявності «високих гарантій виплат вкладникам їхня схильність проводити моніторинг якості банківського менеджменту та платоспроможності і надійності банків знижується» [29,44]. І навпаки, «якщо гарантії виплат вкладникам незначні, їхня мотивація до посиленого моніторингу надійності та платоспроможності банків підвищується» [29,44].

В Україні, з метою захисту прав та законних інтересів вкладників, у 1998 р., відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків» (далі – Указ), започаткована діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). Роль останнього визначається його основними завданнями, а саме: «забезпеченням функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведенням неплатоспроможних банків з ринку» [64]. За вищезазначеним Указом встановлено, що, у випадку недоступності вкладу в комерційному банку, ФГВФО гарантує фізичній особі відшкодування за внеском, включаючи відсотки, у розмірі останнього, але не більше 500 грн. [64]. Поступово (11 разів) адміністративна рада ФГВФО збільшувала розмір граничної суми відшкодування коштів за депозитами. Сьогодні граничний розмір відшкодування коштів за вкладами становить 200 000 грн. [64]. Гарантії ФГВФО поширюються на фізичних осіб, включаючи фізичних осіб-підприємців [64]. В цілому система захисту інтересів вкладників відображає своєрідну «касу», надходження до якої формуються за рахунок внесків комерційних банків-учасників ФГВФО. Як за європейським, так і за українським законодавством участь банків у схемах гарантування вкладів є обов'язковою.

Страховання депозитів доцільно розглядати лише як одну зі складових системи фінансової безпеки, яка охоплює також стабільність макроекономічного середовища, наявність надійного правового режиму, жорсткий пруденційний нагляд, належний доступ до інформації. Задля підвищення ефективності системи страхування депозитних вкладів важливим вбачається досягнення високого рівня поінформованості громадськості, чітке визначення вигод, повноважень та обов'язків страхувальника депозитів, провадження зваженої цінової політики, яка забезпечує від високих ризиків.

Успішність діяльності у сфері залучення банками грошових коштів на депозитні рахунки в цілому залежить від низки чинників:

- наявності конкурентного середовища, перебування в якому об'єктивно спонукає банки до розробки нових депозитних пропозицій (зокрема, відкриття індивідуальних ощадних рахунків, зорієнтованих на незаможних клієнтів, без плати за користування ними та з можливістю відкритого доступу до них);

- іміджу банківської установи, який формує довіру потенційного клієнта;

- високого рівня операційної ефективності, який ґрунтується, насамперед, на зниженні адміністративних витрат, зумовлених розробкою простих депозитних продуктів, та використанні системи диференційованих відсоткових ставок.

Таким чином, головним завданням банку у процесі забезпечення оптимізації депозитного ринку є пристосування до потреб клієнтів, адже приплив депозитів є тим джерелом, яке здатне забезпечити необхідну динаміку і розвиток банківського сектору економіки.

Висновки до розділу 3

Слабкий рівень розвитку вітчизняної економіки та нестійка політична ситуація в країні здійснюють негативний вплив на процес залучення вільних грошових коштів на депозитні рахунки банків та зумовлюють необхідність пошуку напрямів удосконалення функціонування депозитного ринку. Саме цьому аспекту проблеми присвячений третій розділ магістерської роботи. Проведене дослідження продуктових стратегій дозволило зробити висновок, що останні ґрунтуються на необхідності здійснення виваженої депозитної політики, яка визначається сукупністю стратегічних і тактичних дій, спрямованих як на розширення обсягів депозитів, так і зміну їх якісного складу. Ефективність продуктової стратегії на депозитному ринку в цілому залежить від низки показників, а саме: фінансового стану банківської установи, рівня обслуговування клієнтів, часу та швидкості здійснення операцій, їх прозорості, компетентності персоналу, спектру послуг із врахуванням специфіки вкладників з метою пропозиції найбільш привабливого для клієнта банківського продукту. Зауважено, що з-поміж шляхів оптимізації депозитного ринку найдієвішими є: врахування обсягів капіталу банків, які прагнуть залучити кошти клієнтів на депозитні строкові рахунки, реклама депозитних програм, ознайомлення потенційних вкладників зі специфікою депозитної політики банку задля формування у них довіри до пропонованих депозитних продуктів, пропозиція нових депозитних продуктів із урахуванням доходів і витрат клієнтів банку з метою вироблення спільно погоджених дій щодо управління їх активами, залучення до роботи з клієнтами менеджерів зі знанням психології задля досягнення вищого рівня ефективності функціонування ринку депозитів. Оптимізація депозитного ринку є неможливою без урахування напрямів захисту депозитів, як внутрішніх (через створення системи управління банківськими ризиками, підвищення ефективності банківського нагляду тощо), так і зовнішніх (зокрема, шляхом створення спеціальних фондів гарантування вкладів).

ВИСНОВКИ

Проведене магістерське дослідження, спрямоване на з'ясування особливостей функціонування депозитного ринку України у контексті виявлення макро- та мікроекономічних факторів впливу на нього та пошуку напрямів щодо його удосконалення, дозволило сформулювати низку висновків та пропозицій:

1. Теоретичний огляд базової моделі депозитного ринку переконливо доводить його специфіку, яка визначається системою взаємовідносин між власниками тимчасово вільних грошових коштів (фізичними особами, суб'єктами господарювання) та їх позичальниками (депозитними та недепозитними інститутами) з приводу мобілізації і розміщення останніх на депозитних рахунках на певних умовах з метою отримання додаткового доходу у вигляді нарахованих відсотків чи інших виплат. Попит на досліджуваному ринку репрезентується сукупним депозитним портфелем, пропозиція – величиною заощаджень фізичних і юридичних осіб, ринкова ж ціна відображає середньозважену ставку відсотка за депозитами.

2. Задля адекватного визначення потенційних обсягів депозитних ресурсів важливо здійснювати оцінку впливу на депозитний ринок не лише цінового (відсоткової ставки за депозитами), а й нецінових (макро- та мікроекономічних) факторів. Основними макроекономічними (зовнішніми) факторами є, зокрема, обсяг і динаміка ВВП, стан грошово-кредитної системи, рівень інфляції, величина грошових доходів населення, відсоткові ставки конкурентів за депозитами, регулювання банківської діяльності з боку НБУ, політична ситуація в країні тощо. З-поміж мікроекономічних факторів вагоме значення відводиться фінансовій стійкості банку, його іміджу на досліджуваному ринку, кваліфікації персоналу, депозитній політиці, дієвості системи гарантування вкладів.

3. На основі статистичних даних НБУ щодо зобов'язань українських банків за коштами клієнтів (станом на 01.09.2018 р., у національній валюті),

здійснено розрахунок індексу Херфіндаля-Хіршмана (індикатора домінування бізнесу) задля визначення концентрації вітчизняного депозитного ринку. Отримане значення цього показника на рівні 1106,5 відображає помірну концентрацію досліджуваного ринку, що, у такий спосіб, заперечує необхідність проведення додаткових перевірок з боку Антимонопольного комітету на предмет відповідних злиттів. Аналіз конкурентного середовища вітчизняного депозитного ринку, який доповнено показниками концентрації трьох (CR-3) та п'яти (CR-5) найбільших його суб'єктів, підтвердив або його слабку (для CR-3 – за період 2000-2015 рр. та CR-5 – за період 2005-2014 рр.), або ж помірну (для CR-3 – за період 2016-жовтень 2018 рр. та CR-5 – у 2003 р. та за період 2015-жовтень 2018 рр.) «концентрованість».

4. З використанням статистичних даних НБУ щодо рівня відсоткових ставок за депозитами (фізичних і юридичних осіб) у розрізі місяців за роками (за період 01.01.2012-31.10.2018 рр.), здійснено розрахунок середньозважених річних відсоткових ставок за депозитами, що, із врахуванням їх строковості (на вимогу; до 1-го року; від 1-го до 2-х років; понад 2 роки), стало підставою для емпіричної перевірки та інтерпретації «кривих доходності» вітчизняного депозитного ринку. Відтак, жодна з них, внаслідок дії факторів «спотворення», зокрема таких, як «феномен інфляції», чи кризові явища в економіці, за траєкторією свого руху не відповідає класичним варіантам (ані «нормальній», «плоскій», «горбатій», чи «оберненій» «кривим доходності»).

5. Побудова низки регресійних моделей забезпечила можливість виявлення характеру взаємозв'язку між обсягами депозитів і процентними ставками та рівнем доходів населення в Україні (за період 01.01.2012-31.10.2018 рр.). Зокрема, при зростанні рівня відсоткової ставки за депозитами упродовж досліджуваного періоду відбувалося зростання обсягів банківських зобов'язань, однак низька щільність такого взаємозв'язку ($R^2 = 0,238$), вочевидь, зумовлюється впливом чинників нецінового характеру (зростанням рівня інфляції, зниженням рівня купівельної спроможності населення, посиленням політичної нестабільності, зниженням ступеня довіри до

банківської системи тощо). Порівняння флуктуацій темпів приросту доходів населення та зобов'язань банків за депозитами показало певну особливість взаємозв'язку між цими показниками (при значенні $R^2 = 0,315$): за невисоких темпів приросту доходів населення між ними спостерігається пряма залежність, тоді як значні прирости доходів супроводжуються зниженням обсягів приросту депозитів. Причину такої взаємодії можна пояснити відмінною силою впливу двох ефектів – «ефекту доходу», який зумовлює зменшення заощаджень внаслідок зростання поточного споживання, та «ефекту заміщення» поточного споживання майбутнім. За низьких темпів приросту доходів населення «ефект заміщення» домінує над «ефектом доходу», а за високих – навпаки, «ефект доходу» переважає направлений в протилежний бік «ефекту заміщення». Між показниками темпів приросту доходів населення і процентних ставок за депозитами, за досліджуваний період, спостерігається обернена залежність ($R^2 = 0,313$). На підставі цього нами зроблено припущення, що у такий спосіб українські банки намагались стимулювати приплив грошових коштів на депозитні рахунки за умов несприятливого впливу нецінових чинників на депозитний ринок.

6. При розробці продуктових стратегій на досліджуваному ринку українські банки повинні, на наш погляд, керуватися не лише мотивами щодо розширення обсягів депозитів, а й – якісного їх оновлення. Однак ефективність обраних стратегій, у підсумку, залежить від таких індикаторів, як фінансовий стан банківської установи, рівень обслуговування клієнтів, час та швидкість проведення операцій, їх прозорість, рівень фаховості персоналу, спектр пропонованих послуг тощо.

7. Задля оптимізації депозитного ринку за умов економічної нестабільності варто широко використовувати рекламу депозитних програм, знайомити потенційних вкладників зі специфікою депозитної політики банку, що формуватиме вищий рівень довіри до нього, розробляти і запроваджувати нові депозитні продукти із врахуванням структури доходів і витрат клієнтів банку задля побудови спільних стратегій щодо управління їх активами.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакуменко О. В. Методи і моделі оцінювання кон'юнктури фінансового ринку // Чернігівський науковий часопис Чернігівського державного інституту економіки і управління. Сер. 1 : Економіка і управління. – 2013. – № 1. – С. 98-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chnch_ekon_2013_1_15.
2. Білик О.І. Основні принципи формування заощаджень України. URL: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/863/3/2004_05.pdf
3. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента: В 2 т. Т. 1 / И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1999. – 592 с.
4. Васильєва Т. А., Діденко І.В. Інновації в маркетингу депозитних послуг // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2016. – № 4. – С. 56-63.
5. Васильченко З. М. Кошти населення у формуванні фінансових ресурсів банків // Фінанси України. – 2002. – № 4. – С. 94-104.
6. Васюренко О. В. Управління залученням ресурсів у комерційних банках // Фінанси України. – 2000. – №11. – С. 12-16.
7. Витвицкий М. Структурированные депозиты // Банковский менеджмент. – 2009. – № 3. – С. 43-47.
8. Власенко О. О. Розвиток українського ринку депозитів для фізичних осіб // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 74-79.
9. Вожжов А. П. Депозити до запитання у формуванні стабільної і керованої ресурсної бази банків // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 11. – С. 5-8.
10. Волохата В. Є. Фактори формування депозитних ресурсів банку // Бізнес-інформ. – 2013. – № 8. – С. 310-316.
11. Воронова Л. К. Банковско-финансово-правовой словарь-справочник. – К.: А. С. К., 1998. – 287 с.
12. Гавриленко В. В. Развитие депозитного рынка в Украине. URL: http://pk.napks.edu.ua/dept/fem/finance_and_credit/conference_7_2011.pdf#page=19

- 13.Гірна О. Й. Описові та модельні оцінки банківського ринку Європейського союзу та України // Фінансовий простір. – 2014. – № 4(16). – С. 49-55.
- 14.Гузов К. О. Актуальні питання формування депозитної бази комерційного банку // Банківські технології. – 2006. – № 7. – С. 16-28.
- 15.Данилова Т. Н., Решетов А. В. Применение финансовых моделей для исследования кредитно-депозитных стратегий деятельности коммерческого банка // Финансы и кредит. – 2008. – № 32. – С. 4-30.
- 16.Дегтярєва К. Л., Попов В. В., Тригуб О. С. Побудова кривої дохідності // Наукові записки. Комп'ютерні науки. – 2009. – Т. 99. – С. 90-93. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3919/Dehtiarova_Pobudova_kryvoi_dokhidnosti.pdf?sequence=1
- 17.Діденко І. В. Науково-методичний підхід до визначення депозитного ринку, його ролі та місця у структурі фінансового ринку // Вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 1 (36). – С. 72-76.
- 18.Дмитрієва О. А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 138-144.
- 19.Дребот Н. П., Галько О. Р. Стратегія банківської установи на ринку депозитних послуг. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2008_4_19
- 20.Економічна теорія: політична економія. Підручник / За заг. ред. С. І. Юрія. – К. : Кондор, 2009. – 604 с.
- 21.Еш С. М. Фінансовий ринок: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 528 с.
- 22.Зайцев О. «Свежие инновации» для роста депозитов // Банковская практика за рубежом. – 2008.– № 12. – С. 76-80.
- 23.Івасів І. Б. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в банках України // Вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 1. – С. 3-6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUABS_2014_1_3.
- 24.Кандеєва А. Депозитам потрібні «вітаміни росту»? // Банківська практика за кордоном. – 2006. – № 5. – С. 34-38.

25. Кейнсіанська функція споживання. URL: https://studopedia.com.ua/1_401024_keynsianska-funktsiya-spozhivannya.html
26. Коваленко М. О. Депозитна політика банків України та її вплив на ефективність залучення депозитних ресурсів // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – С. 39-44.
27. Кожель Н. О. Оцінка факторів впливу на процес формування та реалізації депозитної політики банку. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/4061/1/2005-22.pdf>
28. Кожель Н.О. Удосконалення депозитної політики в банках України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. Львів, 2005. 24 с.
29. Козюк В. В. Пов'язане кредитування: олігархічний банкінг і фінансова нестабільність // Фінанси України. – 2016. – № 8. – С. 38-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2016_8_5
30. Корнеев В. Банківський сервіс на ринках залучення і розміщення капіталу // Банківська справа. – 2006. – № 1. – С. 82-93.
31. Котковський В. С., Неізвестна О. В. Банківські операції : навчальний посібник. – К. : Кондор, 2011. – 498 с.
32. Крива дохідності. Глосарій банківської термінології / НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123421&cat_id=123213
33. Любунь О. С., Любунь В. С., Іванець І. В. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності : навч. посіб. / за ред. О. С. Любуни. – К. : ЦНЛ, 2004. – 351 с.
34. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: В 2-х т. Т. 2: Пер. с 13-го англ. изд. – М. : ИНФРА-М, 2000. – XV, 528 с.
35. Малахова О., Галіцейська Ю. Оптимізація діяльності банківських установ щодо організації депозитних операцій // Світ фінансів. – 2010. – № 3. – С. 18-30.
36. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін; пер. з англ. С. Панчишина, Г. Стебля, А. Стасишина. – К. : Основи, 1998. – 963 с. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123559

- 37.Миллер, Р. Л. Современные деньги и банковское дело. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 856 с.
- 38.Міщенко В. І., Слав'янська Н. Г. Банківські операції : підручник. – К. : Знання, 2006. – 727 с.
- 39.Науменкова С. В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики // Фінанси України. – 2013. – № 10. – С. 20-33.
- 40.Національний банк України. Огляд банківського сектору. Жовтень 2018 року. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=80799454>
- 41.Неівестна О. В. Операції комерційних банків по залученню коштів: сучасні технології та світові тенденції розвитку // Фондовий ринок. – 2001. – № 31. – С. 2-6.
- 42.Петрук О. М., Бутинець Ф. Ф. Банківська справа : навч. посіб. – К. : Кондор, 2004. – 461 с.
- 43.Пірс Девід В. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАН. – К. : АртЕк, 2000. – 640 с.
- 44.Податок на депозит 2018. Яку частину депозитного доходу потрібно віддавати державі. URL: <https://finance.ua/ua/saving/nalog-na-depozit>
- 45.Показники банківської системи. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
- 46.Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/ed20111218>
- 47.Продолятченко П. А. Экономико-правовая характеристика понятия «депозитный продукт». URL: <http://www.teoria-practica.ru/-11-2012/economics/prodolyatchenko.pdf>.
- 48.Про затвердження «Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» : Постанова НБУ від 03.12.2003 р. № 516. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>
- 49.Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

- 50.Процентні ставки за депозитами та кредитами. URL: https://bank.go.ua/files/4-Financial_markets.xls
- 51.Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
- 52.Рейтингове агентство «Кредит-рейтинг». URL: <http://www.credit-rating.ua/ua/about-rating/purpose/4627/>
- 53.Рисін В. В.Роль депозитів населення у формуванні ресурсної бази банку // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 229-237.
- 54.Романенко Л. Ф. Банківський маркетинг : Підручник. – К. : ЦНЛ, 2004. – 344с.
- 55.Савченко Т. Г., Козьменко С. М., Школьник І. О. Реформа національної системи гарантування вкладів: ключові положення та перспективи розвитку // Вісник НБУ. – 2012. – № 6. – С. 14-21.
- 56.Самаєва Ю. Почім обійдуться економіці депозити з супердохідністю // Дзеркало тижня. Україна. – 26.06.2015. – № 23. URL: <https://dt.ua/finances/pochim-obiydutsya-ekonomici-depoziti-z-superdohidnistyu-.html>
- 57.Семьюелсон Пол А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка / Пер. з англ. – К. : «Основи», 1995. – 544 с.
- 58.Смірнов О. Ю. Мотиви та чинники заощадження у сучасній економічній теорії. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2006/40-27-47.pdf>
- 59.Стрілець Т. М., Шаркаді Н. В. Ризики депозитної діяльності та зв'язок з іншими банківськими ризиками // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 5. – С. 131-135.
- 60.Трегуб Д. В. Тенденції розвитку сучасного ринку депозитів // Фінанси України (укр.). – 2002. – № 10. – С. 139-144.
- 61.Унинець-Ходаківська В. П., Костюкевич О. І., Лятамбор О. А. Ринок фінансових послуг: теорія і практика. Навчальний посібник: вид. 2-ге, доп. і перероб. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

62. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.
63. Фомін М. В. Концентрація вкладів фізичних осіб на депозитному ринку // Економічний вісник Донбасу. – 2007. – № 3. – С. 97-101.
64. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/about>
65. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.
66. Частный сегмент банковского сектора активно восстанавливает доходность / Рейтинговое агентство «Стандарт-Рейтинг» (Украина). URL: http://standardrating.biz/data/upload/Researches/banks/rd_ubr_4q_2017/press_piBD_4q2017_12032018.pdf
67. Bollen R. (2006). What is Deposit (and Why Does It Matter?) // Journal of Banking and Finance Law and Practice. – Vol. 17. – P. 21.
68. Demirgüç-Kunt A., Kane E.J., Laeven L. (2008). Determinants of deposit-insurance adoption and design // Journal of Financial Intermediation, Elsevier, vol. 17(3), pp. 407-438.
69. Fiscal monitor : Taxing Times // Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2013. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2016/12/31/Taxing-Times>
70. Johnson H. (1993). Financial institutions and markets: a global perspective / Hazel J. Johnson. – New York : McGraw-Hill : University of Louisville. – 560 p.
71. Kreltzsheim D. (2003). The Legal Nature of Electronic Money / D. Kreltzsheim. – Part 1, 14. – P. 161-183.
72. Timothy R. (1986). Treasury Bill versus Private Money Market Yield Curves / Rowe Timothy D., Lawler Thomas A., Cook Timothy Q. Federal Reserve Bank of Richmond Economic Review. – №72(4), July/August. – P. 3-12.

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет банківського бізнесу
Кафедра економічної теорії**

КОЛЕСНИК Яна Юріївна

**ДЕПОЗИТНИЙ РИНОК УКРАЇНИ: МАКРО-, МІКРОТЕНДЕНЦІЇ ТА
БАНКІВСЬКІ СТРАТЕГІЇ /
DEPOSIT MARKET OF UKRAINE: MACRO-, MICRO
TENDENCIES AND BANKING STRATEGIES**

спеціальність: 051 - Економіка
освітньо-професійна програма - «Аналітична економіка»

Магістерська робота

Частина 2

ДОДАТКИ

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

Зобов'язання українських банків за депозитами станом на 01.09.2018 р.

у національній валюті

№ з/п	Назва Банку	Кошти клієнтів (фізичних і юридичних осіб), грн.
1	2	3
I. Банки з державною часткою		
1	АТ КБ «Приватбанк»	131 290 552
2	АТ «Ощадбанк»	82 770 096
3	АТ «Укресімбанк»	25 209 438
4	АБ «Укргазбанк»	38 192 465
5	ПАТ «Розрахунковий центр»	43 188
II. Банки іноземних банківських груп		
6	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	38 321 351
7	АТ «Сбербанк»	4 035 286
8	АТ «Альфа-банк»	21 399 729
9	АТ «УкрСиббанк»	20 628 906
10	ПАТ «Промінвестбанк»	3 491 835
11	АТ «Укрсоцбанк»	4 777 306
12	АТ «ОТП Банк»	15 146 553
13	ПАТ «Креді Агріколь Банк»	17 770 794
14	АТ «ВТБ Банк»	2 170 285
15	АТ «Сітібанк»	12 384 423
16	АТ «Прокредит Банк»	7 306 902
17	ПАТ «Кредобанк»	6 649 558
18	ПАТ «ІНГ Банк Україна»	4 147 861
19	ПАТ «Ідея Банк»	2 741 014
20	АТ «Правекс Банк»	1 373 526
21	АТ «Піреус Банк МКБ»	737 852
22	ПАТ «Дойче Банк ДБУ»	1 264 796
23	АТ «Банк Форвард»	1 302 208
24	АТ «БМ Банк»	29 585
25	АТ «Кредит Європа Банк»	172 117
26	ПАТ «СЕБ Корпоративний банк»	600 352
27	ПАТ «Кредитвест Банк»	364 627
28	АТ «БТА Банк»	109 543
III. Банки з приватним капіталом		
29	ПАТ «Пумб»	21 643 815
30	Акціонерний банк «Південний»	8 482 015
31	АТ «Гаскомбанк»	6 733 885
32	АТ «Банк Кредит Дніпро»	4 874 301
33	ПАТ «Мегабанк», Харків	2 899 981
34	ПАТ «Банк Восток»	3 357 023
35	ПАТ «Універсал Банк»	2 859 256
36	АТ «МІБ»	1 480 089
37	АТ «А – Банк»	2 950 285
38	ПАТ «МТБ Банк»	1 762 902

Продовження додатку А.1

1	2	3
39	АКБ «Індустріалбанк»	1 660 378
40	«Банк інвестицій та заощаджень»	998 373
41	ПАТ «КБ «Глобус»»	1 679 267
42	ПАТ «ВіЕс Банк»»	504 067
43	АБ «Кліринговий дім»	659 930
44	АТ «Полтава-банк»	1 190 006
45	АТ АКБ «Аркада»	874 219
46	ПАТ АКБ «Львів»	924 286
47	АТ «Місто Банк»	233 294
48	АТ «Банк Альянс»	799 011
49	АТ «Банк Авангард»	806 000
50	АТ «Мотор-Банк»	590 953
51	«Перший Інвестиційний Банк»	554 678
52	АТ «Банк «Грант»»	456 001
53	ПАТ «АБ «РадаБанк»»	670 235
54	АТ «Комінвенстбанк»	451 268
55	АТ «Кристалбанк»	671 959
56	ПуАТ «КБ «Акордбанк»	592 362
57	АТ «Укрбудінвестбанк»	435 677
58	ПАТ «Банк ¾»	160 405
59	АТ «Банк Січ»	395 971
60	АТ «АСВІО Банк»	287 376
61	АТ «Юнекс Банк» м. Київ	316 087
62	ПАТ «Банк «Український капітал»	222 471
63	АТ «МетаБанк»	365 374
64	АТ «АКБ «Конкорд»»	245 270
65	АТ «КІБ»	390 880
66	АТ «АЙБОКС Банк»	275 937
67	ПАТ «РВС Банк»	399 129
68	ПАТ «АП Банк»	181 957
69	Полікомбанк	249 304
70	ПАТ «КБ «Земельний Капітал»»	271 961
71	ПАТ «Європромбанк»	107 125
72	ПАТ «ОКСІ Банк»	115 532
73	АТ «СКАЙ Банк»	182 799
74	ПАТ «Вернум Банк»	106 969
75	АТ «Альтбанк»	94 576
76	ПАТ «АКБ «Траст-капітал»»	52 331
77	ПрАТ «Банк Фамільний»	37 449
78	ПАТ КБ «Центр»	22 150
79	ПАТ «Банк «Портал»»	10 700
80	АТ «Альпарі Банк»	10 789
81	Український банк реконструкції та розвитку	298
Неплатоспроможний банк		
82	ПАТ КБ «Фінансова ініціатива	726 514
	Всього	521 457 021

Примітка. Складено автором на основі статистичних даних НБУ, які відображають показники банківської системи в розрізі згрупованих балансових залишків. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=66C1D910D41183A7DA87378BE68D7B3B?art_id=34661442&cat_id=34798593

Розрахунок індексу Херфіндаля-Хіршмана для депозитного ринку України
за даними табл. додатку А.1

X_i (%):

I. $X_1 = 25,18$, $X_2 = 15,87$, $X_3 = 4,83$, $X_4 = 7,32$, $X_5 = 0,008$.

II. $X_6 = 7,35$, $X_7 = 0,77$, $X_8 = 4,10$, $X_9 = 3,96$, $X_{10} = 0,67$, $X_{11} = 0,92$, $X_{12} = 2,90$, $X_{13} = 3,41$, $X_{14} = 0,42$, $X_{15} = 2,37$, $X_{16} = 1,40$, $X_{17} = 1,28$, $X_{18} = 0,80$, $X_{19} = 0,53$, $X_{20} = 0,26$, $X_{21} = 0,14$, $X_{22} = 0,24$, $X_{23} = 0,25$, $X_{24} = 0,006$, $X_{25} = 0,006$, $X_{26} = 0,03$, $X_{27} = 0,07$, $X_{28} = 0,02$.

III. $X_{29} = 4,2$, $X_{30} = 1,63$, $X_{31} = 1,29$, $X_{32} = 0,93$, $X_{33} = 0,56$, $X_{34} = 0,64$, $X_{35} = 0,55$, $X_{36} = 0,28$, $X_{37} = 0,57$, $X_{38} = 0,34$, $X_{39} = 0,32$, $X_{40} = 0,19$, $X_{41} = 0,32$, $X_{42} = 0,097$, $X_{43} = 0,13$, $X_{44} = 0,23$, $X_{45} = 0,20$, $X_{46} = 0,18$, $X_{47} = 0,04$, $X_{48} = 0,15$, $X_{49} = 0,15$, $X_{50} = 0,11$, $X_{51} = 0,11$, $X_{52} = 0,09$, $X_{53} = 0,13$, $X_{54} = 0,09$, $X_{55} = 0,13$, $X_{56} = 0,11$, $X_{57} = 0,08$, $X_{58} = 0,03$, $X_{59} = 0,08$, $X_{60} = 0,06$, $X_{61} = 0,06$, $X_{62} = 0,04$, $X_{63} = 0,07$, $X_{64} = 0,05$, $X_{65} = 0,07$, $X_{66} = 0,05$, $X_{67} = 0,08$, $X_{68} = 0,03$, $X_{69} = 0,05$, $X_{70} = 0,05$, $X_{71} = 0,02$, $X_{72} = 0,02$, $X_{73} = 0,04$, $X_{74} = 0,02$, $X_{75} = 0,02$, $X_{76} = 0,01$, $X_{77} = 0,007$, $X_{78} = 0,004$, $X_{79} = 0,002$, $X_{80} = 0,002$, $X_{81} = 0,00005$.

IV. $X_{82} = 0,14$.

X_i^2 :

$X_1^2 = 634,03$, $X_2^2 = 251,86$, $X_3^2 = 23,33$, $X_4^2 = 53,58$, $X_5^2 = 0,000064$, $X_6^2 = 53,66$, $X_7^2 = 0,59$, $X_8^2 = 16,81$, $X_9^2 = 15,68$, $X_{10}^2 = 0,45$, $X_{11}^2 = 0,85$, $X_{12}^2 = 8,41$, $X_{13}^2 = 11,63$, $X_{14}^2 = 0,18$, $X_{15}^2 = 5,62$, $X_{16}^2 = 1,96$, $X_{17}^2 = 1,64$, $X_{18}^2 = 0,64$, $X_{19}^2 = 0,28$, $X_{20}^2 = 0,07$, $X_{21}^2 = 0,02$, $X_{22}^2 = 0,06$, $X_{23}^2 = 0,06$, $X_{24}^2 = 0,000036$, $X_{25}^2 = 0,000036$, $X_{26}^2 = 0,0009$, $X_{27}^2 = 0,0049$, $X_{28}^2 = 0,0004$, $X_{29}^2 = 17,64$, $X_{30}^2 = 2,66$, $X_{31}^2 = 1,66$, $X_{32}^2 = 0,86$, $X_{33}^2 = 0,31$, $X_{34}^2 = 0,41$, $X_{35}^2 = 0,30$, $X_{36}^2 = 0,08$, $X_{37}^2 = 0,32$, $X_{38}^2 = 0,12$, $X_{39}^2 = 0,10$, $X_{40}^2 = 0,04$, $X_{41}^2 = 0,10$, $X_{42}^2 = 0,009$, $X_{43}^2 = 0,02$, $X_{44}^2 = 0,05$, $X_{45}^2 = 0,04$, $X_{46}^2 = 0,03$, $X_{47}^2 = 0,0016$, $X_{48}^2 = 0,02$, $X_{49}^2 = 0,02$, $X_{50}^2 = 0,01$, $X_{51}^2 = 0,01$, $X_{52}^2 = 0,008$, $X_{53}^2 = 0,02$, $X_{54}^2 = 0,008$, $X_{55}^2 = 0,02$, $X_{56}^2 = 0,01$, $X_{57}^2 = 0,0064$, $X_{58}^2 = 0,0009$, $X_{59}^2 = 0,0064$, $X_{60}^2 = 0,0036$, $X_{61}^2 = 0,0036$, $X_{62}^2 = 0,0016$, $X_{63}^2 = 0,0049$, $X_{64}^2 = 0,0025$, $X_{65}^2 = 0,0049$, $X_{66}^2 = 0,0025$, $X_{67}^2 = 0,0064$, $X_{68}^2 = 0,0009$, $X_{69}^2 = 0,0025$, $X_{70}^2 = 0,0025$, $X_{71}^2 = 0,0004$, $X_{72}^2 = 0,0004$, $X_{73}^2 = 0,0016$, $X_{74}^2 = 0,0004$, $X_{75}^2 = 0,0004$, $X_{76}^2 = 0,0001$, $X_{77}^2 = 0,000049$, $X_{78}^2 = 0,000016$, $X_{79}^2 = 0,000004$, $X_{80}^2 = 0,000004$, $X_{81}^2 = 0,0000000002$, $X_{82} = 0,14$.

$$HHI = \sum_{i=1}^n X_i^2 :$$

$HHI = 634,03 + 251,86 + 23,33 + 53,58 + 0,000064 + 53,66 + 0,59 + 16,81 + 15,68 + 0,45 + 0,85 + 8,41 + 11,63 + 0,18 + 5,62 + 1,96 + 1,64 + 0,64 + 0,28 + 0,07 + 0,02 + 0,06 + 0,06 + 0,000036 + 0,000036 + 0,0009 + 0,0049 + 0,0004 + 17,64 + 2,66 + 1,66 + 0,86 + 0,31 + 0,41 + 0,30 + 0,08 + 0,32 + 0,12 + 0,10 + 0,04 + 0,10 + 0,009 + 0,02 + 0,05 + 0,04 + 0,03 + 0,0016 + 0,02 + 0,02 + 0,01 + 0,01 + 0,008 + 0,02 + 0,008 + 0,02 + 0,01 + 0,0064 + 0,0009 + 0,0064 + 0,0036 + 0,0036 + 0,0016 + 0,0049 + 0,0025 + 0,0049 + 0,0025 + 0,0064 + 0,0009 + 0,0025 + 0,0025 + 0,0004 + 0,0004 + 0,0016 + 0,0004 + 0,0004 + 0,0001 + 0,000049 + 0,000016 + 0,000004 + 0,000004 + 0,0000000002 + 0,14 = 1\ 106,48591$